

Praktičan priručnik za visokoškolske ustanove i neprofitne organizacije

Sudjeluj u održivom razvoju – shvati-provedi-oblikuj

**Društveno korisno učenje – uključivanje
studenata u zaštitu prirode i okoliša**

IMPRESUM

Izdavač:

Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Obala hrvatskog narodnog preporoda 7/III, 21000 Split (www.sunce-st.org), Hrvatska

Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung
Lindenstraße 6, 19406 Neu-Pastin, Njemačka

Urednički tim: Stephanie Pröpsting, Gabrijela Medunić-Orlić

Autorice: Stephanie Pröpsting, Gabrijela Medunić-Orlić, Dada Lerotić

Lektorica: Branka Šegvić

Grafičko oblikovanje: Siniša Nosil

Tisak: Jafra print d.o.o., otisnuto na recikliranom papiru

Naklada: 200 primjeraka

Priručnik na njemačkom, engleskom i hrvatskom jeziku dostupan je u elektroničkom obliku na web stranicama izdavača.

ISBN: 978-953-7810-03-0

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice u Splitu pod brojem 170509024

Split (Hrvatska), Schwerin (Njemačka), 2018.

Slike i grafike u priručniku:

Udruga Sunce (str. 22: sl. 4.,5.,6. / str. 23.: sl. 7., 8., 9./ str. 24: sl. 10. / str. 25: sl. 11./ str. 26: sl. 12.,13.,14. / str.27: sl.15./ str. 31: sl.16./ str. 32: sl. 17., 18./ str.33: sl.19.), Mathematikum Giesen (str: 33: sl 20.), IPN Kiel (str. 35: sl. 21./ str. 36: sl. 22., 23.)

Priručnik je nastao u okviru projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“ (2015.-2018.) financiranog od strane njemačke zaklade Deutschen Bundesstiftung Umwelt (DBU).

Vlasnik publikacije može koristiti ovaj materijal za neprofitnu upotrebu u obrazovne svrhe, uz navođenje točnog izvora. Nijedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati, učiniti na bilo koji način dostupnim, digitalizirati, prevoditi, uključivati u kompilacije ili prenositi bez pisane suglasnosti Udruge za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce ili Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung (DGU).

**Sudjeluj u održivom razvoju –
shvati-provedi-oblikuj**
**Društveno korisno učenje – uključivanje
studenata u zaštitu prirode i okoliša**

SADRŽAJ

POP RATNA RIJEČ	6
PREDGOVOR	7
UVOD	8
1. Društveno korisno učenje - povezivanje učenja s društvenim angažmanom	13
1.1. Društveno korisno učenje na visokoškolskim ustanovama	13
1.2. Načela društveno korisnog učenja	14
1.3. Koncepcijske osnove programa društveno korisnog učenja	15
1.4. Faze programa društveno korisnog učenja	16
1.5. Savjeti za pripremu i planiranje programa društveno korisnog učenja	16
1.6. Uvjerljivi razlozi za društveno korisno učenje	17
2. Studenti uče o društvenom angažmanu – praktični primjeri društveno korisnog učenja u zaštiti prirode i okoliša	18
2.1. Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu	18
2.1.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja	19
2.1.2. Početak programa društveno korisnog učenja	20
2.1.3. Tijek programa društveno korisnog učenja	21
2.1.4. Realizacija programa društveno korisnog učenja Interaktivna događanja na Sveučilištu u Splitu	25
Javna događanja u prigodi obilježavanja Međunarodnog dana zaštite okoliša	25
2.1.5. Završetak programa društveno korisnog učenja	27
2.2. Društveno korisno učenje – sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima	28
2.2.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja	29
2.2.2. Početak programa društveno korisnog učenja	30
2.2.3. Tijek programa društveno korisnog učenja	30
2.2.4. Završetak programa društveno korisnog učenja	33
2.3. Društveno korisno učenje – medijsko prenošenje znanja o održivom razvoju na temu „Voda i konzumerizam“	33
2.3.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja	34
2.3.2. Početak programa društveno korisnog učenja	35
2.3.3. Tijek programa društveno korisnog učenja	35
2.3.4. Završetak programa društveno korisnog učenja	36

3. Provedba programa društveno korisnog učenja u suradnji Udruge Sunce i fakulteta Sveučilišta u Splitu - izazovi i moguća rješenja.	37
3.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja	37
3.2. Početak programa društveno korisnog učenja	39
3.3. Tijek programa društveno korisnog učenja	40
3.4. Završetak programa društveno korisnog učenja	41
 MATERIJALI ZA PRAKTIČAN RAD	42
LITERATURA I POVEZNICE	76
O AUTORICAMA I ORGANIZACIJAMA	79
ZAHVALE	81

POPRATNA RIJEČ

Usmjeravanje društva k održivom razvoju jedan je od najvećih izazova našega vremena. Održivi razvoj podrazumijeva povezivanje ekoloških, gospodarskih i socijalnih aspekata u jednu integralnu cjelinu. Smjernice za postizanje održivog razvoja na svjetskoj razini sadržane su u dokumentu „Ciljevi održivog razvoja“ (*Sustainable Development Goals - SDGs*) koji je stupio na snagu 2016. godine kao i u pojmu „planetarne granice“ koji znanstveno definira opteretivosti planeta Zemlje.

Obrazovanje i sudjelovanje javnosti neophodan su temelj nužnoga procesa preobrazbe u održivo društvo i održivi način života. Uključenost i aktivno sudjelovanje građana usko su povezani s razvojem odgovarajućih kompetencija i vještina potrebnih za oblikovanje održivog društva. To je polazišna točka društveno korisnog učenja (*Service-Learning*) kao inovativnog načina učenja i poučavanja koji potiče razvoj građanskog angažmana. U projektima društveno korisnog učenja mladi ljudi aktivno sudjeluju u rješavanju stvarnih i postojećih zadaća i problema u svojem okruženju. Na tom konceptu temelji se i projekt „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“.

Projekti društveno korisnog učenja trebali bi unaprijediti građanski angažman, osobito u području zaštite prirode i okoliša. Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce kroz ovaj projekt stekla je opsežne reference te time zauzela vodeće mjesto u Hrvatskoj u provođenju programa društveno korisnog učenja s fokusom na zaštiti prirode i okoliša. Posebno treba pozdraviti namjeru Udruge Sunce da stečena znanja i iskustva po završetku projekta prenese drugima u Hrvatskoj. Kao partner na projektu važnu ulogu imalo je Njemačko društvo za okolišni odgoj (Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung - DGU) kojemu je pošlo za rukom uspješne njemačke primjere društveno korisnog učenja uključiti u projekt i predstaviti u Hrvatskoj. Raduje nas što programi društveno korisnog učenja, razvijeni i praktično isprobani u okviru ovog projekta, i Njemačkoj pružaju vrijedne rezultate i konkretne poticaje u zaštiti prirode i okoliša.

Dr. Ulrich Witte

Njemačka savezna zaklada za okoliš (DBU)

Voditelj odjela za okolišnu komunikaciju, zaštitu kulturnih dobara i međunarodne kontakte

PREDGOVOR

Građanski angažman i aktivno sudjelovanje važni su preduvjeti održivog razvoja društva, a time i zaštite prirode i okoliša. No, kako motivirati mlade ljude za društveni angažman? Veseli nas što Vam u priručniku „**Društveno korisno učenje - uključivanje studenata u zaštitu prirode i okoliša**“ možemo dati konkretnе poticaje za praktičnu primjenu društveno korisnog učenja na visokoškolskim ustanovama, s fokusom na zaštiti prirode i okoliša. Priručnik objedinjuje glavna iskustva i rezultate projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“, kojega su od 2015. do 2018. godine zajednički provele Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce i Njemačko društvo za okolišni odgoj - Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung (DGU), uz znatnu potporu Njemačke zaklade za okoliš - Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU).

Cilj projekta bio je potaknuti društveni angažman studenata Sveučilišta u Splitu te istodobno jačati svijest javnosti o potrebi zaštite prirode i okoliša. To je ostvareno kroz društveno korisno učenje - inovativnu metodu učenja i poučavanja - u suradnji Udruge Sunce kao izvansveučilišnog partnera i četiriju fakulteta Sveučilišta u Splitu: Kemijsko-tehnološkog fakulteta, Filozofskog fakulteta, Ekonomskog fakulteta i Sveučilišnog odjela za studije mora. U okviru programa društveno korisnog učenja, studenti su razvili ideje kako unaprijediti znanje i svijest o okolišu s težištem na važnim lokalnim okolišnim temama - održivom turizmu i održivom gospodarenju otpadom. U suradnji s Udrugom Sunce osmislili su akcije koje su provodili povodom Svjetskog dana zaštite okoliša kao i interaktivna događanja namijenjena studentima Sveučilišta i građanima Splita.

Na provedbu programa društveno korisnog učenja značajno su utjecali poticajni primjeri njemačkih visokoškolskih ustanova. Za vrijeme radnog posjeta odabranim njemačkim sveučilištima i njihovim izvansveučilišnim partnerima, predstavnici Udruge Sunce i četiriju fakulteta Sveučilišta u Splitu imali su priliku iz prve ruke upoznati praktične primjere društveno korisnog učenja. Tako steklena iskustva i znanja poslužila su kao osnova za razvijanje programa društveno korisnog učenja koji je proveden u suradnji Udruge Sunce i uključenih fakulteta. Priručnik objedinjuje teorijske osnove, praktična iskustva i poticaje proizašle iz projekta. Namijenjen je visokoškolskim ustanovama te organizacijama civilnoga društva s ciljem poticanja iskustvenog učenja i poučavanja te motiviranja studenata za aktivno uključivanje u rješavanje društvenih problema i izazova.

Ovaj priručnik predstavlja svojevrsni nastavak rada Udruge Sunce na izradi materijala kojima se potiče građanski angažman i aktivno sudjelovanje u zaštiti okoliša, korištenje participativnih metoda i neformalnih oblika učenja. Kao i prva publikacija iz serije publikacija „Sudjeluj u održivom razvoju – shvati-provedi-oblikuj“, i ovaj priručnik bit će objavljen ne samo na hrvatskom i njemačkom nego i na engleskom jeziku. To će omogućiti da se iskustva i znanja prošire preko državnih granica te da visokoškolski nastavnici u drugim zemljama dobiju poticaj za svoj rad s mladim ljudima.

Želimo Vam mnogo uspjeha i društvenog angažmana!

Gabrijela Medunić-Orlić (Udruga Sunce) & Stephanie Pröpsting (DGU)

UVOD

Promjeniti svijet – izazovi i promišljanja o rješenjima u području obrazovanja

Na svjetskom sastanku na vrhu održanom 2015. godine u New Yorku, Ujedinjeni narodi donijeli su „Program za održivi razvoj 2030“ u kojemu su postavljeni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine, a potpisale su ga sve 193 države svijeta. Taj svojevrsni ugovor o svjetskoj budućnosti temelji se na činjenici da su okoliš i razvoj neraskidivo povezani, te da ne može biti ni razvoja ni blagostanja ako se ne poštuju granice opteretivosti našega planeta i ako se nastavi s uništavanjem osnova života. Program sadrži 17 ciljeva održivog razvoja koje bi zajednički trebalo ostvariti do 2030. godine. Teži se opsežnim promjenama te se daju smjernice za održivi razvoj na gospodarskoj, ekološkoj i socijalnoj razini. Među ostalim, važnu ulogu ima promicanje zdravog načina života i održivih životnih stilova te poštivanje granica opteretivosti Zemlje.

Zacrtani ciljevi održivog razvoja tvore društvenu podlogu na kojoj treba razvijati vještine i znanja potrebna za održivo oblikovanje budućnosti. Obrazovanje i uključivanje javnosti neophodni su preduvjeti za prijelaz u održivo društvo i u održivi način života.¹ Stoga je omogućavanje kvalitetnog obrazovanja za sve ljude svijeta jedan od 17 ciljeva, a obrazovanje ima ključnu ulogu u postizanju ostalih 16 globalnih ciljeva. Današnji mladi ljudi 2030. godine bit će odrasle osobe te će ostvarenje ovih ciljeva direktno utjecati na njihov život i njihovu budućnost. Odatle proizlazi nužnost kvalitetnog obrazovanja. To naglašava i Znanstveno savjetodavno vijeće Njemačke vlade (WBGU) u svom pozivu na „veliku preobrazbu“² u globalno održivo društvo. Prema WBGU-u, u toj preobrazbi presudno značenje imaju *Change Agents* ili „posrednici promjena“ koji „se zalažu za određene promjene i aktivno ih ubrzavaju“³. Ljudska sposobnost učenja i ljudski angažman središnji su resursi procesa preobrazbe društva, a aktivno sudjelovanje javnosti temelj je promjena. „Samo one obrazovne situacije koje omogućuju aktivno angažiranje i uključenost, u kojima učenici ne sudjeluju tek u obrađivanju ključnih tema održivog razvoja nego, ako je potrebno, i u formuliranju i mijenjanju pitanja o tim temama, postavljaju temelje za stjecanje znanja i vještina potrebnih za oblikovanje održivog društva.“⁴

U svrhu ostvarenja obrazovnih ciljeva, UNESCO je razvio „Globalni akcijski program obrazovanja za održivi razvoj“ za razdoblje od 2015. do 2019. godine⁵. Program bi trebao pridonijeti kvaliteti obrazovanja te promociji održive potrošnje i borbi protiv klimatskih promjena. U njemu se navodi pet prioritetsnih područja djelovanja. Jedno područje bavi se osnaživanjem i aktiviranjem te poticanjem mladih ljudi na preuzimanje uloge „posrednika promjena“. Smatra se da su mladi ljudi posebno zainteresirani za što bolje oblikovanje svoje budućnosti i budućnosti sljedećih generacija te da predstavljaju pokretačku snagu obrazovnih procesa. Jedno drugo područje djelovanja odnosi se na poučavatelje. Njihove sposobnosti i vještine treba jačati i proširiti uključivanjem relevantnih tema održivog razvoja i odgovarajućih metoda učenja i podučavanja.⁶ U svrhu provedbe svjetskog akcijskog plana u Njemačkoj je, kako za formalna tako i za neformalna obrazovna područja, donesen „Nacionalni akcijski plan obrazovanja za održivi razvoj“⁷. U Hrvatskoj, osim usvojenog nacionalnog „Akcijskog plana za obrazovanje za održivi razvitak“⁸ za razdoblje od 2011. do 2015. godine, na državnoj razini dosad nisu poduzeti dovoljni naporci za integriranje održivog razvoja u obrazovni sustav. Obrazovanje za održivi razvoj provodi se uglavnom kroz neformalne oblike obrazovanja i nedovoljno je zastupljeno u formalnim obrazovnim procesima.

Obrazovanje za održivi razvoj (OOR)

U našem svijetu koji se ubrzano mijenja, mladim ljudima treba omogućiti stjecanje specifičnih vještina kako bi se ospozobili za aktivno sudjelovanje u društvenim procesima, tj. za rješavanje budućih problema. Obrazovni koncept OOR-a nudi metode i obrazovne sadržaje preko kojih mladi ljudi stječu znanja, vrijednosti, stavove i sposobnosti djelovanja potrebne za održivo oblikovanje društva. Pritom se polazi od životnog okruženja i iskustava mladih ljudi, uvode se inovativne i participativne metode učenja, obrađuju se ekološki, ekonomski i socijalni problemi, kako globalni tako i lokalni. Osnovno načelo OOR-a je sudjelovanje (participacija). Riječ participacija latinskog je podrijetla i znači

8 ¹ Bittner/Pyhel (2016.), str. 7 i dalje; ² Usp. WBGU (2011.), str. 257.; ³ WBGU (2011.); ⁴ Bittner/Pyhel (2016.), str.17.; ⁵ Usp. <https://en.unesco.org/gap> (19.03.2018.); ⁶ Usp. UNESCO (2014.) i DUK (2014.); ⁷ Usp. BMF (2017.); ⁸ http://www.mzoip.hr/doc/akcijski_plan_za_oor_.pdf (pristupljeno 03.05.2018.).

sudjelovanje, sudioništvo, učešće, suodlučivanje, uključenost. Danas se često koristi, a u govornom jeziku pod participacijom se razumijeva sudjelovanje u donošenju odluka koje utječu kako na vlastiti život tako i na širu društvenu zajednicu. Uključivanje mladih putem participativnih metoda i oblika učenja treba uvijek povezati s važnim područjima održivog razvoja (klima, energija, voda, pravedna trgovina, biološka raznolikost, zdrava prehrana) jer je to prijeko potrebno za stjecanje vještina važnih za odgovorno oblikovanje budućnosti.⁹

To je polazišna točka društveno korisnog učenja kao metode učenja i poučavanja. Ovaj pedagoški koncept omogućuje učenicima da se aktivno uključe u društvo i da sudjeluju u rješavanju društvenih problema.

Društveno korisno učenje – metoda povezivanja učenja s društvenim angažmanom

Društveno korisno učenje potječe iz američkog građanskog obrazovanja, tj. iz odgoja za demokratsko djelovanje i aktivno građanstvo (*Civic Education*), a temelji se na ideji da učenici/studenti kroz socijalno učenje i građanski angažman stječu demokratski način razmišljanja i djelovanja.¹⁰ Društveno korisno učenje kao metoda učenja i poučavanja u SAD-u se često prakticira kako u školama tako i na sveučilištima. Ono se temelji na kombiniranju teorijskih nastavnih sadržaja s praktičnim radom za opće dobro. U projektima društveno korisnog učenja učenici/studenti se bave potrebama svog grada, svoje gradske četvrti ili društva u cijelini te time pridonose općem dobru. Projekti se mogu provoditi na socijalnom, kulturnom i političkom području kao i u području zaštite prirode i okoliša.¹¹

Teme društveno korisnog učenja u području zaštite prirode i okoliša

Zaštita interesa okoliša i prirode kao dimenzija održivog razvoja stup je unapređenja općeg dobra te pridonosi očuvanju kvalitete života u prirodnom i izgrađenom okolišu. Područje zaštite prirode i okoliša pruža raznovrsne mogućnosti za provođenje projekata društveno korisnog učenja. U skladu s motom „Misli globalno - djeluj lokalno“, kao polazišta učeničkog/studentskog angažmana na regionalnoj se razini mogu identificirati različiti problemi i izazovi. U praktičnom dijelu priručnika (vidi poglavljje 2.) predstaviti ćemo tri projekta društveno korisnog učenja. Jedan projekt bavi se lokalnim problemima i izazovima u gradu Splitu i Splitsko-dalmatinskoj županiji, a odnosi se na održivi turizam i održivo gospodarenje otpadom. Tema drugog projekta je „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ u Hrvatskoj. Treći, globalno orientirani projekt, obrađuje temu „Voda i konzumerizam“. U nastavku dajemo kratak opis tematskih područja ovih projekata.

Održivi turizam

Kao jedna od vodećih turističkih destinacija na Mediteranu, Hrvatska privlači posjetitelje ponajprije svojom jedinstvenom i dobro očuvanom prirodnom. Budući da se turizam pretežno veže uz obalno područje, on predstavlja važnu gospodarsku granu Splitsko-dalmatinske županije. Turističke aktivnosti znatno utječu na okoliš. Brz razvoj, slaba infrastruktura, niska ekološka svijest i nedostatna provedba mjera zaštite okoliša izazivaju mnogobrojne probleme. Povećanje broja turista utječe na nagli razvoj obalnog područja te pridonosi povećanju problema u području zbrinjavanja otpada, vodoopskrbe, upravljanja otpadnim vodama, potrošnje energije, ilegalne gradnje itd.

Održivo gospodarenje otpadom

Neodgovorno postupanje s otpadom predstavlja veliki problem u Hrvatskoj, u Splitsko-dalmatinskoj županiji, a posebno u Splitu kao drugom najvećem hrvatskom gradu. U skladu sa smjernicama Europske unije, posljednjih godina doneseni su važni zakoni i pravilnici, ali nužne mjere izbjegavanja stvaranja i smanjenja količine otpada još uvijek nisu prioritet niti u privatnom gospodarstvu, niti u komunalnim upravama. Takvo žalosno stanje u sustavu zbrinjavanja otpada ima mnogobrojne štetne učinke na pitku vodu, zrak, more, tlo, klimu, ljudsko zdravlje i dobrobit drugih bića. Praksa gospodarenja otpadom u Splitu još je veoma daleko od sustava gospodarenja otpadom koji je u skladu s načelima cirkularne ekonomije, načelima Europske unije, ali i hrvatskim zakonodavstvom koji na prvo mjesto stavljaju izbjegavanje stvaranja i smanjenje otpada, zatim ponovnu upotrebu i recikliranje.

⁹ de Haan (2008.); ¹⁰ Usp. Frank (2005.), str. 2.; ¹¹ Više informacija o društveno korisnom učenju nalazi se u 1. poglavljju ovog priručnika.

Sudjelovanje javnosti i pristup informacijama

Uspješnu zaštitu prirode i okoliša moguće je postići jedino uz aktivan angažman svih članova društva. Sudjelovanje javnosti u zaštiti prirode i okoliša u Hrvatskoj ima svoju zakonsku podlogu u međunarodnom zakonodavstvu, posebice Arhuškoj konvenciji te u hrvatskom okolišnom zakonodavstvu. Tri stupa Arhuške konvencije odnose se na pravo na pristup informacijama, pravo na sudjelovanje javnosti i pristup pravosuđu.¹² Međutim, unatoč postojanju zakonodavnog okvira koji obvezuje, osigurava i omogućava sudjelovanje javnosti u Hrvatskoj, ono se još ne provodi na zadovoljavajućoj razini koja bi osigurala donošenje kvalitetnih odluka te u konačnici očuvanje okoliša. Ključan uzrok leži u nedostatku svijesti o važnosti ove tematike kao i u nedostatku edukacije i poticanja razvoja kompetencija za uspješnu provedbu ovih participativnih procesa, kako kod onih koji su odgovorni za njihovu provedbu tako i kod građana i uključenih organizacija.

Voda i konzumerizam

Svakodnevnim konzumiranjem roba i hrane trošimo i takozvanu „virtualnu vodu“. Pod tim pojmom podrazumijevamo vodu koja se troši, onečišćuje ili isparava u procesima proizvodnje i transporta industrijskih roba i hrane, npr. voda za zalijevanje povrća ili voda koja se troši u mesnoj industriji za uzgoj životinja i za proizvodnju krmnog bilja. Za svaku šalicu kave potroši se primjerice prosječno 140 l vode, za 1 kg govedine 15 500 l, a za proizvodnju jednih traperica 8000 l vode.¹³ Veliki dio vode koju svakodnevno trošimo uvozi se iz zemalja u kojima vlada nestaćica vode i u kojima je ona postala vrlo dragocjeno dobro.

Dobri razlozi za provođenje programa društveno korisno učenje

Društveno korisnim učenjem potiče se učenike/studente da rade nešto korisno za druge ljude, za okoliš i društvo te da tako stječu demokratska iskustva. Osim toga, programi društveno korisnog učenja tjesno su povezani s kurikulumom predmeta u okviru kojih se provode.¹⁴ To na visokoškolskoj razini znači da se akademsko poučavanje povezuje s građanskim angažmanom, odnosno da se znanstveni sadržaji sveučilišne nastave kombiniraju s angažmanom za opće dobro. Društvo od toga ima stvarnu korist, a sveučilišna nastava dobiva praktičnu i iskustvenu komponentu. Povezivanje neprofitne organizacije i visokoškolske ustanove omogućuje prijenos znanja, a visokoškolska ustanova se profilira i dobiva na društvenom značaju te u budućnosti može uspostavljati i druge vrste suradnje. Društveno korisno učenje studentima omogućuje povezivanje teorije i prakse, pogled preko „ruba knjige“, iskustveno učenje te razvoj važnih vještina. Na kraju, ali ne i manje važno, ova metoda pridonosi stručnoj osposobljenosti i osnaživanju građanskog angažmana studenata. U prilog društveno korisnom učenju na visokoškolskim ustanovama govori i struktura *bachelor*/prediplomske studija. Naime, zbog skraćivanja i modularnosti studijskih programa, studenti se osjećaju skučeno i dirigirano što smanjuje njihovu spremnost za građanski angažman. Tome treba pridodati i zapostavljanje osposobljavanja studenata za građansko sudjelovanje, za preuzimanje odgovornosti i za inovativno oblikovanje društva. Isključivo fokusiranje na struku tijekom studija ima za posljedicu da studentima, kao budućim donositeljima odluka i odgovornim osobama, nedostaje pronicljivosti i sposobnosti uživljavanja u društvene situacije. Nadalje, usmjereność studijskih programa na teoriju i nedostatak prakse utječu na smanjenje motivacije, površno usvajanje znanja i zapostavljanje razvijanja ključnih kompetencija što posljedično rezultira nedovoljnom stručnom osposobljenosću. Imajući u vidu velike društvene izazove, od sveučilišta se očekuje da znanje ne zadržavaju u „kuli od bjelokosti“ te ih se poziva na preuzimanje „treće misije“ tj. na transfer znanja i povezivanje s društvom.¹⁵

10   ¹² <http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/accesstojustice/hr.pdf>; ¹³ Vidi <http://virtuelles-wasser.de/produktgalerie.html> (datum pregleda 19.03.2018.); ¹⁴ Usp. Seifert (2012), str. 13.; ¹⁵ Prema prezentaciji dr. Imke-Marie Badur, Sveučilište u Kasselu (28.06.2016.).

Motivacija Udruge Sunce i fakulteta Sveučilišta u Splitu kao partnera na projektu

Primjeri programa društveno korisnog učenja u Hrvatskoj predstavljeni u ovom priručniku provedeni su u suradnji Udruge Sunce i četiriju fakulteta Sveučilišta u Splitu. Motivacija za uključivanje u osmišljavanje i provedbu programa bila je visoka kod svih uključenih nastavnika, studenata i edukatora Udruge Sunce. Naime, Udruga Sunce je prve strukturirane programe društveno korisnog učenja provodila u suradnji s Prirodoslovno tehničkom školom u Splitu još 2014. godine. Prepoznavši mogućnosti koje ovakvi programi pružaju u ostvarivanju temeljnih ciljeva Udruge koji se odnose na edukaciju i jačanje znanja i vještina za zaštitu okoliša i održivi razvoj te poticanje građanskog angažmana u ovom sektoru, Udruga Sunce započela je suradnju s fakultetima. Važan čimbenik pri usmjeravanju dijela aktivnosti na organizaciju i provedbu ovakvih programa je i njihov doprinos jačanju organizacijskih i stručnih kapaciteta Udruge. Naime, kroz suradnju s fakultetima jačaju se znanja i vještine uključenih zaposlenika i volontera. Istovremeno se doprinosi edukaciji studenata, novih mladih naraštaja, potencijalnih budućih volontera, suradnika ili čak zaposlenika Udruge.

Uključeni fakulteti imali su iskustvo suradnje s lokalnim institucijama, ali nisu imali prethodnog iskustva u provođenju programa društveno korisnog učenja. Stjecanja znanja i iskustava u provedbi programa DKU-a bio je jedan od motiva za uključivanje fakulteta. Ipak, motivacija fakulteta prvenstveno se odnosila na mogućnost praktičnog angažmana studenata te poticanja studenata na aktivan građanski angažman u području zaštite prirode i okoliša. Naime, zbog brojnih problema u okolišu važnost jačanja znanja i vještina povezanih s različitim područjima zaštite prirode i okoliša prepoznata je kao iznimno važna. Također, sudjelovanjem u programu nastavnici fakulteta upoznali su prednosti društveno korisnog učenja poput jačanja znanja i vještina studenata i nastavnika. Osim navedenog, društveno korisno učenje prepoznato je kao vrijedna praktična nadopuna formalnih kurikuluma fakulteta.

Sadržaj i primjena priručnika

Priručnik je namijenjen organizacijama civilnog društva te nastavnicima visokoškolskih ustanova koji namjeravaju provoditi programe društveno korisnog učenja, a sadrži kratak uvod u osnovne aspekte DKU-a kao i primjere njegove primjene na visokoškolskim ustanovama.

Budući da je u priručniku naglasak na praktičnim primjerima, u 1. poglavlju daje se samo kratak uvod u osnove i strukturu društveno korisnog učenja kao metode učenja i poučavanja. Opširnije informacije o ovoj metodi mogu se naći, među ostalim, i u hrvatskom izdanju vodiča *Academic Service Learning* Sveučilišta Eastern iz Michigana,¹⁶ te u njemačkom praktičnom priručniku *Do it! Das Programm für gesellschaftliches Engagement an Hochschulen*, u izdanju agencije za socijalno učenje Agentur mehrwert.¹⁷

U 2. poglavlju prikazani su odabrani projekti društveno korisnog učenja u području zaštite prirode i okoliša koji pružaju uvid u praktičnu primjenu društveno korisnog učenja u Hrvatskoj i Njemačkoj. Prvi predstavljeni program je „Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu“ koji je realiziran u suradnji Udruge za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce i četiriju fakulteta Sveučilišta u Splitu (vidi poglavlje 2.1.). Slijedi program društveno korisnog učenja proveden u suradnji Udruge Sunce i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu na temu „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ (vidi poglavlje 2.2.). Njemački primjer društveno korisnog učenja i medijskog prijenosa znanja o održivom razvoju na temu „Voda i konzumerizam“ ostvaren je u suradnji Leibniz - Instituta za pedagogiju prirodnih nauka i matematike (IPN) iz Kiela i Centra znanosti Phänomenta iz Flensburga (vidi poglavlje 2.3.). Svi praktični primjeri predstavljeni su kroz četiri faze planiranja i realizacije društveno korisnog učenja (vidi poglavlje 1.4.) te daju uvid u različite pristupe provedbi ove metode i pozivaju čitatelja da ih koristi kao poticaj u svom radu.

U 3. poglavlju opisani su pojedini izazovi koji su se pojavili tijekom provedbe projekata društveno korisnog učenja u suradnji Udruge Sunce s fakultetima Sveučilišta u Splitu. Uz prijedloge mogućih

¹⁶ Udruga za građansko obrazovanje i društveni razvoj - DIM, 2006. prevela je vodič na hrvatski jezik te je dostupan u knjižnicama;

¹⁷ mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018).

praktičnih rješenja pruženi se i vrijedni savjeti i poticaji za provedbu programa DKU-a.

Na kraju priručnika nalazi se zbirka materijala za praktičnu primjenu, literaturni izvori i internetske poveznice korištene pri pisanju priručnika. Navedeno je namijenjeno dalnjem informiranju i produživanju sadržaja priručnika.

Zbog lakše čitljivosti teksta, autorice većinom koriste jedan gramatički rod. Gramatički rod ne izražava preferenciju jednog spola u odnosu na drugi. Riječi koje se odnose na skupine ljudi (studenti) ili na profesionalne skupine (nastavnici) u tekstu uvijek uključuju osobe muškog i ženskog spola.

1. Društveno korisno učenje (DKU) - povezivanje učenja s društvenim angažmanom

1.1. Društveno korisno učenje u visokoškolskim ustanovama¹⁸

Osnovna ideja didaktičke metode društveno korisnog učenja jest povezati teorijske nastavne sadržaje s praktičnim radom u neprofitnim organizacijama. Sudjelovanjem visokoškolske ustanove u projektima društveno korisnog učenja studenti preuzimaju odgovornost za provođenje projekta izvan svoje ustanove te se angažiraju u lokalnoj zajednici.

Srž društveno korisnog učenja (engl. *Service-Learning*) je povezivanje znanstvenih nastavnih sadržaja (*Learning*) s društveno korisnim radom (*Service*) tj. učenje i razvijanje kompetencija kroz građanski angažman. Stoga, u projektima društveno korisnog učenja postoji uska povezanost kurikularnih sadržaja s praktičnim radom u partnerskoj organizaciji. Angažman u neprofitnoj organizaciji/ustanovi studentima pomaže da bolje upoznaju realne prilike i da lakše razumiju i usvoje teorijske sadržaje. Postoji mnoštvo različitih oblika društveno korisnog učenja. Na primjer, studenti pedagogije u suradnji s osnovnom školom koja ima velik broj učenika iz migrantskih obitelji nude vježbe čitanja za učenike nižih razreda; studenti elektrotehnike primjenjuju svoje znanje kao energetski savjetnici u neprofitnoj organizaciji ili javnoj ustanovi svojega grada; studenti arhitekture osmišljavaju koncept gradnje bez barijera za dom za stare i nemoćne. Sudjelovanjem u sličnim projektima potiče se sposobnost studenata za preuzimanje odgovornosti u društvu i razvoj demokratskih kompetencija.

Projekti društveno korisnog učenja u visokoškolskim ustanovama sadrže dvije komponente:¹⁹

- U okviru redovite nastave znanstveno se obrađuje određena tema (komponenta učenje).
- Studenti teoriju praktično primjenjuju u neprofitnom području, npr. u nekoj neprofitnoj organizaciji (komponenta društvena korist).

Društveno korisno učenje uvijek je povezano s obrazovanjem te se mora temeljiti na kurikulumu i na ideji rada za opće dobro. Po tome se DKU razlikuje kako od drugih izvankurikularnih volonterskih aktivnosti tako i od obvezne stručne prakse. Naime, u volonterskom radu težište je na općem dobru, ali nedostaje veza s kurikulumom. Stručna praksa je povezana s kurikulumom, ali joj nedostaje ideja općeg dobra, odnosno usredotočenost studenata na dobrovoljni, općekorisni angažman.

U projektima društveno korisnog učenja ne mijenja se stručni sadržaj sveučilišne nastave, već način stjecanja znanja. DKU potječe iz američke tradicije iskustvenog učenja (*Experimental Learning*). Važan zagovornik učenja utemeljenog na iskustvu bio je Amerikanac John Dewey. On je zastupao mišljenje kako se „ovakav način učenja temelji na pedagoškom principu da ljudi uče kombinacijom razmišljanja i djelovanja, refleksije i prakse, teorije i praktične primjene. U skladu s navedenim, učenje je uspješno ako je usmjereno ka rješavanju praktičnih problema“.²⁰

¹⁸ Prema: Sveučilište u Mannheimu (s.a.), str. 1.; ¹⁹ Sveučilište u Mannheimu (s.a.), str. 1.; ²⁰ Sveučilište u Mannheimu (s.a.), str. 2.

1.2. Načela društveno korisnog učenja²¹

Tri važna načela u provođenju programa DKU-a su: veza između DKU-a i realnih potreba partnera u projektu (realnost), odnos sveučilišta i izvansveučilišnog partnera utemeljen na međusobnoj podršci (recipročnost) te veza između teorije i prakse, odnosno znanja i djelovanja studenata (refleksija).

Načela društveno korisnog učenja - „3R“:²²

- **Realnost**

Angažman se temelji na realnim potrebama i problemima.

- **Recipročnost**

Svi dionici daju i primaju te uče jedni od drugih.

- **Refleksija**

Veza između znanstvenih sadržaja, rada na projektu s partnerima i razvoja vlastite profesionalnosti.

U nastavku je kratak opis „3R“ načела:

Stvarna potreba (realnost)

Vrlo je važno da je angažman studenata uskladen s realnim potrebama i problemima te da polazi od stvarnih potreba i problema partnera. U skladu s nastavnim ciljevima, s izvansveučilišnim partnerom dogovaraju se konkretne zadaće i ciljevi projekta DKU-a.

Načelo uzajamnosti (recipročnost)

Ovo načelo omogućuje da svi dionici DKU-a podjednako budu na dobitku: studenti, visokoškolska ustanova i vanjski partner. Studenti sakupljaju važna praktična iskustva, stječu socijalne kompetencije i snažnije se senzibiliziraju za probleme u svojoj sredini. U interakciji s društvom, akademsko obrazovanje i znanstveno istraživanje povezuju se s pitanjima, problemima i izazovima civilnog društva. Visokoškolske ustanove otvaraju se prema vani, uključuju se u svoje društveno okružje, a partneri u DKU-u dobivaju znanstveno utemeljenu podršku.

Povezivanje znanja i djelovanja (refleksija)

Jedno od načela DKU-a je redovito promišljanje (refleksija) u kojem se praktična iskustva razmatraju u kontekstu akademskog učenja te u kojem se gradi most između teorije i prakse. Tako se stječe uvid u vezu između teorijskih sadržaja i njihove praktične relevantnosti. Navedeno omogućuje temeljitije razumijevanje stručnih sadržaja te, osim toga, navodi studente na razmišljanje o sebi i o vlastitoj slici struke. Ciljana pitanja potiču ih da nanovo razmisle o situacijama i aktivnostima programa DKU-a, reflektiraju o svojim utiscima i vrednuju nova iskustva i vještine. Osim navedenoga, iskustva stečena u praktičnoj primjeni znanstvenih spoznaja studenti mogu obraditi i međusobno razmijeniti. Refleksija „povezuje učenje i društvenu korist te predstavlja ključ koji u projektima DKU-a studentima omogućuje učenje kroz iskustvo“.²³ Različite metode refleksije nalaze se u zbirci materijala za praktičnu primjenu na kraju ovog priručnika (vidi radni materijal 1.1.).²⁴

„Refleksija ciljano povezuje znanje i djelovanje. To dokazano daje bolje rezultate od učenja u konvencionalnim uvjetima, pruža studentima uvide u stvarne društvene kontekste, potiče spremnost na preuzimanje društvene odgovornosti i pridonosi osobnom razvoju.“²⁵

Kvalitetu se može osigurati i tako da se osim reflektiranja procesa učenja evaluira i proces provođenja DKU-a (vidi radni materijal 1.2. i 1.3.).

¹⁴ ²¹ Prema: Sveučilište u Mannheimu (s.a.), str. 1; ²² Sliwka (2014.); ²³ Seifert/ Zentner/ Nagy (2012.), str. 94.; ²⁴ Primjeri pitanja za refleksiju nalaze se u priručniku „Sudjeluj u održivom razvoju – shvati-provedi-oblikuj“ (2015.), poglavlje Materijali za praktičan rad, radni materijal 2.2, str. 68.; ²⁵ Vidi mrežnu stranicu o društvenom učenju Sveučilišta Martin Luther, Halle-Wittenberg: www.servicelearning.uni-halle.de/cms/index.php?id=22 (pristupljeno 08.01.2018.).

1.3. Koncepcijske osnove programa društveno korisnog učenja²⁶

Za uspješno provođenje programa DKU-a nužno je već u početna razmišljanja o konceptu uključiti sljedeće temeljne aspekte:

1. DKU pruža organiziranu uslugu zajednici ili javnoj ustanovi.
2. Usluga je odgovor na neku potrebu društva.
3. Uključeni dionici održavaju sastanak na kojem se partneri predstavljaju, iznose svoje potrebe te sa studentima formuliraju ciljeve projekta i planiraju uslugu.
4. Program DKU-a integriran je u kurikulum visokoškolske ustanove.
5. Uslugu se bira/osmišljava tako da se u njoj mogu prepoznati i primijeniti/realizirati praktični aspekti akademskog učenja.
6. Na nastavi se razvijaju mogući pristupi rješavanju identificiranih problema i potreba.
7. Projekt DKU-a osigurava strukturirane mogućnosti za refleksiju.
8. Projekt DKU-a evaluira se u redovitim vremenskim intervalima.

Primjer: Sveučilište u Kasselu

Na Sveučilištu u Kasselu, Njemačka, razvijena su tri kriterija koje visokoškolska nastava treba zadovoljiti kako bi imala status društveno korisnog učenja:²⁷

- Nudi se usluga nekoj neprofitnoj organizaciji ili socijalnoj ustanovi. Usluga je odgovor na stvarnu potrebu i ima realnu dodanu vrijednost.
- Sastavni je dio visokoškolskog kurikuluma, vezana je uz određeni fakultet/institut, stručno se prati i nudi studentima mogućnost za refleksiju.
- Nudi studentima neposredan kontakt s relevantnim akterima i primateljima usluge izvan visokoškolske ustanove ili neposredan doživljaj drugih socijalnih situacija.

²⁶ Sveučilište u Mannheimu (s.a.), str. 2.; ²⁷ Vidi mrežnu stranicu Sveučilišta u Kasselu: www.uni-kassel.de/ukt/unsere-angebote/service-learning-und-gesellschaftliches-engagement/ueber-service-learning.html (pristupljeno 18.01.2018.).

1.4. Faze programa društveno korisnog učenja²⁸

Idealno je da se planiranje i provođenje programa DKU-a odvija u četiri faze. Sadržaj pojedinih faza moguće je fleksibilno osmišljavati.

1. Planiranje programa DKU-a

- razmišljanja o konceptu – traženje ideje koje se odnose na nastavni sadržaj,
- pripremni razgovori s vanjskim partnerskim organizacijama – dogovor o ciljevima,
- razvijanje nastavnog koncepta – procesi, projektni i nastavni ciljevi,
- organizacija nastave.

2. Početak provođenja programa DKU-a

- uključivanje studenata,
- uvodna radionica – informacije o zahtjevima programa, podjela zadataka, planiranje refleksije i eventualne evaluacije, dogovaranje termina, ugovor, dogovor studentske i partnerske organizacije o ciljevima programa.

3. Tijek programa DKU-a

- tematske osnove – prijenos teorijskih sadržaja,
- načelo: držati ravnotežu između znanstvenog temelja i praktičnog projekta,
- realizacija usluge,
- refleksija o usluzi (moguća i evaluacija usluge),
- komunikacija „u trokutu“: studenti, nastavnici i partnerske organizacije.

4. Završetak

- dokumentacija i potencijalno izdavanje potvrde o stečenim kompetencijama,
- završna priredba sa svim sudionicima – zahvale i prezentacija rezultata, podjela potvrda o postignućima i certifikata, kratak zaključak o dalnjim programima DKU-a.

1.5. Savjeti za pripremu i planiranje programa društveno korisnog učenja²⁹

Za uspješnu realizaciju programa DKU-a potrebna je dobra priprema i planiranje. Kao kod svih projekata, i kod DKU-a preporučuje se poduzeti sve važne korake projektnog menadžmenta i tako kvalitetno pripremiti projekt.

Pritom mogu pomoći sljedeći koraci:

- Definirati projekt: Što će se raditi u okviru projekta?
- Odrediti ciljeve projekta: Koji su ciljevi u svakoj fazi? Koji su koraci potrebni za uspješan završetak projekta?
- Podijeliti zadatke i razjasniti odgovornosti: Koje zadatke treba izvršiti da bi se postigli ciljevi u svakoj fazi projekta i tko je za to zadužen?
- Planiranje rada: Tko što radi i do kada?
- Prepoznati i prevenirati rizike: Koji su potencijalni rizici i kako ih možemo izbjegići?

Nadalje, pri planiranju programa društveno korisnog učenja mogu pomoći sljedeća pitanja:

- Kako je ideja DKU-a povezana s kurikulumom? (Integriranost u kurikulum?)
- Koje nastavne ciljeve slijedi program DKU-a? (Osobni razvoj i razvoj socijalnih kompetencija ili stjecanje pretežno stručnih kompetencija?)
- Koji je oblik DKU-a prikidan? (U okviru određenog kolegija³⁰ ili nevezano za određeni kolegij?³¹)
- Kakav je vremenski raspored provođenja programa? (Tjedno, u bloku, itd.?)
- Kako će se vrednovati DKU? (Stjecanje ECTS bodova ravnopravno s drugim kolegijima; obvezni

¹⁶ ²⁸ Prema: Sliwka (2014.); ²⁹ Usp. mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018.), str. 43 i dalje; ³⁰ DKU odnosi se na određeni kolegij;

³¹ DKU je organiziran kao zasebni modul s ciljem stjecanja „mekih vještina“.

- modul s odgovarajućim bodovanjem; izdavanje certifikata; nagrade / novčane nagrade za studentski angažman?)
- Koje vrste dokaza o postignućima će se tražiti od studenata? (Prezentacija projekta / dnevnik učenja / seminarski rad o ujednačenosti teorije i prakse / procjena stupnja ostvarenja cilja na temelju prethodno utvrđenih kriterija uspješnosti?)
  - Koga treba uvjeriti i kako? (Visokoškolska ustanova / finansijska pomoć / studenti / vanjski partner?)

1.6. Uvjerljivi razlozi za društveno korisno učenje

DKU svim dionicima pruža raznovrsne koristi i pozitivne učinke.

Najvažniji razlozi koji govore u prilog DKU-u prikazani su u tablici:³²

Studenti	Visokoškolske ustanove	Okruženje / vanjski partner
Pozitivni učinci na:	Jačanje:	Poboljšanje:

Slika 1. Razlozi za DKU

Nadalje, DKU kao inovativna metoda učenja i poučavanja pruža sveučilištu priliku da uz klasične zadaće akademskog obrazovanja i znanstvenog istraživanja preuzme još jednu važnu društvenu ulogu – „treću misiju”.

Društvena odgovornost koju sveučilište dijeli s ostalim javnim ustanovama ne predstavlja samostalnu obvezu, neovisnu o obrazovanju i istraživanju, već je integralni dio rada sveučilišta. „Upravo Bolonjski proces i reforma studija nalaže razmišljanje o oblicima učenja i poučavanja koji u uvjetima skraćenog studiranja:

1. studente usmjeravaju ka struci i osobnom razvoju te
2. pomažu iskoristiti potencijale kojima oni raspolažu, a koji su u mnogim područjima neiskorišteni.”³³

Sveučilište u Mannheimu, Služba za studij i obrazovanje, referada za DKU

³² Sliwka (2014); ³³ Sveučilište u Mannheimu (s.a.), str. 2.

2. Studenti uče o društvenom angažmanu – praktični primjeri društveno korisnog učenja u zaštiti prirode i okoliša

U ovom poglavlju predstaviti ćeemo odabране hrvatske i njemačke primjere praktične primjene programa društveno korisnog učenja na visokoškolskim ustanovama. Prvo predstavljamo primjer programa društveno korisnog učenja koji je ostvaren u suradnji Udruge Sunce i četiriju fakulteta Sveučilišta u Splitu u okviru projekta „**Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj – njemačko-hrvatski projekt za studente**“ (vidi poglavlje 2.1.). Slijedi projekt društveno korisnog učenja koji je proveden u suradnji Udruge Sunce i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu o temi „**Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima**“ (vidi poglavlje 2.2.). Poglavlje ćeemo zaokružiti predstavljanjem njemačkog primjera društveno korisnog učenja o temi „**Voda i konzumerizam**“ koji je proveden u suradnji Leibniz - Instituta za pedagogiju prirodnih nauka i matematike (IPN) Sveučilišta Christian Albrecht u Kielu i Centra znanosti Phänomenta iz Flensburga (vidi poglavlje 2.3.).

2.1. Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu

Ovo je primjer programa društveno korisnog učenja koji je ostvaren u okviru spomenutog projekta, a u suradnji Udruge Sunce s četirima fakultetima Sveučilišta u Splitu. Osim tematske usredotočenosti projekta na zaštitu okoliša, važno je istaknuti i interdisciplinarni pristup. Program je proveden s grupama studenata Kemijsko-tehnološkog fakulteta, Filozofskog fakulteta, Ekonomskog fakulteta te Sveučilišnog odjela za studije mora. Konkretni rezultat programa društveno korisnog učenja sastojao se u provedbi četiriju javnih događanja o temama održivog gospodarenja otpadom i održivog turizma s ciljem informiranja i osvještavanja javnosti o važnosti zaštite okoliša i prirode.

Pozadina i cilj projekta

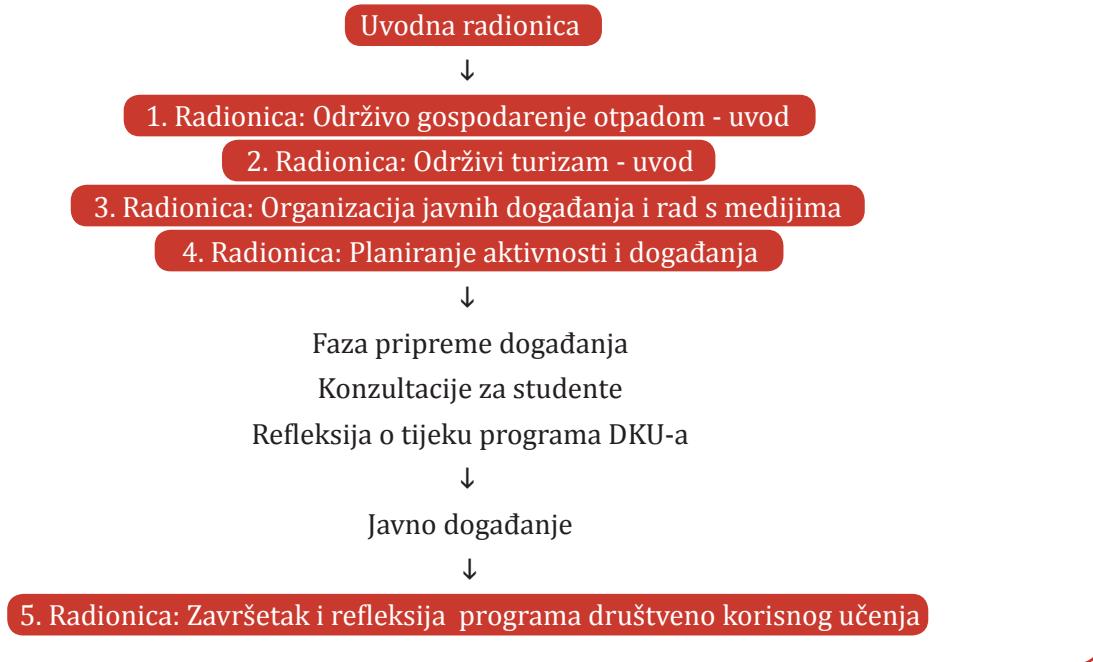
Misija Udruge Sunce je zaštita prirode i okoliša koja se temelji na aktivnom građanskom sudjelovanju. Obrađujući široku lepezu tema u okviru različitih projekata, Sunce radi na informiranju građana i širenju znanja s ciljem povećanja ekološke svijesti i aktivnog angažmana u društvu. Održivi turizam i održivo gospodarenje otpadom dvije su vrlo važne aktualne teme za grad Split i njegovu okolicu.

Cilj programa društveno korisnog učenja bio je približiti studentima rad na informiranju građana i rad s medijima kao načinima djelovanja Udruge Sunce, dati im priliku da upoznaju cijeli proces osmišljavanja, organizacije i provedbe javnih događanja te im omogućiti da u njemu sudjeluju. Proučavanjem spomenutih tema i aktivnim sudjelovanjem studenti su trebali steći praktična znanja, vještine i kompetencije. Daljnji cilj bio je pridobiti mlade ljude za angažman u području zaštite okoliša. Sudjelujući u programu DKU-a imali su priliku upoznati javna događanja kao način razmjene mišljenja i informiranja građana u svrhu podizanja ekološke svijesti.

Uključivanjem u program društveno korisnog učenja studente se htjelo potaknuti na preuzimanje odgovornosti te osnažiti njihovu kreativnost, kompetenciju u rješavanju problema te organizacijske vještine i vještine planiranja. Osim navedenoga, u fokusu programa DKU-a bilo je i promicanje timskog rada, razvoj komunikacijskih vještina te kompetencija u radu s medijima.

Koncept programa društveno korisnog učenja - pregled

Program društveno korisnog učenja započeo je uvodnom radionicom. Zatim su održane četiri radionice u kojima su se studenti bavili temama održivog turizma, održivog gospodarenja otpadom, organizacije javnih događanja i rada s medijima. Slijedila je pripremna faza. Sastavljene su dvije tematske grupe - jedna grupa posvetila se planiranju i provođenju javnog događanja o održivom turizmu, a druga se bavila održivim gospodarenjem otpadom. Za vrijeme pripremne faze studenti su se mogli obratiti za pomoć edukatorima Udruge Sunce. Nakon pripreme proveli su javno događanje na svome fakultetu ili u javnom gradskom prostoru. U petoj i posljednjoj radionici još jednom su se sastali svi uključeni studenti, sveučilišni nastavnici i edukatori Udruge Sunce. Tom prilikom iznijeli su svoja razmišljanja o provedenom programu i evaluirali ga. Osim toga, prigodnom svečanošću studentima je odano priznanje za njihov angažman te podijeljene potvrde o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja.

Slika 2. Koncept programa društveno korisnog učenja

Program društveno korisnog učenja provele su dvije grupe studenata (grupa A i grupa B), svaka u svom terminu.³⁴ Svaka grupa sastojala se od dvije podgrupe. Jedna podgrupa radila je na temi „Održivi turizam“, a druga na temi „Održivo gospodarenje otpadom“. Grupa A imala je zadatak osmisliti i provesti dva interaktivna događanja za približno sto studenata. Zadatak grupe B sastojao se u pripremi i provođenju javnog događanja za približno dvjesto građana. Tijek i sadržaj prvih triju radionica za obje je grupe bio identičan. Stoga ih u opisu koji slijedi nećemo odvojeno prikazivati. O grupi A i B bit će ponovno riječ u opisu interaktivnih i javnih događanja (vidi poglavljje 2.1.3.). Više informacija o strukturi društveno korisnog učenja može se pronaći na prikazu u zbirci materijala za praktičnu primjenu na kraju ovog priručnika (vidi radni materijal 2.1.1.).

U nastavku dajemo pregled četiriju faza programa društveno korisnog učenja: faza planiranja, početak provođenja programa, tijek programa i završetak. Više detaljnih informacija o cijelom procesu te o izazovima i mogućim rješenjima nalazi se u 3. poglavljju.

2.1.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja

Osnovna struktura programa društveno korisnog učenja definirana je u suradnji Udruge Sunce i četiriju fakulteta Sveučilišta u Splitu, a temelji se na iskustvima i saznanjima stečenima tijekom studijskog putovanja u Njemačku te na dodirnim točkama kolegija uključenih sveučilišnih nastavnika i planiranog programa društveno korisnog učenja.

Pripremni razgovori i promišljanja o konceptu

Temeljna ideja programa društveno korisnog učenja bila je da se studentima tijekom četiri uzastopne radionice pruže znanja i alati potrebni za osmišljavanje i provođenje javnih događanja. Nakon studijskog putovanja u Njemačku, Udruga Sunce i uključeni fakulteti tu su ideju dopunili; npr. odlučeno je da se u svrhu povezivanja s praksom u radionice uključi terensku nastavu.

Dodirne točke planiranog programa društveno korisnog učenja i sadržaja sveučilišnih predavanja istražene su tijekom susreta Udruge Sunce i nastavnika uključenih fakulteta. U tu svrhu Udruga Sunce sastavila je popis okolišnih aktivnosti na kojima bi se studenti mogli angažirati. Nastavnici su razmotrili važnost tih aktivnosti i njihove dodirne točke s kurikulumom što je poslužilo kao osnova za daljnje planiranje programa društveno korisnog učenja.³⁵

³⁴ Grupa A u kojoj je sudjelovalo osam studenata (sa svakog fakulteta po dvoje) provodila je projekt u razdoblju od studenog 2016. godine do ožujka 2017. godine. Grupa B, s osam studenata četiriju fakulteta, provodila je projekt u razdoblju od ožujka do lipnja 2017. godine.; ³⁵ Na taj način izrađen je pregled aktivnosti Udruge Sunce i njihove povezanosti s kurikulumom. Zainteresirani ga mogu dobiti u Udržuci Sunce

Povezanost s kurikulumom

Na temelju spomenutog popisa aktivnosti Udruge Sunce, pojedini su fakulteti, u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima, napravili svoj individualni plan integriranja društveno korisnog učenja u kurikulum.

Osim razlika u uvjetima integriranja društveno korisnog učenja u kurikulum različitih fakulteta, izazov je predstavljal činjenica da se radilo o pilot-projektu te da uključeni fakulteti i nastavnici nisu imali prethodno iskustvo u osmišljavanju i provođenju programa društveno korisnog učenja. Također, u projektu se moralo poštovati određene zadane okvirne uvjete, npr. trebalo je održati pet radionica i obraditi određene teme. S mnogo dobre volje i angažmana uključeni nastavnici pronašli su individualna rješenja koja su omogućila integriranje programa društveno korisnog učenja u nastavu kako u pogledu nastavnog sadržaja tako i u pogledu nastavnih ciljeva te ECTS bodovanja.

Povezivanje društveno korisnog učenja s kurikulumom prikazano je u tablici koja sadrži naziv predmeta, predviđeni broj radnih sati studenata, specifične ciljeve, potrebne dokaze o postignuću te broj ECTS bodova koje su studenti dobili za sudjelovanje u programu društveno korisnog učenja. Tablica se nalazi u zbirci materijala za praktičnu primjenu (vidi radni materijal 2.1.2.). Zbirka materijala sadrži i ogledni primjer izračuna ECTS bodova za program društveno korisnog učenja (vidi radni materijal 2.1.3.).

Ugovor o suradnji Udruge Sunce s fakultetima

Na početku suradnje Udruge Sunce i uključenih fakulteta, s fakultetima je sklopljen Ugovor o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja (vidi radni materijal 2.1.4.). Ugovorom su regulirana prava i obveze fakulteta i studenata, Udruge Sunce, edukatora Udruge Sunce, pravo na korištenje rezultata programa društveno korisnog učenja, trajanje i raskid ugovora, rješavanje problema i izmjene ugovora.

2.1.2. Početak programa društveno korisnog učenja

Promocija programa društveno korisnog učenja i pridobivanje studenata za sudjelovanje u programu

Promocija programa društveno korisnog učenja bila je važan korak u pridobivanju sudionika programa. U tu svrhu Udruga Sunce je mjesec dana prije početka provođenja programa na četirima uključenim fakultetima održala informativna predavanja u kojima je predstavila svoj rad s težištem na aktivnostima u području održivog turizma i održivog gospodarenja otpadom. Osim toga, okvirno je predstavljen i program društveno korisnog učenja (trajanje, obveze studenata, opseg posla, sudjelovanje u radionicama, provedba javnih događanja, refleksija i evaluacija programa). Uključeni su nastavnici na svojim predavanjima također informirali studente o planiranom programu društveno korisnog učenja.

Uvodna radionica

Težište uvodne radionice bilo je na prvom međusobnom upoznavanju sudionika (studenti, nastavnici i Udruga Sunce) te na predstavljanju tijeka, sadržaja i aktivnosti programa društveno korisnog učenja. Sudionici su informirani o obvezama Sveučilišta i Udruge Sunce.³⁶ Raspravljalo se i o očekivanjima studenata, nastavnika i suradnika Udruge Sunce angažiranih na programu. Osim toga, studenti grupe A koji su već sudjelovali u programu društveno korisnog učenja razmijenili su svoja iskustva sa sudionicima radionice.

20 ³⁶ Korištena je metoda zapisivanja misli Brainwriting (vidi radni materijal 2.1.5.).

Ugovor o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja između Udruge Sunce i studenta

Nakon uvodne radionice, Udruga Sunce je sa svakim studentom pojedinačno sklopila ugovor o suradnji. Ugovorom je regulirano trajanje programa društveno korisnog učenja, opseg posla i razlozi za prijevremeni raskid suradnje. Studenti se obvezuju na sudjelovanje u ciklusu radionica (uključujući refleksiju o tijeku programa DKU-a i konačnu evaluaciju), organizaciju i provođenje javnih događanja i rad s medijima - radio, televizija, novine (vidi radni materijal 2.1.6.).

2.1.3. Tijek programa društveno korisnog učenja

U prve tri radionice studenti su dobili sadržajnu i stručnu podlogu koja je proširena na nastavi u skladu sa specifičnim ciljevima pojedinih sveučilišnih kolegija (vidi radni materijal 2.1.2.). U četvrtoj radionici studenti su radili u dvije grupe, svaka na svoju temu, te su definirali sadržaj i plan javnog događanja. Nakon četvrte radionice slijedila je pripremna faza. Jedna se grupa posvetila organizaciji javnog događanja o održivom turizmu, a druga o održivom gospodarenju otpadom. Udruga Sunce studentima je pružala podršku u ovoj fazi tako što je s njima provodila refleksiju o tijeku DKU-a kao i tjedne konzultacije. Sljedeća tablica prikazuje vremenski raspored ciklusa radionica i aktivnosti.

Radionice/Aktivnosti	Opseg	Termini (Grupa A – zimski semestar)	Termini (Grupa B – ljetni semestar)
Uvodna radionica	1 sat	11.11.2016.	23.03.2017.
Održivo gospodarenje otpadom – uvod	8 sati	11.11.2016.	24.03.2017.
Održivi turizam - uvod	8 sati	11.11.2016.	24.03.2017.
Organizacija javnih događanja i rad s medijima	8 sati	30.11.2016.	07.04.2017.
Planiranje aktivnosti i javnih događanja	4 sata	09.12.2016.	11.04.2017.
Pripremna faza	različito	Od 20.12.2016. do 17.03.2017.	Od 02.05.2017. do 05.06.2017. odnosno 08.06.2017.
Refleksija o tijeku DKU-a	2 sata	13.02.2017.	svibanj 2017.
Javna događanja	10 sati	17.03.2017.	Održivo gospodarenje otpadom - 05.06.2017. Održivi turizam - 08.06.2017.
Završetak programa DKU-a i refleksija	2 sata	20.03.2017.	22.09.2017.

Slika 3. Raspored provedbe programa društveno korisnog učenja (grupe A i B)

1. Radionica: Održivo gospodarenje otpadom - uvod

U prvoj tematskoj radionici studenti su trebali steći osnovna znanja o odgovornom gospodarenju otpadom uz uvid u konkretnе lokalne primjere. U okviru radionice koja je uključivala i terensku nastavu (vidi niže), studenti su se upoznali s problemima gospodarenja otpadom u Splitu i okolicu. U timskom radu raspravljali su i predlagali moguće pristupe rješavanju problema (vidi radni materijal 2.1.7.).

Na odlagalištu otpada Karepovac smještenom gotovo u centru Splita, otpad se odlaže od 1964. godine. Karepovac je nesanitarno odlagalište koje onečišćuje vodu, zrak i tlo. Takvim neprimjerenim postupanjem s otpadom krše se načela održivog gospodarenja otpadom „smanjiti, ponovno koristiti, reciklirati”.

Slika 4. Odlagalište Karepovac

Slika 5. Kompostište u Osnovnoj školi Kamen-Šine

Unija papir je jedno od vodećih poduzeća za prikupljanje i primarnu preradu starog papira u Hrvatskoj. Pretežnim dijelom sakuplja i prerađuje kartonsku i papirnatu ambalažu iz trgovina/trgovačkih centara te također stari papir koji građani odlažu u posebne spremnike za papir na „zelenim otocima”. Osim toga, u nekim zgradama građani odlažu papir u kutije slične onoj koja je 2001. godine osmišljena na inicijativu Udruge Sunce. Tako prikupljeni papir zbrinjava nekoliko manjih tvrtki. Iako je u Splitu udio odvojeno prikupljenog starog papira u odnosu na ostale vrste odvojeno prikupljenog otpada najveći, primarno odvajanje papirnatog otpada u domaćinstvima još uvijek je na vrlo niskoj razini.

Osnovna škola Kamen-Šine sudjelovala je 2015. godine u edukacijskom programu Udruge Sunce „Kompostiranje”. U okviru tog programa osmišljeno je i izrađeno školsko kompostište. Tema kompostiranja i održavanja školskog kompostišta uz sudjelovanje učenika integrirana je u nastavni plan. Škola tako pridonosi smanjenju biološki razgradivog otpada i razvoju ekološke svijesti.

Slika 6. Tvrtka za recikliranje starog papira Unija papir

2. Radionica: Održivi turizam – uvod

U drugoj tematskoj radionici studenti su trebali steći osnovna znanja o održivom turizmu. U tu svrhu objašnjene su im osobine, značenje i koncept održivog turizma. Terenska nastava omogućila je da iz prve ruke upoznaju primjere poput „zelenog“ hotela Split (u Podstrani) i konkretne korake u razvoju održivog turizma. Studenti su se važnim aspektima održivog turizma mogli baviti i tijekom posjeta okolicama Omiša i rijeci Cetini. Tom prilikom mogli su identificirati probleme konvencionalnog turizma i osmisliti prijedloge za njihovo rješenje (vidi radni materijal 2.1.8.).

Hotel Split je jedan od prvih „zelenih“ hotela u Hrvatskoj. Projektiran je na načelima ekološke odnosno zelene gradnje te opremljen solarnim kolektorima i energijom za grijanje i hlađenje iz pretežno obnovljivih izvora. Hotel posjeduje spremnik za kišnicu, centralni sustav za kontrolu klimatizacije, ventilacije i rasvjete te su-stav iskorištavanja otpadne topline. Posude za odvojeno prikupljanje otpada u hotelu nalaze se na primjerenim mjestima, sva sredstva za čišćenje biološki su razgradiva, a higijenske potrepštine pH neutralne te posjeduju ekološki certifikat. Hotelska rasvjeta dizajnirana je u skladu s principima štednje energije, a u svakodnevnom poslovanju koriste se ekološki i reciklirani materijali.

Slika 7. Posjet „zelenom“ hotelu Split (u Podstrani)

Tematska poučna staza Leopolda Mandića prva je javno dostupna poučna staza na području Omiša. Nalazi se u značajnom krajobrazu kanjona Cetine, kružnog je oblika te povezuje prirodne i kulturne znamenitosti ovoga kraja. Namijenjena je informiraju posjetitelja grada Omiša i zaštićenog područja kanjona Cetine i dio je „žile kucavice“ ovog područja tj. puta koji prolazi preko litica Mosora te povezuje stanovništvo Gornjih Poljica s ostalim naseljima.

Slika 8. Poučna staza Leopolda Mandića

Kanjon rijeke Cetine kao jedna od najljepših prirodnih atrakcija Srednje Dalmacije od 1963. godine ima status značajnog krajobraza. Proteže se od ušća rijeke Cetine u Omiš do područja Tisne stine koje se nalazi oko osam kilometara uzvodno. Zbog prirodnih posebnosti koje pruža kanjon rijeke Cetine, Omiš se posljednjih godina razvio u važan centar avanturističkog turizma i ekstremnih sportova. Kanjon je idealno mjesto za aktivni turizam i provođenje slobodnog vremena u prirodi te nudi mogućnost za rafting i kanjoning kao i za vožnju žičarom ili za penjanje. Zbog različitih turističkih aktivnosti posljednjih je godina povećan negativan utjecaj te se narušava ravnoteža ekosustava rijeke Cetine.

Slika 9. Kanjon Cetine

3. Radionica: Organizacija javnih događanja i rad s medijima

U ovoj radionici studenti su stekli osnovna znanja i vještine potrebne za organiziranje i provođenje javnih događanja. Radionicu je vodila stručnjakinja za rad s medijima. U grupnom radu upoznali su metode poput oluje ideja (*Brainstorming*), pričanja priče (*Storytelling*) kao i značenje neverbalne komunikacije. Nacionalna TV kuća posjetila je radionicu i snimila reportažu u kojoj je nekoliko studenata dalo svoje izjave o projektu. Tako su studenti već tijekom radionice mogli steći direktno iskustvo komunikacije s medijima i pripremiti se za rad s medijima u okviru planiranih javnih događanja (vidi radni materijal 2.1.9.).

Slika 10. Posjet nacionalne TV kuće

4. Radionica: Planiranje aktivnosti i javnih događanja

Cilj četvrte radionice bio je razvijanje koncepta javnih događanja na teme „Održivo gospodarenje otpadom“ i „Održivi turizam“. Studenti su postupali u skladu s okvirnim uvjetima provedbe javnih događanja koje je zadala Udruga Sunce, ali su koristili i vlastite ideje do kojih su došli tijekom prethodnih radionica. Prvi korak sastojao se u identificiranju problema kojega su željeli obraditi, bilo u području turizma ili u području zbrinjavanja otpada. Zatim su, u skladu sa svojim interesom za jednu od tema, formirali dvije grupe koje su razrađivale cilj i sadržaj javnih događanja. Osim planiranih aktivnosti i vremenskog okvira, koncept je obuhvaćao i plan troškova provedbe svakog javnog događanja (vidi radni materijal 2.1.10.).

Studenti grupe A razvili su koncept organizacije i provedbe interaktivnih javnih događanja za stotinu studenata. Zadaća grupe B sastojala se u osmišljavanju javnih događanja za dvije stotine građana.³⁷ Radni materijal 2.1.1. sadrži shematski prikaz iz kojega su vidljivi zadani elementi projekta društveno korisnog učenja te također projektni sadržaji koje su studenti sami oblikovali.

Refleksija o programu društveno korisnog učenja

Studenti su bili dužni voditi dnevnik učenja pomoću kojega su analizirali i vrednovali stečena iskustva i vještine, a nakon četvrte radionice provodila se obvezatna zajednička refleksija o programu. Također, svojim pratećim konzultacijama Udruga Sunce bila je na raspolaganju studentima i njihovim nastavnicima.

Refleksija pomoću dnevnika učenja

Kako bi dokumentirali svoj proces učenja i stjecanja kompetencija, studenti su vodili dnevnik učenja od prve radionice do kraja programa. Dnevnik je studentima služio kao podrška u razmišljanju o učenju, a svrha mu je bila promatrati i opisati proces vlastitog učenja i osobnog suočavanja s temom društveno korisnog učenja (vidi radni materijal 2.1.13.).

Refleksija o tijeku programa društveno korisnog učenja

Između 4. i 5. radionice, u fazi priprema javnih događanja, provedena je refleksija o tijeku programa društveno korisnog učenja. Cilj je bio razgovarati o aktualnom stanju pripremnih radnji te identificirati potencijalne probleme ili potrebe. U tu svrhu studenti su predstavili tijek i aktualno stanje svojih aktivnosti te su u malim grupama odgovarali na pitanja o dosadašnjem radu i potrebnoj podršci (vidi radni materijal 2.1.14.).

24 ³⁷ Studenti su se podijelili u dvije interdisciplinarnе radne grupe; u jednoj su bili studenti Filozofskog fakulteta i Kemijsko-tehnološkog fakulteta (ukupno 4 studenta), a u drugoj studenti Ekonomskog fakulteta i Sveučilišnog odjela za studije mora (ukupno 4 studenta).

Konzultacije za studente

Tijekom pripremne faze, svakoj grupi studenata na raspolaganju je bio jedan suradnik Udruge Sunce koji je pružao potporu u organizaciji javnog događanja. Konzultacije su se održavale ovisno o potrebama pojedine grupe.

Podrška nastavnicima

Udruga Sunce ponudila je nastavnicima fakulteta prateće konzultacije i informiranje o tijeku programa. One su bile namijenjene prvenstveno nastavnicima koji nisu mogli sudjelovati u radionicama. Po završetku radionica sa studentima, svi nastavnici dobili su izvještaj s opisom provedenih aktivnosti i kratkom evaluacijom. Na temelju navedenoga, nastavnici su mogli dati svoje mišljenje odsnosno prijedloge za poboljšanje.

2.1.4. Realizacija programa društveno korisnog učenja

Vrhunac programa društveno korisnog učenja bila su četiri javna događaja koja su osmislili, planirali i realizirali studenti. Odvijala su se na uključenim fakultetima Sveučilišta i u gradu Splitu.

Interaktivna događanja na Sveučilištu u Splitu

Forum na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Splitu: „Održivi turizam – prilika, a ne utopija!“

Ujedinjeni narodi proglašili su 2017. godinu Međunarodnom godinom održivog turizma. Imajući navedeno na umu, četiri studenta Ekonomskog fakulteta i Sveučilišnog odjela za studije mora organizirali su za studente splitskog Sveučilišta otvoreni forum na temu „Promicanje održivog turizma“. Na forum su pozvana četiri stručnjaka koji su o temi govorili iz različitih perspektiva. Nakon uvodnog predavanja zaposlenika Udruge Sunce o značenju održivog turizma, voditelj hotela Split iz Podstrane govorio je o načinu na koji su aspekti održivosti implementirani u praksi njegovog eko-hotela.

Na to se nadovezalo predavanje nastavnika Ekonomskog fakulteta o posljedicama konvencionalnog turizma za lokalnu sredinu. Na kraju je suradnica Udruge Sunce predstavila program certificiranja *Dalmatia Green*³⁸ kao podršku okolišno odgovornom upravljanju malim turističkim objektima. Na temelju četiriju predavanja, sudionici foruma raspravljali su u malim grupama o učincima turizma (npr. kruzeri, gastronomija, veliki festivali, aktivni turizam i apartmanizacija) na: a) lokalnu sredinu, b) turiste, c) prirodu i okoliš. Rezultati grupnog rada i moguća rješenja predstavljeni su i analizirani u plenumu.

Slika 11. Grupni rad tijekom foruma

„Zeleni otoci“ na Kemijsko-tehnološkom fakultetu

Četiri studenta Filozofskog fakulteta i Kemijsko-tehnološkog fakulteta obrađivali su temu odvojenog prikupljanja otpada. Razvili su sustav odvojenog odlaganja te su na Kemijsko-tehnološkom fakultetu postavili dva „zelena otoka“ s ciljem odvojenog prikupljanja plastike, papira i kartona, biootpada i ostatnog otpada. U okviru javnog događanja namijenjenog studentima i nastavnicima obaju fakulteta, projekt odvojenog prikupljanja otpada najprije su predstavili studentima Kemijsko-tehnološkog fakulteta. Održali su predavanje o uzrocima i posljedicama problema neprimjereno zbrinjavanja otpada kao i o mogućnostima održivog gospodarenja otpadom. Zatim su predstavili svoje „zelene otoke“ kao praktičan primjer sustava odvajanja otpada na fakultetu. U drugom dijelu javnog događanja studenti Filozofskog fakulteta održali su radionicu za učenike osnovnih škola. U kratkom izlaganju objasnili su problematiku i moguća rješenja, a zatim su učenicima temu približili kroz igru. Osim navedenoga, učenici su od otpada izrađivali različite umjetničke predmete koji su kasnije izloženi na

³⁸ <http://dalmatia-green.com/> - službena stranica za turiste; <http://dalmatia-green.hr/> - službena stranica za vlasnike i upravitelje malih turističkih objekata.

Kemijsko-tehnološkom fakultetu. Na kraju je priređen kviz znanja o otpadu, a pobjednički razred je nagrađen.

Javna događanja na Ekonomskom fakultetu i na Kemijsko-tehnološkom fakultetu odvijala su se istoga dana. Po završetku događanja svi uključeni studenti, njihovi nastavnici i suradnici Udruge Sunce okupili su se zbog zaključnog druženja. Pozvani su bili i lokalni mediji. Intervjuirani su studenti i suradnici Udruge Sunce, a prilozi o događanjima objavljeni su na lokalnom radiju i televiziji. Također, studenti su o događanjima izvijestili javnost putem Facebooka i mrežnih stranica Udruge Sunce.

Slika 12. Radionica za učenike osnovne škole tijekom javnog događanja

Javna događanja povodom obilježavanja Međunarodnog dana zaštite okoliša

„Poučna kava uz domaći stol” u gradskoj knjižnici Marka Marulića

Povodom Međunarodnog dana zaštite okoliša grupa studenata Ekonomskog fakulteta i Sveučilišnog odjela za studije mora provela je u gradskoj knjižnici Marka Marulića javno događanje o održivom turizmu. Pozive su uputili studentima svojih fakulteta i građanima, a cilj je bio informirati ih o polazištima i mogućnostima održivog turizma. U prvom dijelu studenti su predstavili cilj i sadržaj svog projekta društveno korisnog učenja. Zatim je ravnatelj Parka prirode Biokovo govorio o problemima i izazovima konvencionalnog turizma i o inicijativi Parka prirode da im se odupre. Voditelj „zelenog“ hotela Split na praktičnom je primjeru predstavio mjere za održivo poslovanje hotela. Zatim su sudionici raspravljali o održivom turizmu i o mogućnostima i inicijativama grada Splita da smanji, odnosno izbjegne, negativne posljedice turizma u prirodi i okolišu. Za kraj, svi su se počastili regionalnim, tradicionalnim i ekološkim specijalitetima koje su studenti sami pripremili.

Slika 13. Prezentacija tijekom događanja

Akcija Plastic detox na splitskoj rivi

Grupa studenata Kemijsko-tehnološkog fakulteta i Filozofskog fakulteta bavila se prekomjernim korištenjem plastičnih vrećica u svakodnevici. Kako bi promovirali održivo gospodarenje otpadom i pridonijeli smanjenju količine štetnog plastičnog otpada, studenti su na splitskoj rivi proveli javno događanje pod nazivom *Plastic detox*. Građani su imali priliku oslikati platnenu vrećicu koju su zatim zadržali. Na platnenoj vrećici bila je pričvršćena deklaracija koju su studenti osmisliili i na kojoj su bili podatci o prekomjernom korištenju plastike kao i

Slika 14. Intervju HRT-a na javnom događaju

informacije o utjecaju plastike na zdravlje, prirodu i okoliš. Građani su imali mogućnost ispuniti upitnik o odvojenom prikupljanju otpada u Splitu i okolici. Rezultate upitnika Udruga Sunce koristi u svom dalnjem radu. Pozivu su se odazvali i javni mediji, a studenti su obavili uspješan medijski rad.

Oba događanja bila su popraćena opsežnim medijskim aktivnostima. Lokalni mediji najavljavali su događanja te izvještavali o njima. Lokalna televizija bila je prisutna na događanju „Poučna kava uz domaći stol” i na akciji *Plastic detox*. O akciji *Plastic detox* objavljen je prilog uživo u kojem je predstavljena ideja društveno korisnog učenja u suradnji Udruge Sunce i splitskog Sveučilišta, a studenti su govorili o svojem angažmanu u projektu. Osim navedenoga, informacije o događanjima objavljene su na stranicama Facebooka i na mrežnim stranicama Udruge Sunce.

2.1.5. Završetak programa društveno korisnog učenja

Završetku programa društveno korisnog učenja prisustvovali su svi sudionici: studenti, nastavnici i edukatori Udruge Sunce. Najprije je suradnica Udruge Sunce pomoću PP prezentacije podsjetila prisutne na četiri radionice sa studentima te se osvrnula na refleksiju o tijeku programa DKU-a i na prateće konzultacije. Studenti su zatim predstavili javna događanja koja su proveli kao rezultat programa društveno korisnog učenja (vidi materijal 2.1.15.). Slijedila je refleksija i evaluacija (vidi niže) te zatvaranje programa. U svečanom ozračju studentima su uručene potvrde u kojima je naglašen angažman studenata u programu društveno korisnog učenja (vidi radni materijal 2.1.11.).³⁹

Refleksija i evaluacija

Refleksija je bila integrirana u završnu radionicu i omogućila je proradu i vrednovanje stečenih iskustava, znanja i vještina. Studenti su najprije odgovorili na završna pitanja u svojem dnevniku učenja (vidi radni materijal 2.1.13.). Zatim je svaki student za sebe odgovorio na pitanja o procesu učenja te u plenumu prezentirao svoje odgovore. Slijedila je refleksija o provedbi programa društveno korisnog učenja u kojoj su sudjelovali i nastavnici uključenih fakulteta i edukatori Udruge Sunce (vidi materijal 2.1.16.). Rezultati refleksije predstavljeni su i raspravljeni u plenumu. Konačna evaluacija programa društveno korisnog učenja provedena je pomoću upitnika za studente i upitnika za nastavnike (vidi radni materijal 1.2. i 1.3.).

Slika 15. Studenti s potvrdoma o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja

³⁹ Nastavnici su također od Udruge Sunce dobili potvrdu o svom angažmanu na programu DKU-a (vidi radni materijal 2.1.12.).

2.2. Društveno korisno učenje - sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima

Program društveno korisnog učenja proveden je u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“⁴⁰ i realiziran u suradnji Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i Udruge Sunce, partnera na projektu. Program se provodio tijekom akademске godine 2015./2016. i 2016./2017. Rezultat je doprinos izradi analize razine informiranja i uključivanja javnosti u upravljanje zaštićenim područjima u Hrvatskoj i analize provedbe zakonskih obveza koje se odnose na sudjelovanje javnosti u okolišnim postupcima na županijskim razinama koje je izradila Udruga Sunce. Također izrađena su dva plana integralne komunikacijske strategije za Park šume Marjan.

Pozadina i cilj programa

Opći cilj projekta „Odgovorno za prirodu“ u okviru kojega je proveden program društveno korisnog učenja bio je povećati razinu transparentnosti i učinkovitosti u upravljanju prirodnim dobrima u Hrvatskoj. U okviru projekta provedene su aktivnosti istraživanja, zagovaranja i komunikacije važnosti transparentnosti u upravljanju te uključivanja javnosti u upravljanje prirodnim resursima. Također, provedene su aktivnosti jačanja kapaciteta i edukacije namijenjene udrugama i nadležnim institucijama. Projekt je bio usmjeren na zaštićena područja u Hrvatskoj kao i institucije nadležne za njihovo upravljanje. Posebna pozornost posvećena je Park šumi Marjan kao najvrjednijem prirodnom resursu grada Splita te je nekoliko projektnih aktivnosti bilo usmjereno upravo na Park šumu.

Glavni cilj uspostave programa društveno korisnog učenja „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ za studente Ekonomskog fakulteta bio je povećati sudjelovanje mladih u praćenju upravljanja javnim dobrima i prirodnim resursima.⁴¹ Ekonomski fakultet i Udruga Sunce kao partneri na projektu željeli su primijeniti društveno korisno učenje kao metodičko-didaktički model koji će omogućiti studentima više praktičnog angažmana i interdisciplinarni rad u kolegijima u okviru kojih se program provodio. Kroz program se željelo upoznati studente s pravom na pristup informacijama, naglasiti važnost otvorenosti lokalne vlasti te učinkovitosti upravljanja prirodnim resursima. Kroz praktične aktivnosti u koje su bili uključeni, a koje su se provodile u okviru projekta, studenti su imali priliku stjecati znanja i vještine te samostalno promišljati i donositi zaključke u svezi s mogućnošću realizacije prava na pristup informacijama, razinom otvorenosti lokalne vlasti te učinkovitošću upravljanja.⁴² Sve aktivnosti trebale su u konačnici doprinijeti motiviranju studenata za aktivno sudjelovanje u zaštiti okoliša i prirode te jačanju njihova građanskog angažmana.

Koncept programa društveno korisnog učenja - pregled

Program društveno korisnog učenja „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ omogućio je studentima sudjelovanje u konkretnim aktivnostima koje je Udruga Sunce provodila na projektu „Odgovorno za prirodu“. Studenti su pritom mogli koristiti svoja teorijska znanja, ali i proširiti svoja iskustva koja se odnose na timski i interdisciplinarni rad.

Program se provodio tijekom dvije uzastopne akademске godine u okviru kolegija Ekonomika okoliša, Marketinška komunikacija, Upravljanje marketingom neprofitnih i javnih organizacija te u okviru stručne prakse.⁴³ Koncept programa društveno korisnog učenja razlikovao se za pojedine grupe uključenih studenta, ovisno o naravi projektnih aktivnosti u koje su studenti bili uključeni te ovisno o nastavnom kolegiju u okviru kojeg se program provodio.

Nekoliko studenata bilo je uključeno u poslove analize izravno kroz rad u uredu Udruge Sunce dok su neki studenti bili uključeni u aktivnosti koje su se odnosile na Park šumu Marjan (vidi poglavje 2.2.3.).

⁴⁰ Dvogodišnji projekt „Odgovorno za prirodu“ započeo je u studenom 2015. godine. Udruga Sunce je nositelj projekta. Udruga BIOM, Društvo Marjan i Ekonomski fakultet iz Splita su partneri na projektu dok je Pravni fakultet iz Splita suradnik na projektu. Projekt je financiran sredstvima Europske unije i sufinanciran od strane Ureda za udruge Vlade RH, a u okviru EU IPA 2012 programa Jačanje lokalnih partnerstava za otvorenu vlast i borbu protiv korupcije u odgovornom upravljanju prirodnim resursima;⁴¹ Javna dobra poput zaštićenih područja ugrožena su interesima privrede, a organizacije civilnoga društva pokušavaju pratiti na koji način se upravlja tim područjima i spriječiti njihovo ugrožavanje;⁴² Međunarodni pravni okvir u području sudjelovanja javnosti u zaštiti okoliša i prirode predstavlja Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu, tzv. Arhuška konvencija (dostupno na <http://www.unece.org/env/pp/welcome.html>). Republika Hrvatska potpisnica je ove Konvencije i njene odredbe prenesene su u hrvatsko zakonodavstvo; ⁴³ U akademskoj godini 2015./2016., jedna grupa (tri studenta) bila je uključena u program društveno korisnog učenja u okviru kolegija Ekonomika okoliša, a druga grupa (tri studenta) u okviru kolegija Marketinška komunikacija i Upravljanje marketingom neprofitnih i javnih organizacija. U akademskoj godini 2016./2017., jedna grupa (pet studenata) bila je uključena u program društveno korisnog učenja u okviru kolegija Marketinška komunikacija i Upravljanje marketingom neprofitnih i javnih organizacija te jedna studentica u okviru stručne prakse.

Međutim, sljedeći elementi programa društveno korisnog učenja bili su jednaki za sve studente:

- održavanje uvodnog sastanka sa studentima, upoznavanje studenata s tijekom, ciljevima i specifičnim sadržajem programa društveno korisnog učenja „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“,
- pružanje studentima relevantnih materijala potrebnih za provođenje njihovih aktivnosti,
- mogućnost konzultacija studenata s mentorom i projektnim timom Udruge Sunce tijekom provedbe aktivnosti i individualna refleksija o programu društveno korisnog učenja sa studentima,
- provedba evaluacije po završetku programa te dodjela priznanja i potvrda za sudjelovanje u programu.

2.2.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja

Struktura programa društveno korisnog učenja razvijena je u partnerstvu s nastavnicima Ekonomskog fakulteta koji su uključeni u program. Nadalje, struktura programa uzima u obzir relevantne projektne aktivnosti u kojima studenti mogu sudjelovati i kurikulum kolegija kroz koje je planirano uključivanje studenata.

Pripremni razgovori i promišljanja o konceptu

Temeljna ideja programa društveno korisnog učenja „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ bila je da se studenti uključe u projekt Udruge Sunce „Odgovorno za prirodu“. Tijekom sudjelovanja u programu studenti su se mogli baviti ciljevima i sadržajem jednog konkretnog projekta Udruge te doprinijeti njegovoj provedbi. Prije početka svakog semestra akademске godine, projektni tim Udruge Sunce sastavio je popis potencijalnih aktivnosti za uključivanje studenata tijekom semestra. S nastavnicima su razmatrane aktivnosti u koje je planirano uključivanje studenata i dodirne točke s kolegijima. S obzirom na sve okolnosti, planirani su zadaci i aktivnosti te vremensko razdoblje uključivanja studenata tijekom semestra.

Povezanost s kurikulumom

Na temelju projektnih aktivnosti Udruge Sunce, nastavnici su, u skladu s potrebama i mogućnostima svojih kolegija, napravili svoj individualni plan integriranja društveno korisnog učenja u kurikulum. Povezivanje društveno korisnog učenja s kurikulumom prikazano je u tablici koja sadrži naziv kolegija, predviđeni broj radnih sati studenata, specifične ciljeve, postignuća te broj ECTS bodova koje su studenti dobili za sudjelovanje u programu društveno korisnog učenja. Tablica se nalazi u zbirci radnih materijala (vidi radni materijal 2.2.1.)

Ugovor o suradnji Udruge Sunce s Ekonomskim fakultetom

Na početku suradnje Udruga Sunce i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu sklopili su Ugovor o suradnji na provedbi programa društveno korisnog učenja u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“. Ugovorom su regulirana prava i obveze Fakulteta i studenata, Udruge Sunce i njenih edukatora, pravo na korištenje rezultata programa društveno korisnog učenja, trajanje ugovora, raskid ugovora, rješavanje problema i izmjene ugovora.⁴⁴

⁴⁴ Primjer Ugovora o suradnji iz poglavљa 2.1. nalazi se u zbirci radnih materijala (vidi radni materijal 2.1.4.).

2.2.2. Početak programa društveno korisnog učenja

Promocija programa društveno korisnog učenja i pridobivanje studenata za sudjelovanje u programu

Promocija programa društveno korisnog učenja i pridobivanje studenata za sudjelovanje bila je važan korak u provedbi programa. U tu svrhu, tijekom svakog semestra, edukatori Udruge Sunce održavali su predavanja za studente Ekonomskog fakulteta. Na ovim predavanjima predstavljena je Udruga Sunce i projekt „Odgovorno za prirodu“, s naglaskom na ciljevima i sadržaju aktivnosti u okviru kojih je planirano uključivanje studenata Ekonomskog fakulteta. Važan dio predavanja odnosio se na isticanje važnosti i mogućnosti aktivnog građanskog angažmana u zaštiti okoliša i prirode. Osim predavanja Udruge Sunce, uključeni nastavnici na svojim su predavanjima informirali studente o planiranom programu društveno korisnog učenja te pronalazili potencijalne studente za uključivanje. Dodatna promocija programa vršila se i kroz angažman studenata koji su ranije bili uključeni u program na način da su ovi organizirali prezentacije svoga rada drugim studentima i nastavnicima.

Uvodni sastanak

Za svaku grupu studenata uključenih u program društveno korisnog učenja „Sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“ održao se uvodni sastanak. Tijekom uvodnog sastanka međusobno su se upoznali studenti i projektni tim iz Udruge Sunce. Studentima su prvo općenito predstavljeni sadržaj, cilj i pozadina projekta, a zatim podrobnije i aktivnosti u koje će biti uključeni u okviru programa društveno korisnog učenja. Studenti su informirani o obvezama Fakulteta i Udruge Sunce kao partnera na projektu te rokovima za provedbu aktivnosti.

Ugovor o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja između Udruge Sunce i studenta

Nakon uvodne radionice Udruga Sunce je sa svakim studentom pojedinačno sklopila ugovor o suradnji. Ugovorom je regulirano trajanje programa društveno korisnog učenja, mentor iz Udruge Sunce, specifične projektne aktivnosti u koje će student biti uključen, prava i obveze studenta i Udruge Sunce te pravo na korištenje rezultata programa društveno korisnog učenja.⁴⁵

2.2.3. Tijek programa društveno korisnog učenja

Sadržajnu podlogu za provedbu zadanih aktivnosti i zadataka studenti su dobili kroz uvodne sastanke održane sa svakom grupom studenata. Osim toga, ovisno o zadatku, studentima su ustupljeni materijali koji su nastali kroz projekt „Odgovorno za prirodu“, a koji su poslužili kao temelj studentskih aktivnosti u okviru programa društveno korisnog učenja.

Među tim materijalima bili su:

- procjena stanja šume u Park šumi Marjan koju je izradio neovisni sudske vještak za šume,
- procjene usluga ekosustava Park šume Marjan koju je izradio profesor sa Šumarskog fakulteta u Zagrebu kao i
- istraživanje javnog mnijenja građana Splita o stanju i važnosti Park šume Marjan.

30   ⁴⁵ Primjer Ugovora o suradnji iz poglavља 2.1. nalazi se u zbirci radnih materijala (vidi radni materijal 2.1.6.).

Usluge ekosustava su procesi i stanja pomoću kojih ekosustavi i organizmi u njima svojim funkcioniranjem omogućavaju izravne i neizravne prednosti za život na Zemlji. Procjene ekonomskih vrijednosti ovih usluga rade se kako bi se ove usluge i njihova vrijednost integrirale u sustav ekonomskih obračuna. Park šuma Marjan predstavlja najvrjedniji dio prirode u gradu Splitu te je stoga izrađena studija procjene vrijednosti njenih usluga.⁴⁶ Usluge Park šume Marjan, koje su u spomenutoj studiji identificirane kao najvažnije i vrlo važne i čija je vrijednost procijenjena, su: stvaranje čistog i svježeg zraka, stvaranje kisika, pružanje prirodnog prostora za rekreativnu, odmor, edukativnu aktivnost te zaštita od erozije. Izradom ove studije željelo se ukazati na vrijednost Park šume Marjan i njenih brojnih usluga koje se često ne razmatraju prilikom donošenja odluka koje narušavaju Park šumu Marjan, primjerice odluka o izgradnji.

Tijekom provedbe programa društveno korisnog učenja, studenti su mogli zatražiti pomoć mentora Udruge Sunce izravno u uredu Udruge, telefonski ili putem e-maila.

Studenti su u okviru programa društveno korisnog učenja sudjelovali s po 30 radnih sati u jednoj od sljedećih projektnih aktivnosti:

- analiza trenutne razine informiranja i uključivanja javnosti u upravljanje zaštićenim područjima u Hrvatskoj,
- analiza provedbe zakonskih obveza koje se odnose na sudjelovanje javnosti u okolišnim postupcima na županijskim razinama,
- razvoj komunikacijskog plana za promociju vrijednosti i dobrog upravljanja Park šumom Marjan.

Projektne aktivnosti studenata razlikovale su se ovisno o sadržaju kolegija u okviru kojega su bili uključeni u program društveno korisnog učenja.

Analiza trenutne razine informiranja i uključivanja javnosti u upravljanje zaštićenim područjima u Hrvatskoj

U okviru ove projektne aktivnosti jedna grupa studenata bila je uključena u pregled mrežnih stranica javnih ustanova koje upravljaju zaštićenim područjima u Hrvatskoj. Studenti su putem unaprijed izrađenog upitnika provjeravali imaju li javne ustanove obvezne dokumente dostupne na svojim mrežnim stranicama te dodatne dokumente i informacije koje se mogu pružiti građanima. Također, procijenjeno je koliko je lako pronaći navedene dokumente, kao i preglednost i transparentnost mrežnih stranica općenito. Rezultati pregleda mrežnih stranica pokazali su dostupnost informacija „običnom građaninu“. Rezultati su uključeni u izvješće „Sudjelovanje javnosti u upravljanju zaštićenim područjima u Hrvatskoj – stanje i preporuke za budućnost“ koje je izradila Udruga Sunce. Osim navedenoga, na temelju iskustva stečenog tijekom pregleda mrežnih stranica te konzultacija s mentorom iz Udruge Sunce, studenti su pridonijeli unaprjeđenju gore spomenutog upitnika. Svoje iskustvo sudjelovanja u programu društveno korisnog učenja kao i rezultate pregleda mrežnih stranica studenti su prezentirali svojim kolegama na nastavi u okviru kolegija.

Slika 16. Izvješće „Sudjelovanje javnosti u upravljanju zaštićenim područjima u Hrvatskoj – stanje i preporuke za budućnost“

⁴⁶ Dostupno na (<http://sunce-st.org/wp-content/uploads/2018/02/Procjena-usluga-%C5%A1umske-ekosustava.pdf>) (pristupljeno 14.05.2018.). 31

Analiza provedbe zakonskih obveza koje se odnose na sudjelovanje javnosti u okolišnim postupcima na županijskim razinama

U okviru ove projektne aktivnosti jedna studentica radila je statističku obradu i prikaz rezultata dobivenih pregledom mrežnih stranica županija te intervjuiranjem predstavnika županijskih upravnih odjela nadležnih za zaštitu okoliša. Rezultati analiza bili su predstavljeni na seminaru „Sudjelovanje javnosti u okolišnim postupcima“ kojega je Udruga Sunce održala u Zagrebu u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“. Studentica je također sudjelovala u organizaciji i provedbi ovog seminara.

Slika 17. Seminar „Sudjelovanje javnosti u okolišnim postupcima“

Razvoj komunikacijskog plana za promociju vrijednosti i dobrog upravljanja Park šumom Marjan

U okviru ove projektne aktivnosti dvije grupe (ukupno osam studenata u akademskoj godini 2015./2016. i 2016./2017.) izradile su dva plana integralne komunikacijske strategije za Park šumu Marjan. Pojedini elementi ovih studentskih radova korišteni su u izradi komunikacijskog plana i u kampanji za promociju vrijednosti i dobrog upravljanja Park šumom Marjan koju je Udruga Sunce provedla u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“. Slogan koji su osmislili studenti, a koji glasi „Park šuma Marjan - za dušu i tilo“, korišten je kao slogan kampanje te je istaknut na promotivnim materijalima: brošuri, plakatima te u promotivnom videu. Također, planirano je da se neki elementi studentskih radova koriste i u budućim projektima i aktivnostima koji se odnose na Park šumu Marjan.

Slika 18. Izložba kao dio kampanje „Park šuma Marjan - za dušu i tilo“

Refleksija o programu društveno korisnog učenja

U ovom programu društveno korisnog učenja studenti nisu provodili refleksiju o tijeku programa niti su vodili dnevnik učenja. Međutim, mentori Udruge Sunce pružali su studentima podršku u rješavanju problema i izazova tijekom provedbe programa. Studenti koji su bili uključeni u rad u uredu Udruge Sunce imali su priliku svakodnevno komunicirati s mentorom i projektnim timom. Studenti koji su bili uključeni u program izvan ureda konzultirali su se s mentorima iz Sunca putem e-maila. Ti kontakti sa studentima korišteni su i za provođenje neformalne refleksije o njihovom sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja. Sve konzultacije provodile su se ovisno o potrebama pojedinih studenata.

2.2.4. Završetak programa društveno korisnog učenja

Završna proslava organizirana je dva puta: u veljači 2017. godine za studente koji su u program bili uključeni tijekom akademske godine 2015./2016. te u listopadu 2017. godine za studente koji su u program bili uključeni u akademskoj godini 2016./2017. Obje proslave održane su na Ekonomskom fakultetu. Ovim događanjima prisustvovali su svi sudionici: studenti, nastavnici, edukatori Udruge Sunce i voditeljica projekta te prodekanica za nastavu Ekonomskog fakulteta. Voditeljica projekta je pomoću PP prezentacije podsjetila prisutne na projektne rezultate postignute u okviru programa društveno korisnog učenja. Studenti su program evaluirali kroz evaluacijsku formu.⁴⁷

U svečanom ozračju studentima su uručene potvrde u kojima je naglašen angažman studenata u programu društveno korisnog učenja u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“.

Slika 19. Završna proslava

2.3. Društveno korisno učenje – medijski prijenos znanja o održivom razvoju na temu „Voda i konzumerizam“⁴⁸

Na Leibniz - institutu za pedagogiju prirodnih znanosti i matematike (IPN)⁴⁹ Sveučilišta Christian Albrecht u Kielu (CAU) te u suradnji s centrom znanosti Phänomenta⁵⁰ iz Flensburga, proveden je program društveno korisnog učenja o temi „Voda i konzumerizam“. Tema programa bila je medijsko prenošenje znanja o održivom razvoju, a program je bio namijenjen budućim nastavnicima biologije. Konkretan rezultat programa DKU-a bila je serija audio-podcast-a⁵¹ za izložbu „Vidim nešto što ti ne vidiš – otkrij virtualnu vodu“⁵² u Phänomenti.

Pozadina i ciljevi

Društveno korisno učenje o temi obrazovanja za održivi razvoj na Institutu za pedagogiju prirodnih znanosti i matematike bilo je usmjereni na prenošenje stručnog i didaktičkog znanja studentima nastavničkog studija biologije te na poticanje njihova angažmana i interesa za obrazovanje za održivi razvoj. Kroz program društveno korisnog učenja, budući nastavnici biologije u suradnji s flensburškim centrom znanosti Phänomenta te s voditeljem izložbe o virtualnoj vodi koja se održavala, sakupljali su iskustva u medijskom prenošenju znanja učenicima 7. razreda Goethe-škole u Flensburgu. Osim toga, program DKU-a bio je doprinos UNESCO-vom svjetskom akcijskom programu za održivi razvoj. Budući nastavnici dali su konkretan i praktičan doprinos učeničkom obrazovanju za održiv razvoj te su se osnažili u svojoj ulozi multiplikatora.

U središtu programa DKU-a bila je tema „Voda i konzumerizam“. Izravna dnevna potrošnja vode u Njemačkoj trenutno iznosi prosječno 120 litara dnevno po stanovniku. Ova brojka ne pokazuje stvarnu potrošnju vode prouzročenu životnim stilom, tj. ne uzima u obzir vodu koja se potroši, onečisti ili ishlapi

Slika 20. Vaga za vodu – potrošnja mesa uvijek je i potrošnja vode⁵³

⁴⁷ Primjer evaluacijske forme iz 1.poglavlja nalazi se u zbirci radnih materijala (vidi radni materijal 1.2.); ⁴⁸ Izvor: www.einfachgutelehre.uni-kiel.de/allgemein/nachhaltigkeit-vermitteln-lernen (pristupljeno 04.09.2017.). Za pitanja o društveno korisnom učenju na raspolažanju je prof. dr. Kirsten Kremer (kremer@ipn.uni-kiel.de); ⁴⁹ Vidi www.ipn.uni-kiel.de (pristupljeno 04.09.2017.); ⁵⁰ Centar znanosti Phänomenta namijenjen je prvenstveno djeci i mladima. Interaktivni izložbi i eksperimenti omogućuju posjetiteljima doživljaj različitih prirodoznanstveno-tehničkih fenomena. Dostupno na: www.phaenomenta-flensburg.de (pristupljeno 04.09.2017.); ⁵¹ Audio-podcast je audio-zapis koji se distribuira putem Interneta, a može se slušati online ili preuzeti na osobno računalo ili iPod. Naziv podcast je složenica riječi iPod i engleske riječi broadcast.

⁵² Izložba je zamišljena kao suradnja interaktivnog matematičkog muzeja Mathematikum Gießen i IPN-a. Znanstvenu asistenciju glede sadržajnog i metodičko-didaktičkog oblikovanja izložbe pružila je prof. dr. Kerstin Kremer; ⁵³ U proizvodnji jednog kilograma govedine potroši se, onečisti ili ispari (u globalnom prosjeku) oko 15 400 litara vode.

u proizvodnji potrošnih dobara. Ako se uzmu u obzir znatno veće količine te takozvane virtualne vode, dnevna potrošnja vode po stanovniku Njemačke iznosi prosječno 3900 litara. K tomu, u našem globaliziranom svijetu ne može se više poći od pretpostavke da se u proizvodnji neke robe troši domaća voda. Statistički gledano 69% njemačke potrošnje vode događa se u inozemstvu i to često u zemljama koje oskudijevaju vodom.⁵⁴ Temom „Voda i konzumerizam“ program se usredotočio na vezu između društvenog izazova održivog razvoja i osobnog djelovanja pojedinca.

Koncept programa društveno korisnog učenja

Kolegij je bio podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu nastavnik je uveo studente u koncepte „virtualna voda“ i „vodenotisak“. Slijedila je faza u kojoj su studenti, polazeći od uvodnih stručnih objašnjenja, osmislili scenarij podcasta. Podcast, kao medij blizak mladima, korišten je kako bi se učenicima skrenulo pažnju na sadržaje izložbe „Vidim nešto što ti ne vidiš – otkrij virtualnu vodu“. U trećoj fazi slijedila je priprema i provedba događanja u centru znanosti Phänomenta (vidi poglavlje 2.3.3.) te refleksija o provedenoj aktivnosti (vidi poglavlje 2.3.3.).

2.3.1. Planiranje društveno korisnog učenja

Planiranje programa potaknuo je fond za inovacije u nastavi PerLe⁵⁵, koji na Sveučilištu Christian Albrecht u Kielu idejno i finansijski podržava primjere dobre prakse inovativnih i perspektivnih oblika poučavanja. Fond ciljano podupire projekte u području društveno korisnog učenja i obrazovanja za održivi razvoj i omogućuje razmjenu mišljenja kroz održavanje radionica te u okviru Dana nastave Sveučilišta.

Pripremni razgovori i promišljanja o konceptu

Provedbu programa društveno korisnog učenja potaknula je prof. dr. Kerstin Kremer s odjela za didaktiku nastave biologije Instituta za pedagogiju prirodnih znanosti i matematike (IPN). Kontakt s fondom PerLE ostvaren je kroz prijavu programa društveno korisnog učenja. Program je planiran u suradnji s centrom znanosti Phänomenta te integriran u nastavnički smjer diplomskog studija biologije na IPNu.

Povezivanje programa društveno korisnog učenja s kurikulumom

Program društveno korisnog učenja proširen je u okviru kolegija „Teorijska utemeljenost, oblikovanje i refleksija procesa učenja i poučavanja u nastavi biologije“. Radno opterećenje tijekom semestra iznosilo je 2 sata tjedno. Kao dokaz o postignućima, studenti su sastavili portfelj s refleksijom o onomu što su naučili. Kolegij je nosio 2 ECTS boda.

Sporazum između Sveučilišta i vanjskih partnera na projektu DKU-a

Partnerske organizacije međusobno su se dogovorile o provođenju DKU-a, ali bez sklapanja ugovora o suradnji. Razvojna podrška fonda PerLe dokumentirana je priopćenjem o financiranju i bila je povezana s predstavljanjem programa na blogu Dobra nastava⁵⁶ te prezentacijom putem postera na Danu nastave Sveučilišta Christian Albrecht u Kielu.

³⁴ ⁵⁴ Hoekstra/Mekonnen (2012), str. 3232 i dalje; ⁵⁵ PerLe (projekt Uspješno učenje i poučavanje) je projekt Sveučilišta Christian Albrecht u Kielu. Projekt podupire Savezno ministarstvo obrazovanja u okviru Ugovora o kvaliteti od 2012. do 2016. te od 2017. do 2020. Ugovor omogućuje poboljšanje kvalitete sveučilišne nastave te povećanje ponude pratećih sadržaja za studente.; ⁵⁶ Vidi www.einfachgutelehre.uni-kiel.de/good-practice/service-learning/ (pristupljeno 04.09.2017.).

2.3.2. Početak programa društveno korisnog učenja

Pridobivanje studenata za sudjelovanje u programu

Studenti su među više izbornih kolegija koji se odnose na didaktiku nastave biologije u okviru nastavničkog diplomskog studija mogli odabrati kolegij u koji je bilo integrirano društveno korisno učenje.

Uvod

Na prvom satu kolegija sa studentima se raspravljalo o obvezama, podjeli zadataka, dogovoru o terminima te o refleksiji i evaluaciji programa društveno korisnog učenja.

Dogovor studenata i partnerskih organizacija o ciljevima DKU-a

Društveno korisno učenje je u potpunosti bilo integrirano u kolegij na Institutu za pedagogiju prirodnih znanosti (IPN). Studenti nisu imali nikakav dodatni dogovor s centrom znanosti Phänomenta.

2.3.3. Tijek programa društveno korisnog učenja

Na nastavi sveučilišnog kolegija studentima je predstavljena tema i sadržaj programa društveno korisnog učenja, razvili su scenarij audio-podcast-a te planirali Dan društveno korisnog učenja u Phänomenti. Planirana aktivnost društveno korisnog učenja provedena u Phänomenti bila je dio nastave kolegija.

Uvod u koncepte „virtualna voda“ i „vodeni otisak“

Studenti su bili podijeljeni u grupe te su znanstveno utemeljeno obradili korištenje vode u proizvodnji nekih roba široke potrošnje (kava, ruže / rezano cvijeće, papir, pamuk, rajčice, meso). Iz didaktičke perspektive razmatrali su pitanja prijenosa znanja i motiviranja na djelovanje u odgoju za održivi razvoj. Zatim su se fokusirali na temu prijenosa znanja u muzejima te na prijenos znanja putem podcasta i medija općenito, s uvodom u Audacity-program za snimanje audio-podcast-a.

Osmišljavanje podcasta

Na temelju prethodno stečenog stručnog znanja, studenti su napisali scenarij za podcast u kojemu se na pristupačan način nastoji prenijeti praktično i učinkovito znanje. Tako je u timskom radu nastalo šest različitih podcasta o sljedećim temama: kava, ruža, pamuk, papir, rajčica i meso.⁵⁷ Jedan podcast bavio se primjerice pamukom kao sirovinom u tekstilnoj industriji, uzgojem pamuka u dalekim zemljama koje često oskudjevaju vodom i ekološkim uvjetima uzgoja pamuka. Time se htjelo potaknuti učenike na održivo kupovanje odjeće. U podcastu o mesu, potrošnja vode za proizvodnju mesa povezana je s temom prehrane pa su pozadinske informacije o toj temi omogućene kroz razgovor koji se vodi za stolom u restoranu dok se čeka na naručeno jelo. Pritom slušatelj saznaće zašto se u proizvodnji govedine potroši više vode nego u proizvodnji drugih vrsta mesa te kakva je bilanca potrošnje vode u proizvodnji soje kao vegetarijanske alternative mesu (vidi poster s QR-kodovima).

Slika 21. Poster s QR-kodovima⁵⁸ za sljedeće teme podcasta: kava, ruža, pamuk, papir, rajčica i meso

⁵⁷ Dostupno na: www.einfachgutelehre.uni-kiel.de/allgemein/nachhaltigkeit-vermitteln-lernen/ (pristupljeno 04.09.2017.); ⁵⁸ QR-kod se očitava pomoći pametnog telefona i vodi izravno do informacije, npr. na Internetu.

Osmišljavanje „poučne staze“

Studenti su za učenike osmislili „poučnu stazu“ koja je vodila kroz izložbu „Vidim nešto što ti ne vidiš – otkrij virtualnu vodu“ pri čemu su podcaste integrirali u samu izložbu. „Poučna staza“, u metodičko-didaktičkom smislu, osmišljena je na način da je iskustveno učenje u prvom planu, a da se pritom ne gubi izvida mogućnost naknadne obrade teme u razredu. Pri koncipiranju „poučne staze“ fokus ne bi trebao biti na ispitivanju znanja učenika nego na njihovom osobnom interesu. Voditelj izložbe u Phänomenti davao je studentima podršku dijeleći svoja iskustva u oblikovanju izložbi i njihovu funkcioniranju.

„Dan društveno korisnog učenja“

„Dan društveno korisnog učenja“ u Flensburgu koordiniran je u suradnji s voditeljem izložbe u Phänomenti. Pozvani učenici Goethe-škole obradili su postaje „poučne staze“ na interaktivnoj izložbi kao i podcaste koji se odnose na proizvodnju kave, ruža / rezanog cvijeća, papira, pamuka, rajčica i mesa, a koji su sadržajno bili koncipirani za te postaje. Zatim je slijedila faza u kojoj su učenici iznijeli svoja razmišljanja o tome kako će sadržaji podcasta utjecati na njihove buduće postupke. Na kraju su studenti s učenicima proveli refleksiju o izložbi i smisleno je povezali sa svakodnevicom sedmaša.

Slika 22. Poučna staza – postaja „Kava/kakao“

Slika 23. Poučna staza – postaja „Pamuk“

Refleksija o programu društveno korisnog učenja

Po završetku „Dana društveno korisnog učenja“, studenti su u razgovoru na kolegiju proveli refleksiju o programu. Usljedila je evaluacija u skladu sa zadanim kriterijima. Osim navedenoga, studenti su očekivanja, iskustva i svoju ulogu u programu pismeno dokumentirali u obliku portfelja. Istaknuli su da je obrazovanje za održivi razvoj važan element studija biologije te da bi mu trebalo osigurati više prostora pri čemu veliki motivacijski učinak ima vlastita kreativna obrada teme. Iskustvo provedbe društveno korisnog učenja s učenicima u Phänomenti studenti doživljavaju kao jedinstvenu priliku za učenje u okviru nastavničkog studija.

2.3.4. Završetak programa društveno korisnog učenja

Studenti su program DKU-a predstavili u okviru „Dana nastave“ Sveučilišta Christian Albrecht. Na kraju programa sudjelovali su u završnoj evaluaciji te su im uručene potvrde o postignuću. Jedna druga grupa studenata nastavila je rad na programu osmišljavajući i snimajući kratki animirani film o virtualnoj vodi. Program je proveden u okviru zajedničkog kolegija za buduće nastavnike biologije i likovnog odgoja, u ljetnom semestru 2017. godine.⁵⁹

36 ⁵⁹ O programu je izvijestio časopis Sveučilišta Christian Albrecht. Dostupno na www.uni-kiel.de/unizeit/index.php?bid=911102 (pristupljeno 11.04.2018.).

3. Provedba programa društveno korisnog učenja u suradnji Udruge Sunce i fakulteta Sveučilišta u Splitu - izazovi i moguća rješenja

Provedba pilot-programa društveno korisnog učenja u suradnji Udruge Sunce i partnerskih fakulteta potvrdila je brojne prednosti društveno korisnog učenja. Studenti su kroz program društveno korisnog učenja doprinijeli osvještavanju lokalne zajednice o okolišnim problemima te im je omogućen praktičan rad. Također, suradnja visokoobrazovnih institucija i okolišne neprofitne organizacije dovela je do većeg uključivanja edukacije o zaštiti okoliša u formalni obrazovni proces partnerskih fakulteta. Udruga Sunce koja je potaknula ovu suradnju omogućila je interdisciplinarni pristup rješavanju okolišnih problema, kao i umrežavanje studenata i nastavnika s uključenih fakulteta.

Društveno korisno učenje je izvrstan način uključivanja praktičnog rada u kurikulum. Studenti imaju priliku kroz društveno korisno učenje sudjelovati u stvarnom životu.

Doc.dr.sc. Zvjezdana Popović Perković, Odjel za studije mora, Sveučilište u Splitu

Međutim, identificirani su i različiti izazovi u provedbi programa društveno korisnog učenja za koje smo pronašli rješenja te ih primijenili tijekom provedbe programa društveno korisnog učenja. Izazovi su se javljali u većoj ili manjoj mjeri u svim fazama izvođenja programa društveno korisnog učenja: u fazi planiranja, na početku i tijekom provedbe te na kraju programa društveno korisnog učenja. Među ovim izazovima bili su načini organizacije i provedbe DKU-a, usklađivanje aktivnosti fakulteta i Udruge Sunce, vrednovanje postignuća, ECTS bodovanje programa, samoodgovornost i motivacija studenata kao i komunikacija među partnerskim organizacijama.

Za mene je program društveno korisnog učenja značio novi pristup, novi izazov u provedbi predmeta, priliku za upoznavanje nastavnika drugih fakulteta i suradnju.

Prof.dr.sc. Nediljka Vukojević Medvidović, Kemijsko-tehnološki fakultet, Sveučilište u Splitu

Dio identificiranih izazova zahtjeva promjene u hrvatskom obrazovnom sustavu. Za povećanje razine motivacije, samoodgovornosti i aktivnog angažmana studenata potrebni su novi sadržajno-didaktički koncepti koji bi kod mladih poticali razvoj svijesti o svojoj aktivnoj ulozi u društvu te povećali razinu znanja, potrebnih vještina i motivacije za angažman u lokalnoj zajednici. Udruga Sunce smatra kako bi ovome svakako doprinijela kurikularna reforma hrvatskog obrazovanja i uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja što se već nekoliko godina neuspješno pokušava provesti.

Ovdje donosimo prikaz izazova u pojedinim fazama provođenja programa društveno korisnog učenja, rješenja koja smo primijenili ili predlažemo te prepreka koje su se javljale tijekom rješavanja izazova.

3.1. Planiranje programa društveno korisnog učenja

Izazov i prijedlozi rješenja - usklađivanja potreba sveučilišnih nastavnika i partnerske organizacije

Najveći broj izazova odnosio se na fazu planiranja koja je bilo izuzetno zahtjevna. Izazovi su se sastojali prvenstveno od traženja načina na koji povezati interes Udruge Sunce sa sadržajima sveučilišnih kolegija te kako u vidu ECTS bodova formalizirati angažman studenata u programu DKU-a. Planiranje programa bilo je osobito izazovno u okviru primjera „Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu“ (vidi poglavlje 2.1.) zbog suradnje s četirima

različitim fakultetima i različitim potreba kurikuluma koji su se trebali okupiti oko zajedničkih tema i unaprijed utvrđenog okvira aktivnosti.

Kod primjera „Društveno korisno učenje – sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima“ (vidi poglavlje 2.2.) izazov je bio uskladiti tijek, potrebe i aktivnosti projekta „Odgovorno za prirodu“ s nastavnim planom.

Usklađivanje potreba i smjernica Udruge Sunce te mogućnosti, potreba i interesa studenata bio je izazov kod oba primjera. Također, iskustvo je pokazalo kako je potrebno voditi računa o ravnoteži između obveza studenata na fakultetu te obveza koje se odnose na sudjelovanje u programu društveno korisnog učenja.

→ Kao rješenje nametnula se potreba za intenzivnom komunikacijom i dogovorom edukatora Udruge Sunce i sveučilišnih nastavnika uoči svakog semestra oko osmišljavanja, usklađivanja i prilagodbe programa DKU-a s potrebama Udruge Sunce, nastavnim programima fakulteta, ali i interesima uključenih studenata.

Praksa u okviru provedbe pilot-programa društveno korisnog učenja, ali i iskustva drugih, pokazali su kako je izuzetno važno, prije uključivanja studenata u program, jasno definirati ciljeve učenja i ECTS bodovanje te ih prenijeti studentima i mentorima iz partnerske organizacije. Na ovaj način, na samom početku, jasno se definiraju obveze, sadržaj i intenzitet uključivanja studenata te partneri imaju jasan uvid u mogućnosti angažmana studenta.

→ Iskustvo je pokazalo da se povezivanje programa društveno korisnog učenja sa sadržajem kolegija lakše može ostvariti kroz stručnu praksu nego kroz kolegije koji često imaju specifičnije ishode učenja. Također, stručna praksa često ostavlja mogućnost organizacije šireg spektra različitih aktivnosti pri čemu treba voditi računa da iste zaista doprinose stjecanju relevantnih stručnih znanja i praktičnih iskustava.

→ Za sudjelovanje u programu studenti su dobivali određeni broj ECTS bodova, ovisno o procjeni nastavnika kolegija. Posljedično, vrednovanje programa razlikovalo se od fakulteta do fakulteta te od kolegija do kolegija. U narednom razdoblju izazov je osmisliti kolegije s jasno definiranim izračunom ECTS bodova (vidi radni materijal 2.1.3.), a jedan od mogućih formalnih načina je kroz suradnju Sveučilišta s Udrugom Sunce u ulozi nastavne baze za studente.⁶⁰ Također, svakako bi razvoju društveno korisnog učenja doprinijelo i osmišljavanje izbornih kolegija koji će se izvoditi isključivo kao programi društveno korisnog učenja.

Sudjelovanje u programu mi je dalo uvid o jednom drugaćijem radu sa studentima u odnosu na svoj uobičajeni način rada na fakultetu. Usvojene metode primijenit ću u svojim predmetima koje predajem.

Prof.dr.sc. Ladislav Vrsalović, Kemijsko-tehnološki fakultet, Sveučilište u Splitu

Izazov i prijedlozi rješenja – pilot-projekt i prvi koraci

Prepreke u rješavanju izazova u fazi planiranja društveno korisnog učenja bile su nedostatak znanja o ključnim aspektima društveno korisnog učenja te nedostatak iskustva u provedbi.

→ Ove su prepreke dobrim dijelom svladane održavanjem radionica za nastavnike i edukatore Udruge Sunce o društveno korisnom učenju, organiziranjem studijskog putovanja „Društveno korisno učenje na sveučilištima u Njemačkoj – Erfurt-Kassel-Essen“ te treningom „Razvoj vještina i metoda za rad s mladima“. Također, kontinuiranu podršku programu pružala je stručna suradnica iz njemačke partnerske organizacije DGU.

38 ⁶⁰ Udruga Sunce je od 2016. godine nastavna baza za studente Filozofskog fakulteta, a od 2018. i za studente Odjela za studije mora. Nastavne baze uspostavljaju se temeljem Strategije Sveučilišta u cilju povezivanja prakse, znanosti i visokog obrazovanja. Studenti za angažman u nastavnoj bazi dobivaju određen broj ECTS bodova koji su tretirani kao dodatak diplomu. Jedan od strateških ciljeva Sveučilišta u Splitu je razvijati široku mrežu nastavnih baza odnosno organizacija u kojima se povezuje praksa, znanost, umjetnost i visoko obrazovanje. Nadalje, cilj je i razvijati Sveučilište u Splitu kao društveno odgovornu instituciju koja služi društvu u svim segmentima gdje se javlja potreba za aktiviranjem ljudskih i materijalnih resursa Sveučilišta.

→ Iskustvo pokazuje da je prije početka provedbe DKU-a izuzetno važno provesti edukaciju svih uključenih nastavnika i djelatnika neprofitnih organizacija. Ovo se može ostvariti primjerice organiziranjem uvodne radionice o društveno korisnom učenju. Kako bi se olakšalo formaliziranje angažmana studenata u vidu ECTS bodova, osim izuzetno važne suradnje i dvosmjerne komunikacije sa zainteresiranim nastavnicima, nužno je da nadležne i odgovorne osobe fakulteta / sveučilišta podržavaju i prihvataju program. Ovome svakako može doprijeti promocija uloge i važnosti društveno korisnog učenja te osobito prezentacija rezultata i primjera dobre prakse.

3.2. Početak provođenja programa društveno korisnog učenja

Izazov – pridobivanje studenata za sudjelovanje u programu DKU-a

Uz pomoć organiziranih prezentacija programa društveno korisnog učenja na pojedinim fakultetima zainteresirali smo veći broj studenata od planiranog. Na nekim su fakultetima nastavnici dodatno motivirali studente kroz osobne kontakte. Naglasak prezentacija u organizaciji Udruge Sunce bio je na ulozi okolišnih organizacija, važnosti aktivnog angažmana te mogućnosti doprinosa u zaštiti okoliša. Nastavnici su pak studentima približavali mogućnosti i dobrobiti uključivanja u program društveno korisnog učenja u odnosu na stjecanje znanja i vještina koje se odnose na kolegij. Može se reći da je interes studenata za uključivanje bio zadovoljavajući. Ipak, kapaciteti Udruge Sunce za provedbu programa ograničeni su u smislu primanja veće grupe studenta, primjerice cijelog kolegija.

Veći dio studenata koji su se uključili u program već je imao interes za aktivan građanski angažman te je izazov pridobiti upravo one studente koji nisu svjesni svoje uloge i mogućnosti doprinosa lokalnoj zajednici u kojoj žive.

→ Iskustvo pokazuje da se veći interes studenata za DKU može postići prezentacijama iskustava njihovih kolega koji su prethodno sudjelovali u programu. Osim navedenoga, dobrobit i važnost DKU-a mogu se promovirati putem info-letaka i drugih promotivnih materijala i kanala, primjerice mrežnih stranica Udruge Sunce i uključenih fakulteta, ali i izravno prilikom održavanja ostalih edukacijskih aktivnosti Udruge Sunce, primjerice seminara za mlade. Nastavnici mogu u izravnom kontaktu i komunikaciji sa studentima procijeniti njihovu motivaciju i potaknuti interes za DKU.

3.3. Tijek programa društveno korisnog učenja

Izazov – motivacija i odgovornost studenata

Tijekom provedbe programa za više grupa studenata uočene su razlike u odgovornosti prema dogovorenim obvezama kao i različita motivacija za rad u okviru programa društveno korisnog učenja. Stoga je daljnji izazov predstavljala ravnomjerna podjela odgovornosti i zadatka među studentima. Kod nekih studenata uočen je nedostatak motivacije za aktivni angažman.

→ Kako bi se doprinijelo većoj odgovornosti studenata potrebno je jasno definirati sadržaj programa i obveze studenata na samom početku, tj. tijekom uvodne radionice te sklopiti ugovor o društveno korisnom učenju u kojem ove obveze trebaju biti precizno definirane. Komunikacija među uključenim studentima, nastavnicima i mentorima nužna je i tijekom provedbe programa.

→ Kao dio programa društveno korisnog učenja za nove generacije studenata, Udruga Sunce predviđela je održavanje radionica za osnaživanje i jačanje motivacije u okviru projekta PAZI! - Praktično-Aktivno-Zajedno-Interdisciplinarno! - programi društveno korisnog učenja za okoliš i održivi razvoj koji je započeo u ožujku 2018.⁶¹

Sudjelovanjem u provedbi programa društveno korisnog učenja dodatno sam osvijestila prepreke koje mogu nastati prilikom primjene akademskih znanja u praksi.

Doc.dr.sc. Sladana Pavlinović Mršić, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu

Izazov – komunikacija među sudionicima programa DKU-a

U okviru programa društveno korisnog učenja studenti su sudjelovali u četiri radionice Udruge Sunce. Nastavnici su također mogli prisustvovati na ovim događanjima, ali im to iz vremenskih razloga većinom nije bilo moguće. Posljedično, komunikacija između studenata i nastavnika u ovoj fazi nije bila intenzivna.

→ Za aktivnosti na kojima su studenti sudjelovali preporuča se slanje periodičnih kratkih izvještaja nastavnicima kojima će ih se izvijestiti o trenutnom statusu programa, uočenim pitanjima i problemima. Također, važno je tijekom provedbe programa održavati sastanke sa svima uključenima: nastavnicima, studentima i mentorima organizacije. Tijekom navedenih sastanaka potrebno je raspraviti trenutni status provedbe programa, potrebe i eventualne probleme.

→ Refleksija je važan sastavni dio društveno korisnog učenja i treba ju svakako provoditi i tijekom programa. Postoje različite metode refleksije (vidi radni materijal 1.1.; 2.1.14.; 2.1.16.) te potičemo na njihovo korištenje i na dokumentiranje rezultata u svrhu kontinuiranog unaprjeđivanja programa DKU-a.

U odgojno obrazovnim procesima u Hrvatskoj, kako u školama tako i na sveučilištu, većinom se ne potiče provođenje refleksije na način s kojim smo se susreli tijekom projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“. Naši učenici, nastavnici i studenti nisu naviknuti promatrati procese učenja s različitim točaka gledišta i iz toga stjecati saznanja, odnosno primjenjivati refleksiju kao sastavni dio procesa učenja. Posljedično, studenti su se po prvi put susreli s pitanjima za refleksiju o vlastitom procesu učenja što je prouzročilo početne poteškoće. Važno je istaknuti kako smo svi mi, i nastavnici i studenti i edukatori Sunca, obilježeni istim obrazovnim sustavom. Čak i kada postoji visoka motivacija za integriranje procesa refleksije u obrazovni rad, bit će potrebno još neko vrijeme dok ona ne postane općeprihvaćena. Na nastavnicima

40 ⁶¹ Nositelj projekta „PAZI! - Praktično-Aktivno-Zajedno-Interdisciplinarno! - programi društveno korisnog učenja za okoliš i održivi razvoj“ je Udruga Sunce, a partneri su Filozofski fakultet, Kemijsko-tehnološki fakultet, Pravni fakultet te Ekonomski fakultet kao i Udruga studenata i bivših studenata Kemijsko-tehnološkog fakulteta. Ovaj dvogodišnji projekt započeo je u ožujku 2018. godine te je financiran sredstvima Europskog socijalnog fonda.

i mentorima leži odgovornost poticanja tog procesa. Posljedično, tek će iskustvo provedbe refleksije nastavnicima i mentorima pomoći da je uspješno primijene, bilo kroz programe društveno korisnog učenja, bilo kroz ostale edukacijske aktivnosti.

Gabrijela Medunić-Orlić, mag.chem., B.Sc. znanosti okoliša, izvršna direktorica Udruge Sunce

3.4. Završetak programa društveno korisnog učenja

Izazov – organiziranje završnog događanja

Završna događanja u okviru predstavljenih hrvatskih programa društveno korisnog učenja najčešće su se odvijala s određenim odmakom nakon provedbe programa društveno korisnog učenja. Izazov je bio ponovno okupiti sve sudionike programa: studente, nastavnike i mentore.

- ➔ Stoga se preporuča završno događanje održati neposredno nakon provedbe programa. To je također dobra prilika za finalnu refleksiju i evaluaciju programa te omogućuje odavanje priznanja za angažman studenata, što će posebno doći do izražaja ako tijekom završnog događanja odgovorne osobe fakulteta i uključenih organizacija studentima uruče potvrde. Kao dio programa događanja studenti mogu prezentirati rezultate svoga uključivanja u program društveno korisnog učenja. Ako se na završno događanje pozovu i ostali studenti to može biti i prilika da ih se informira i motivira za uključivanje u program DKU-a. Završno događanje može se organizirati i u obliku izleta ili neke druge zajedničke aktivnosti za sudionike programa DKU-a.
- ➔ Svaka grupa studenata specifična je i ima svoju dinamiku. Stoga se preporuča provoditi isti program s različitim grupama studenata te rezultate evaluacije koristiti za kontinuirano unaprjeđivanje programa.

Moje iskustvo s programom društveno korisnog učenja je jako pozitivno u svakom pogledu.

Prof.dr.sc. Nediljka Vukojević Medvidović, Kemijsko-tehnološki fakultet, Sveučilište u Splitu

MATERIJALI ZA PRAKTIČAN RAD

MATERIJALI ZA PRAKTIČAN RAD

1. Društveno korisno učenje - povezivanje učenja s društvenim angažmanom

1.1. Metode refleksije o programu društveno korisnog učenja: Dnevnik učenja, Mikro-art, Vrtuljak refleksija, Pismo sebi i Razmjena pitanja.	44
1.2. Evaluacija programa društveno korisnog učenja (studenti)	47
1.3. Evaluacija programa društveno korisnog učenja (nastavnici)	49

2. Studenti uče o društvenom angažmanu – praktični primjeri društveno korisnog učenja u zaštiti prirode i okoliša

2.1. Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu	
2.1.1. Smjernice, struktura i rezultati društveno korisnog učenja	52
2.1.2. Povezivanje društvenog korisnog učenja s kurikulima kolegija partnerskih fakulteta Sveučilišta u Splitu	54
2.1.3. Primjer izračuna ECTS bodova za program društveno korisnog učenja	57
2.1.4. Ugovor između Udruge Sunce i uključenih fakulteta	58
2.1.5. Metode zapisivanje misli (<i>Brainwriting</i>) i oluja ideja (<i>Brainstorming</i>)	61
2.1.6. Ugovor o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja između Udruge Sunce i studenta	62
2.1.7. Program radionice „Održivo gospodarenje otpadom – uvod“	64
2.1.8. Program radionice „Održivi turizam – uvod“	65
2.1.9. Program radionice „Organizacija javnih događanja i rad s medijima“	66
2.1.10. Program radionice „Planiranje aktivnosti i događanja“	67
2.1.11. Potvrda o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja (student)	68
2.1.12. Potvrda o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja (nastavnik)	69
2.1.13. Dnevnik učenja – pitanja za refleksiju (student)	70
2.1.14. Refleksija o tijeku programa društveno korisnog učenja	72
2.1.15. Program radionice „Završetak programa društveno korisnog učenja“	73
2.1.16. Pitanja za refleksiju na završetku programa društveno korisnog učenja	74
2.2. Društveno korisno učenje – sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima	
2.2.1. Povezivanja društveno korisnog učenja s kurikulom	75

Radni materijal 1.1.: Metode refleksije o programu društveno korisnog učenja - Dnevnik učenja, Mikro-art, Vrtuljak refleksija, Pismo sebi i Razmjena pitanja

Refleksija kao bitno obilježje DKU-a „igra odlučujuću ulogu pri usvajanju, sređivanju i vrednovanju stečenih iskustava i naučenih vještina.“⁶² Refleksija „povezuje učenja i društvenu korisnost“ te u programima društveno korisnog učenja predstavlja ključ „iskustvenog učenja“.⁶³

Za refleksiju među ostalim mogu poslužiti sljedeće metode:

- Dnevnik učenja
- Mikro-art
- Vrtuljak refleksija
- Pismo sebi
- Razmjena pitanja

Primjeri pitanja za refleksiju mogu se pronaći u radnom materijalu 2.2. priručnika „Sudjeluj u održivom razvoju – shvati-provedi-oblikuj“.⁶⁴

U nastavku se nalazi detaljniji opis odabralih metoda.

Dnevnik učenja

Kako bi dokumentirali vlastiti proces učenja i stjecanja vještina, studenti vode dnevnik učenja. Vođenje dnevnika podupire diferenciranu analizu učenja i pomaže studentima da postanu autorima vlastitog učenja. Dnevnik učenja trebao bi ponajprije poslužiti promatranju i pismenom praćenju procesa učenja i obrađivanja teme društveno korisnog učenja.

Ciljevi vođenja dnevnika učenja su:⁶⁵

- Studenti uče kako se usredotočiti na proces učenja, bilježe svoje misli, osjećaje i postupke koje mogu koristiti u kasnijim refleksijama.
- Procesi učenja postaju razumljiviji, svjesno se razvijaju strategije učenja.
- Osobe koje vode dnevnik učenja bolje opažaju napredovanje u učenju, pri čemu osobna korist dolazi do izražaja („Ne učim za druge, ni za ocjene itd., već za sebe.“).
- Autor dnevnika sam može odlučiti o čemu će otvoreno pisati, a o čemu ne.

Izgled i način vođenja dnevnika učenja ovise o osobnim sklonostima. Kreativnosti se ne postavljuju granice. Fotografije, skice, pjesme, crteži ili tonski zapisi mogu biti dio dnevnika. Svatko piše dnevnik učenja za sebe i to bi mu trebalo pričinjati zadovoljstvo. Na kraju projekta društveno korisnog učenja, trebalo bi u malim grupama provesti završni razgovor u kojem bi studenti predstavili jednu fazu osobnog procesa učenja, a zatim o njoj razmišljali i raspravljali.

Materijal 2.1.13. sadržava pitanja za refleksiju na koja su studenti odgovarali u okviru programa društveno korisnog učenja predstavljenog u poglavlju 2.1. ovog priručnika.

Mikro-art

Metoda mikro-art (polusloženica od njem. mikro Artikel, u značenju kratak članak) sastoji se od kratkog opisa nekog događaja, problema, itd. O temi se napiše samo ono najvažnije. Drugim riječima, sadržaj ne smije biti duži od pola do jedne stranice. Takav komprimirani članak trebao bi poslužiti kao osnova za razmjenu mišljenja s drugima. Mikro-art metodu razvio je Helmut Willke (2001.) u svrhu sustavnog upravljanja znanjem u organizacijama. U kontekstu društveno korisnog učenja ova metoda može biti korisna za procese učenja i onim osobama koje nisu bile izravno uključene u program društveno korisnog učenja. U kratkom članku ne iznose se opširni podatci već samo problem i moguća rješenja

⁶⁴ ⁶² Link, C. (2006): Das pädagogische Konzept Service Learning und dessen Relevanz für die Förderung Bürgerschaftlichen Engagements in der Gesellschaft – Eine theoretische Auseinandersetzung über Chancen und Grenzen. Lüneburg, str. 48.; ⁶³ Seifert, A./Zentner, S./Nagy, F. (2012): Praxisbuch Service-Learning – Lernen durch Engagement an Schulen. Weinheim, str. 94.; ⁶⁴ Priručnik se nalazi na mrežnim stranicama Udruge Sunce: www.sunce-st.org/wp-content/uploads/2016/10/Priruc%CC%8Cnik-za-nastavnicu-web.pdf; ⁶⁵ mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018): „Do it! Das Programm für gesellschaftliches Engagement an Hochschulen – Handlungseitfaden“. Stuttgart, str. 55.

ili neki „slučaj“ i prijedlozi kako mu pristupiti ili kontekstualna razmatranja koja dovode do novih pitanja. Na temelju takvog članka, moguće je u plenumu kod svih sudionika pokrenuti kolektivan proces učenja. Ovom se metodom individualnom iskustvu učenja, spoznaji, ideji, stručnom radu, razmatranju, razmišljanju i sl. daje određena forma. Ona ima sljedeća obilježja:⁶⁶

1. Autor mora proći kroz iskustvo učenja, npr. oblikovati neki koncept, dakle generirati znanje.
2. Autor mora svoje iskustvo jasno predstaviti (zamisliti, objektivizirati itd.) te objasniti samomu sebi da bi ga mogao formulirati u pisanom obliku.
3. Autor mora svoje znanje izraziti tako da ga drugi mogu razumjeti.
4. Autor mora članak objaviti i tako učiniti dostupnim zainteresiranoj javnosti.
5. Uspjeh članka mjeri se time tko i koliko ljudi ga je pročitalo i koristilo.
6. Napisani, objavljeni i pročitani članak ne ostaje izoliran već je dio kontinuiranog procesa promjena i revizije znanja. Članak pruža priliku za kritiku, proširenja, dodatna pitanja i nove poticaje.

Prijedlog: Članak također može služiti kao dokaz o zalaganju i postignuću.

Izvor: mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018.): „Do it! Das Programm für gesellschaftliches Engagement an Hochschulen – Handlungsleitfaden“, Stuttgart, str. 53.

Vrtuljak refleksija

Na različitim mjestima u prostoriji objese se veliki papiri (plakati) na kojima su napisane nedovršene rečenice koje treba dopuniti (npr. u svrhu refleksije tijekom programa društveno korisnog učenja):

- Danas me najviše veselilo...
- Ovaj put sam u provedbi društveno korisnog učenja pokazao da...
- Teškoće u društveno korisnom učenju stvara mi...
- Kada bismo s društveno korisnim učenjem još jednom krenuli ispočetka...
- Društveno korisno učenje jednom riječju: ...

Studenti se podijele u onoliko malih skupina koliko ima pripremljenih plakata. Svaka skupina stane ispred jednog od njih. Svatko na tom plakatu napiše/nacrtava svoje osobne dopune i odgovore. Kada su svi gotovi, grupa se premjesti do sljedećeg plakata i postupa na jednaki način. Pritom se sudionici mogu osvrnuti i na ono što su prije njih već napisali drugi. Grupe se kreću od plakata do plakata sve dok se ne vrate na svoje početno mjesto (plakat). Tek sada članovi grupe počinju međusobno komunicirati (do tog trenutka su bili u grupi, ali je svatko čitao, razmišljao i pisao za sebe). Kada su svi pročitali plakat, grupa raspravlja o njegovom sadržaju te odabere tri poruke koje želi podijeliti / o kojima želi raspravljati s kolegama iz ostalih grupa.

Izvor: Seifert, A./Zentner, S./ Nagy, F. (2012.): Praxisbuch Service-Learning – Lernen durch Engagement an Schulen, Weinheim, str. 212.

⁶⁶ Willke, H. (2001): *Systemisches Wissensmanagement. Mit Fallstudien von Karsten Krück*. Stuttgart, str. 107 i dalje.

Pismo sebi

Na početku društveno korisnog učenja studenti napišu pismo adresirano sebi:

- Dragi Jona, sutra započinje program društveno korisnog učenja. Prilično sam uzbudjen jer..., mislim da će..., očekujem/nadam se da..., planiram...
- Draga Sara, nadam se da ćeš dok budeš čitala ovo pismo, već imati sljedeća postignuća..., da se osjećaš..., da se zbio sljedeći lijepi događaj..., vjerojatno si naučila da...

Pismo se stavi u omotnicu i ponovno otvori tek po završetku programa društveno korisnog učenja te se o njemu razmišlja u svjetlu novih iskustava i spoznaja.

Varijanta: Na kraju programa društveno korisnog učenja, studenti napišu pismo u kojemu izvještavaju o svom sudjelovanju u programu. Što je bilo najbolje? Koje poteškoće sam svladao? Što smo postigli? Što sam naučio za budućnost? Želim li se ubuduće angažirati? Želim li možda nastaviti s ovim projektom? Pismo se stavi u omotnicu, adresira sebi i predstavlja nastavniku. U sljedećem semestru nastavnik pošalje pisma studentima. Pismo ih tada može potaknuti na retrospektivno razmišljanje o prošlom projektu ili na planiranje novog projekta društveno korisnog učenja.

Izvor: Seifert, A./Zentner, S./ Nagy, F. (2012.): Praxisbuch Service-Learning – Lernen durch Engagement an Schulen, Weinheim, str. 212.

Razmjena pitanja

Svatko na papiriću napiše neko pitanje o društveno korisnom učenju općenito ili o svom iskustvu u programu koje mu je veoma važno, npr. o neriješenim poteškoćama, zbumujućem iskustvu, nejasnoćama. Papirići se razmijene u paru (sa slučajnim ili odabranim partnerom). Svatko na papiriću napiše svoja razmišljanja ili ideje o partnerovom pitanju te mu ga zatim vrati.

Ciljevi: formulirati pitanja/izazove, odgovoriti na tuđa pitanja, učiti od drugih.

Izvor: Seifert, A./Zentner, S./ Nagy, F. (2012.): Praxisbuch Service-Learning – Lernen durch Engagement an Schulen, Weinheim, str. 207.

Radni materijal 1.2.: Evaluacija programa društveno korisnog učenja (studenti)

EVALUACIJA PROGRAMA DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Dragi studenti!

U cilju stvaranja kvalitetnih radionica u budućnosti, molimo Vas da odgovarate što iskrenije.

Zahvaljujemo na suradnji.

Udruga Sunce

Molimo Vas procijenite u kojoj se mjeri slažete s navedenim tvrdnjama u tablici (5 - u potpunosti se
slažem, 4 - slažem se, 3 - niti se slažem, niti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 1 - nimalo se ne slažem) i
komentirajte Vaše odgovore:

1. Procijenite koliko je program društveno korisnog učenja pridonio:

- a.) Vašem osobnom razvoju

1   2   3   4   5

- Vašem profesionalnom razvoju!

1   2   3   4   5

Komentar·

- c.) Većoj ekološkoj osviještenosti i ekološki odgovornom ponašaju

1 2 3 4 5

Komentar·

- d.) Većem interesu za buduće uključivanje u aktivnosti na području zaštite okoliša

1 2 3 4 5

Komentar:

2. Da dobijete priliku, biste li se opet uključili u ovakav tip društveno korisnog učenja?

DA

NE

Komentar:

3. Smatraje li da je ovakav tip učenja i rada potrebno uključiti u program Sveučilišta u Splitu?

DA

NE

Komentar:

4. Mislite li da je ovakav tip učenja bio dobro uklopljen u plan i program rada Fakulteta?

DA

NE

Komentar: _____

5. Je li Vam društveno korisno učenje pomoglo u boljem razumijevanju sadržaja kolegija u okviru kojega je provedeno?

1   2   3   4   5

Komentar: _____

6. U kojoj mjeri su smjernice za pojedine aktivnosti u okviru programa društveno korisnog učenja bile razumljive i korisne?

1   2   3   4   5

Komentar: _____

7. Izdvojite radionicu koja je najviše doprinijela vašem osobnom / profesionalnom razvoju.

- a.) „Održivo gospodarenje otpadom – uvod“
- b.) „Održivi turizam – uvod“
- c.) „Organizacija javnih događaja i rad s medijima“
- d.) „Planiranje aktivnosti i događanja“

Komentar: _____

8. Znate li za neku lokaciju koju bi se moglo uključiti u program društveno korisnog učenja, a koja je povezana sa zaštitom okoliša, posebno održivim postupanjem s otpadom i održivim turizmom?

DA

NE

Komentar: _____

9. Postoji li neki problem koji se pojavio tijekom provođenja programa društveno korisnog učenja, a koji nije bio riješen?

DA

NE

Komentar: _____

10. Imate li prijedloge za poboljšanje programa društveno korisnog učenja?

DA

NE

Komentar: _____

11. Biste li program društveno korisnog učenja preporučili drugim studentima?

DA

NE

Komentar: _____

Radni materijal 1.3.: Evaluacija programa društveno korisnog učenja (nastavnici)

EVALUACIJA PROGRAMA DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Poštovani nastavnici!

U cilju provedbe kvalitetnijih programa društveno korisnog učenja u budućnosti, molimo Vas odgovorite što iskrenije te iskoristite mogućnosti opisnih odgovora i komentara.

Zahvaljujemo na suradnji.

Udruga Sunce

Molimo Vas procijenite u kojoj se mjeri slažete s navedenim tvrdnjama u tablici (5 - u potpunosti se slažem, 4 - slažem se, 3 - niti se slažem, niti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 1 - nimalo se ne slažem) i komentirajte Vaše odgovore:

1. Procijenite koliko je suradnja s Udrugom Sunce te realizacija programa društveno korisnog učenja u sklopu Vašeg kolegija doprinijela:

- a.) Vašem osobnom razvoju

1   2   3   4   5

Komentar: _____

- b.) Vašem profesionalnom razvoju

1   2   3   4   5

Komentar: _____

- c.) Ekološkoj osviještenosti i okolišno odgovornom ponašanju

1   2   3   4   5

Komentar: _____

- d.) Interesu za buduće uključivanje u aktivnosti u području zaštite okoliša

1   2   3   4   5

Komentar: _____

2. U kojoj mjeri smatrate da je program društveno korisnog učenja uspješno proveden?

1   2   3   4   5

Komentar: _____

3. Smatrate li da je ovakav tip učenja i rada potrebno uključiti u program Sveučilišta u Splitu?

DA

NE

Komentar: _____

4. Mislite li da je ovakav tip učenja bio dobro uklopljen u plan i program rada Vašeg Fakulteta?

DA

NE

Komentar: _____

5. U kojoj mjeri smatrate da dodijeljeni ECTS bodovi odgovaraju uloženom trudu, radu i vremenu studenata? Molimo obrazložite.

1   2   3   4   5

Komentar: _____

6. U kojoj mjeri smatrate da su Vaši studenti bili zadovoljni odabranim temama i općenito iskustvom stečenim sudjelovanjem u ovom programu?

1   2   3   4   5

Komentar: _____

7. Koliko ste bili uključeni u izvođenje programa društveno korisnog učenja?

nedovoljno

dovoljno

previše

8. U kojoj mjeri smatrate da je Udruga Sunce kompetentna za provođenje programa društveno korisnog učenja?

1   2   3   4   5

Komentar: _____

9. Jeste li zadovoljni ukupnom organizacijom programa društveno korisnog učenja?

DA

NE

Komentar: _____

10. Postoji li neki problem koji se pojavio tijekom provođenja programa društveno korisnog učenja? Molimo Vas navedite koji i opišite kako je riješen.

DA

NE

Komentar: _____

11. Imate li prijedloge za poboljšanje programa društveno korisnog učenja? Molimo navedite.

Komentar: _____

12. Biste li studentima opet ponudili program društveno korisnog učenja?

DA

NE

Komentar: _____

13. Biste li drugim nastavnicima preporučili ovakav program društveno korisnog učenja kao dio njihovog kolegija?

DA

NE

Komentar: _____

Radni materijal 2.1.1.: Smjernice, struktura i rezultati programa društveno korisnog učenja

		GRUPA A	
ODREĐENO PROJEKTOM	TKO?	Studenti Ekonomskog fakulteta u Splitu i Sveučilišnog odjela za studije mora Sveučilišta u Splitu	Studenti Kemijsko-tehnološkog fakulteta u Splitu i Filozofskog fakulteta u Splitu
	TEMA	Održivi turizam	Održivo gospodarenje otpadom
	VRSTA DOGAĐANJA	Interaktivna događanja za studente	
	PRORAČUN	250 EUR	250 EUR
	ZA KOGA?	50 studenata	50 studenata
	ŠTO?	Koncept i organizacija foruma o temi „Održivi turizam – prilika, a ne utopija“ i rasprava s predavačima o izazovima i prilikama održivog turizma.	Koncept sustava odvojenog prikupljanja otpada na dva „zelena otoka“ za papir, karton i plastiku te za organski otpad i ostatni otpad na Kemijsko-tehnološkom fakultetu; predstavljanje „zelenih otoka“ studentima i nastavnicima Kemijsko-tehnološkog fakulteta; radionica za učenike osnovnih škola na temu odvajanja otpada.
OSMISILI I REALIZIRALI STUDENTI	GDJE?	Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu	Kemijsko-tehnološki fakultet Sveučilišta u Splitu
	REZULTATI	3 predavanja o temi; 32 studenata sudjelovala na predavanjima; 32 sudionika raspravljala u 4 male grupe, 5 medijskih objava (lokalna televizija, radio postaje)	2 „zelena otoka“ za plastiku, papir, karton, organski otpad i ostatni komunalni otpad na Kemijsko-tehnološkom fakultetu; događanje u dva dijela: 1. dio namijenjen studentima i nastavnicima: prezentacija/predavanje i kratka demonstracija „zelenih otoka“, sudjelovalo 49 studenata i nastavnika; 2. dio namijenjen osnovnoškolskoj djeci: kratko predavanje i 3 obrazovne igre, sudjelovala 72 učenika; 5 medijskih objava (lokalna televizija, radio postaje).

GRUPA B		
Studenti Kemijsko-tehnološkog fakulteta u Splitu i Filozofskog fakulteta u Splitu	Studenti Ekonomskog fakulteta u Splitu i Sveučilišnog odjela za studije mora Sveučilišta u Splitu	TKO?
Održivo gospodarenje otpadom	Održivi turizam	TEMA
Javno događanje		TIP DOGAĐANJA
250 EUR	250 EUR	PRORAČUN
100 građana	100 građana	ZA KOGA?
Koncept i provođenje javnog događanja <i>Plastic detox</i> s ciljem informiranja građana i razvijanja svijesti o prekomjernom korištenju plastike i njezinom neodgovarajućem odlaganju.	Koncept i organizacija javnog događanja „Poučna kava uz domaći stol“- studija slučaja na temu održivog turizma i diskusija s predavačima iz navedenog područja.	ŠTO?
Riva, Split	Gradska knjižnica Marka Marulića u Splitu	GDJE?
Približno 150 građana sudjelovalo u događanju; 120 obojenih i podijeljenih platnenih vrećica; 62 ispunjene ankete o odvajjanju otpada; 7 medijskih objava (lokalna televizija, radio postaje).	13 sudionika prisustvovalo događanju; održana 2 predavanja na temu održivog turizma; 13 građana uključeno u otvorenu raspravu o temi; 7 medijskih objava (lokalne televizije, radio postaje).	REZULTATI
		OSMISLILI I REALIZIRALI STUDENTI

Izvor: Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce (2017.)

Radni materijal 2.1.2.: Povezivanje društvenog korisnog učenja s kurikulumima kolegija partnerskih fakulteta Sveučilišta u Splitu

Budući da se radilo o pilot-projektu i razvoju programa društveno korisnog učenja, kurikulumi kolegija bili su prilagođeni potrebama projekta. Prilagodbe su se odnosile na radno opterećenje, dokaze o postignućima te na ECTS bodove i vrijedile su samo za studente koji su sudjelovali u programu društveno korisnog učenja.

Filozofski fakultet

Naziv kolegija	Radno opterećenje	Specifični ciljevi programa društveno korisnog učenja	Dokazi postignuća	Vrednovanje sudjelovanja u programu DKU-a (ECTS bodovi)
Sociologija obrazovanja (zimski semestar)	Ukupno: 150 sati Od toga: 30 sati predavanja, 30 sati seminar, 90 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti upoznaju DKU kao novi način učenja s ciljem stjecanja znanja i praktičnih vještina u području zaštite okoliša i prirode.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima, priprema seminara i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu društveno korisnog učenja ⁶⁷ i izrada seminarskog rada o DKU-u na temelju stečenog iskustva te prezentacija seminara ostalim studentima.	Ukupno kolegij: 5 ECTS. Društveno korisno učenje: seminarски rad. 1 ECTS.
Metodika prirode i društva 2 (zimski semestar)	Ukupno: 150 sati Od toga: 30 sati metodičke vježbe, 30 sati seminar, 90 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti primjenjuju stečeno znanje kroz praktične vježbe s učenicima te se pripremaju za nastavnički posao, posebno za izvanškolske aktivnosti.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima i vježbama, priprema seminara, zadaće za samostalno rješavanje i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 5 ECTS. Društveno korisno učenje: seminarски rad. 1 ECTS.
Ekosustavi i društvo (ljetni semestar)	Ukupno: 120 sati Od toga: 30 sati predavanja, 15 sati seminar, 75 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti uče razumjeti odnos između ekosustava (prirode i okoliša) i društva te se upoznaju s konceptom održivog razvoja, uključujući održivo gospodarenje otpadom i održivi turizam.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima, priprema seminara i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 4 ECTS. Društveno korisno učenje: seminarски rad. 1 ECTS.
Metodika prirode i društva 3 (ljetni semestar)	Ukupno: 135 sati Od toga: 45 sati metodičke vježbe, 15 sati seminar, 75 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti uče uspješno planirati, pripremiti i realizirati nastavu prirode i društva te produbljaju znanja o ekološkim temama.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima i vježbama, priprema seminara, zadaće za samostalno rješavanje i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 5 ECTS. Društveno korisno učenje: seminarски rad. 1 ECTS.

54 ⁶⁷ Program DKU-a obuhvaća sudjelovanje u pet radionica i provedbu jednog javnog događanja.

Kemijsko-tehnološki fakultet

Naziv kolegija	Radno opterećenje	Specifični ciljevi programa društveno korisnog učenja	Dokazi postignuća	Vrednovanje sudjelovanja u programu DKU-a (ECTS bodovi)
Kemija tla (zimski semestar)	Ukupno: 150 sati Od toga: 30 sati predavanja, 15 sati seminar, 15 sati vježbe, 90 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti se upoznaju s načinima kompostiranja i kompostištem te s utjecajem odlagališta otpada na tlo.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima i vježbama, priprema seminara i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 5 ECTS Društveno korisno učenje: studenti koji su sudjelovali u programu bili su oslobodeni jednog dijela ispita. 1 ECTS.
Inženjerstvo otpadnih voda (zimski semestar)	Ukupno: 195 sati Od toga: 30 sati predavanja, 15 sati seminar, 30 sati vježbe, 120 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti se upoznaju s utjecajem nesanitarnog odlagališta, industrijalizacije i prekomjernih turističkih aktivnosti na vode.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima i vježbama, priprema seminara i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 6,5 ECTS Društveno korisno učenje: studenti koji su sudjelovali u programu bili su oslobodeni jednog dijela ispita. 1 ECTS.
Zaštita voda (ljetni semestar)	Ukupno: 120 sati Od toga: 30 sati predavanja, 15 sati seminar, 75 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti se upoznaju s karakteristikama, rasporedom i kvalitetom vodnih ekosustava u prirodi te s utjecajem otpada i turizma na vodne ekosustave.	Za kolegij: sudjelovanje na predavanjima, priprema seminara i ispit. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 4 ECTS Društveno korisno učenje: studenti koji su sudjelovali u programu bili su oslobodeni jednog dijela ispita. 1 ECTS.

Ekonomski fakultet

Naziv kolegija	Radno opterećenje	Specifični ciljevi programa društveno korisnog učenja	Dokazi postignuća	Vrednovanje sudjelovanja u programu DKU-a (ECTS bodovi)
Upravljanje manifestacijama (zimski semestar)	Ukupno: 150 sati Od toga: 30 sati predavanja, 30 sati vježbe, 30 sati priprema projekta, 60 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti se upoznaju s elementima organizacije i provedbe javnih događanja s ciljem jačanja svijesti javnosti o okolišnim temama te stičena znanja primjenjuju u organizaciji i provedbi javnog događanja.	Za kolegij: pismeni ispit i izrada plana upravljanja manifestacijom. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 5 ECTS Društveno korisno učenje: obveze u svezi s izradom plana upravljanja manifestacijom primjenjene su na organizaciju javnog događanja na temu turizam i okoliš. 2 ECTS.
Ekonomika okoliša (ljetni semestar)	Ukupno: 150 sati Od toga: 30 sati predavanja, 30 sati vježbi, 30 sati pripreme projekta, 60 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti se upoznaju s važnim okolišnim temama na lokalnoj razini te im navедено služi kao osnova za daljnju ekonomsku analizu.	Za kolegij: pismeni ispit i izrada i prezentacija projekta. Za društveno korisno učenje: sudjelovanje u programu DKU-a.	Ukupno kolegij: 5 ECTS Društveno korisno učenje: obveze u svezi s izradom i prezentacijom projekta zamijenjene su organizacijom javnog događanja. 1 ECTS.

Odjel za studije mora Sveučilišta u Splitu

Naziv kolegija	Radno opterećenje	Specifični ciljevi programa društveno korisnog učenja	Dokazi postignuća	Vrednovanje sudjelovanja u programu DKU-a (ECTS bodovi)
Terenska nastava (zimski i ljetni semestar)	Terenski rad 60 sati	Studenti aktivno sudjeluju u radu okolišne organizacije civilnoga društva, produbljuju i primjenjuju znanja u području zaštite okoliša.	Sudjelovanje u programu društveno korisnog učenja.	Ukupno kolegij: 2 ECTS Društveno korisno učenje: 2 ECTS.

Radni materijal 2.1.3.: Primjer izračuna ECTS bodova za program društveno korisnog učenja

Objašnjenja za izvansveučilišne inicijatore projekata

Pomoću ECTS bodova izračunava se radno opterećenje studenata. Kako bi mogli pristupiti završnom ispitu, studenti preddiplomskih i diplomskih studija moraju ostvariti određeni broj bodova. Trebaju odraditi 700-900 radnih sati po semestru, tj. ostvariti 30 ECTS bodova (1 bod = 25 do 30 radnih sati). Rad na programu društveno korisnog učenja u pravilu donosi 5 ECTS bodova, što odgovara radnom opterećenju od 150 sati.

Kad stupate u kontakt s nekim sveučilištem u namjeri uvođenja programa društveno korisnog učenja korisno je razmisliti o radnom opterećenju studenata i o odgovarajućem broju ECTS bodova.

U nastavku je prijedlog izračuna:

Faza društveno korisnog učenja	Radno opterećenje
Uvodna radionica	5 sati
Odabir i kontakt s partnerskom organizacijom / ustanovom	10 sati
Proučavanje teorijske literature o temi programa društveno korisnog učenja	20 sati
Praktični rad studenata	60 sati
Prateća refleksija (npr. vođenje dnevnika učenja)	15 sati
Radionica - privremena evaluacija tijeka programa društveno korisnog učenja	2,5 sata
Priprema izvješća o programu društveno korisnog učenja / završnih prezentacija itd.	30 sati
Evaluacijska radionica	7,5 sati
Ukupno radno opterećenje	150 sati tj. 5 ECTS bodova

Izvor: mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018.): „Do it! Das Programm für gesellschaftliches Engagament an Hochschulen – Handlungsleitfaden“, Stuttgart, str. 47 i dalje; na mrežnoj stranici: www.agentur-mehrwert.de/do-it-studierendenprojekte/ (pristupljeno 28.03.2018.)

Radni materijal 2.1.4.: Ugovor između Udruge Sunce i uključenih fakulteta

Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Cvite Fiskovića 5 OIB: 84477684422, kojeg zastupa dekan, prof.dr.sc. Željko Garača (dalje u tekstu: „Fakultet“)

i

Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Obala HNP 7/III, 21000 Split, OIB: 17644269011, koju zastupa izvršna direktorica Gabrijela Medunić-Orlić (dalje u tekstu: Udruga Sunce)

sklapaju sljedeći

UGOVOR O IZVEDBI PROGRAMA DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Predmet Ugovora

Članak 1.

Društveno korisno učenje obuhvaća društveno koristan rad studenta koji kroz praktičnu primjenu teorijskih znanja doprinosi razvoju kompetencija obuhvaćenih nastavnim programom. Ekonomski fakultet i Udruga Sunce razvili su Program društveno korisnog učenja u okviru zajedničkog projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“.

Predmet ovog Ugovora je reguliranje prava, obveza i odgovornosti prilikom realizacije programa društveno korisnog učenja za studente. Navedeno se ostvaruje u suradnji Fakulteta i Udruge Sunca.

Okvir programa društveno korisnog učenja i način realizacije

Članak 2.

Okvir programa društveno korisnog učenja sastoji se od sljedećeg ciklusa radionica koje osmišljava i provodi Udruga Sunce:

- Održivo gospodarenje otpadom - uvod
- Održivi turizam - uvod
- Organizacija javnih događanja i rad s medijima
- Planiranje aktivnosti i događanja
- Refleksija o tijeku programa društveno korisnog učenja
- Završetak programa društveno korisnog učenja

Zadatak studenata odnosi se na organizaciju javnih događanja na temu „Održivo gospodarenje otpadom“ ili „Održivi turizam“. Troškove materijala te ostale potencijalne troškove (najam prostora i sl.) za potrebe događanja snosi Udruga Sunce.

Program društveno korisnog učenja provodi se u okviru nastave te se studentima dodjeljuje određeni broj ECTS bodova.

Trajanje programa društveno korisnog učenja ovisi o načinu realizacije koji se definira uoči svakog semestra, a iznosi minimalno 30, a maksimalno 176 sati.

Obveze Fakulteta

Članak 3.

Kako bi proveo program društveno korisnog učenja studenata Fakulteta, Fakultet se obvezuje:

- imenovati nastavnika odgovornog za koordinaciju provedbe programa društveno korisnog učenja;
- definirati Plan društvenog korisnog učenja i relevantni nastavni kolegij/e u okviru kojih će se

- program provoditi za svaki semestar, obveze studenata i pripadajući broj ECTS bodova;
- prije početka provedbe programa društveno korisnog učenja, u zimskom semestru 2016./2017. te potom u ljetnom semestru 2016./2017., organizirati predstavljanja programa studentima;
- osigurati sudjelovanje minimalno dva studenta u zimskom semestru te dva studenta u ljetnom semestru;
- prije početka aktivnosti društveno korisnog učenja Udruzi Sunce dostaviti ime i prezime, podatke o studiju/smjeru/kolegiji te druge podatke, u skladu sa Zakonom o zaštiti osobnih podataka, studenata koji će sudjelovati u programu društveno korisnog učenja u Udruzi Sunce.

Obveze Sunca

Članak 4.

Kako bi provela program društveno korisnog učenja, Udruga Sunce se obvezuje:

- u suradnji s Fakultetom sudjelovati u izradi Plana društveno korisnog učenja za svaki semestar;
- osmisliti i sudjelovati u radionicama za predstavljanje programa studentima Fakulteta;
- osmisliti i održati radionice iz članka 2. ovog Ugovora;
- studentima osigurati mentora/e iz Udruge Sunce;
- sa svakim studentom sklopiti ugovor o međusobnim pravima, obvezama i odgovornostima u realizaciji programa;
- u slučaju utvrđivanja kršenja sklopljenog Ugovora od strane studenata primljenih u program, o tome bez odgadanja izvijestiti Fakultet, a studente udaljiti s programa te evidentirati da studenti nisu uspješno odradili program.

Obveze mentora iz Sunca

Članak 5.

Mentor iz Udruge Sunce obvezan je:

- uputiti studente u način rada Udruge Sunce;
- pružati podršku studentima u organizaciji javnih događanja;
- voditi evidenciju o studentima koji kod njega pohadaju program kao i rezultatima njihova uključivanja te o tome izvijestiti nastavnika Fakulteta;
- osigurati studentu potrebnu dokumentaciju/materijale za potrebe organizacije javnih događanja;
- sa studentom provoditi refleksiju o programu društveno korisnog učenja.

Obveze studenata

Članak 6.

Studenti Fakulteta koji se upućuju u program društveno korisnog učenja u Udrugu Sunce obvezni su:

- sklopiti Ugovor s Udrugom Sunce o međusobnim pravima, obvezama i odgovornostima u realizaciji programa;
- sudjelovati u radionicama iz članka 2. ovog Ugovora;
- aktivno sudjelovati u organizaciji i provedbi javnog događanja;
- sudjelovati u programu za vrijeme službenog radnog vremena u Udruzi Sunce, pridržavajući se pravila i propisa koji važe za zaposlenike Udruge Sunce;
- dostaviti Udruzi Sunce radevine nastale tijekom realizacije društveno korisnog učenja;
- evaluirati sudjelovanje u programu društveno korisnog učenja.

Korištenje rezultata društveno korisnog učenja

Članak 7.

- Udruga Sunce ima pravo korištenja svih rezultata nastalih tijekom programa društveno korisnog učenja.
- Student rezultate rada nastale tijekom programa društveno korisnog učenja može koristiti za izradu radova.
- Studenti koji na temelju programa izrađuju radevine iz gornjeg stavka obavezni su elektronsku verziju dostaviti Udruzi Sunce.

Trajanje Ugovora

Članak 8.

Ugovor o realizaciji programa društveno korisnog učenja sklapa se za akademsku godinu 2016./2017.

Primjeri Ugovora

Članak 9.

Ovaj Ugovor je sklopljen u 2 (dva) istovjetna primjerka, od kojih svaka ugovorna strana zadržava po 1 (jedan).

Za Udrugu Sunce
Izvršna direktorica
Gabrijela Medunić-Orlić, mag.chem,
B.Sc. znanosti okoliša

Broj ugovora: 2/2016.

Split, 14. srpnja 2016. godine

Za Fakultet
Dekan
prof.dr.sc. Željko Garača

KLASA: 406-07/15-01/
UR. BROJ: 2181-196-01-01-15-01

Split, 17. srpnja 2016. godine

Radni materijal 2.1.5.: Metode zapisivanje misli (*Brainwriting*) i oluja ideja (*Brainstorming*)

Zapisivanje misli

Zapisivanje misli je metoda kojom se prikupljaju ideje, poticaji, očekivanja, želje itd. u svezi s nekim pitanjem.⁶⁸ Sudionici dobiju prazne kartice na koje zapisuju odgovore na određeno pitanje. Na raspolažanju im je 5 minuta. Važno je da se na svaku karticu zapiše samo jedna ideja. Po završetku svatko pričvrsti svoje kartice s odgovorima na zid te ih objasni ostalim sudionicima. Zatim se odgovori grupiraju prema srodnosti tako da se postigne preglednost. Ova se metoda, ovisno o postavljenom pitanju, može koristiti u različite svrhe. Ona na primjer može potaknuti na razmišljanje, može pomoći u pronalaženju zajedničkih tema, pri sastavljanju pravila rada i sl.

Trajanje: 45 minuta

Materijal: kartice, olovke, selotejp ili pribadače

Izvor: Deutsche Kinder- und Jugendstiftung (izd.) (2009.): Methodensammlung: Lernorte der Demokratie im Vor- und Grundschulalter. Dresden, str. 23, 32.

Oluja ideja

Oluja ideja služi istoj svrsi kao zapisivanje misli.⁶⁹ Za razliku od zapisivanja misli, sudionici svoje prijedloge, razmišljanja, ideje, itd. iznose usmeno. Moderator ih zapisuje na ploču ili na list papira. Na kraju se rezultat pročita, a zatim svatko može dodati još neku ideju. Kad više nema nadopuna, oluja ideja je završena.

Trajanje: 20 minuta

Materijal: najmanje 2 velika lista papira, selotejp, školska ploča ili ploča s pribadačama; 1 do 2 debela flomastera

---

Izvor: www.kinderpolitik.de (pristupljeno 27.02.2018.).

⁶⁸Deutsche Kinder- und Jugendstiftung (izd.) (2009.): Methodensammlung: Lernorte der Demokratie im Vor- und Grundschulalter. Dresden, str. 23, 32.; ⁶⁹ www.kinderpolitik.de (pristupljeno 27.05.2014.).

Radni materijal 2.1.6.: Ugovor o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja (student)

UGOVOR O SUDJELOVANJU U PROGRAMU DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Čl. 1.

Ovim ugovorom uređuju se odnosi između Udruge za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Split, Obala HNP 7/III (u dalnjem tekstu: Udruga Sunce), kao organizatora programa društveno korisnog učenja i studenta/ice Ekonomskog fakulteta u Splitu .....(u dalnjem tekstu: student/ica).

Čl. 2.

Društveno korisno učenje obuhvaća društveno koristan rad studenta koji doprinosi razvoju kompetencija obuhvaćenih nastavnim programom. Fakultet i Udruga Sunce razvili su Program društveno korisnog učenja u okviru zajedničkog projekta „**Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente**“. Projekt financira njemačka zaklada za zaštitu okoliša Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU), a provodi se u suradnji s njemačkom institucijom Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung (DGU).

Čl. 3.

Udruga Sunce aktivno sudjeluje u projektima i aktivnostima koji doprinose zaštiti prirode i očuvanju okoliša te upravljanju prirodnim resursima kroz primjenu odrednica održivog razvoja. Vaš angažman kroz program društveno korisnog učenja doprinosi njihovoј provedbi, a time i ostvarenju ciljeva Udruge Sunce.

Čl. 4.

Student/ica će od 11. studenog 2016. do 20. ožujka 2017. sudjelovati u sljedećim aktivnostima:

- Sudjelovanje u ciklusu radionica:
  1. Održivo gospodarenje otpadom - uvod
  2. Održivi turizam - uvod
  3. Organizacija javnih događanja i rad s medijima
  4. Planiranje aktivnosti i događanja
  5. Refleksija o tijeku programa društveno korisnog učenja
  6. Završetak programa društveno korisnog učenja
- Organiziranje interaktivnog događanja za najmanje 50 studenata.
- Ostvarivanje suradnje s medijima (radio, TV, novine).

Čl. 5.

Ukupan broj sati angažmana u akademskoj godini 2016./2017. iznosit će minimalno 35 sati. Student/ica se obvezuje voditi evidenciju svojih sati angažmana u društveno korisnom učenju koristeći obrazac Udruge Sunce. Konačan broj sati angažmana bit će iskazan u potvrdi o sudjelovanju u programu koju Udruga Sunce dodjeljuje studentu/ici po njegovu završetku.

Čl. 6.

Student/ica ima pravo na:

- stručnu pomoć i podršku projektnog tima Udruge Sunce tijekom programa te osobito prilikom organizacije javnog događanja,
- primjerene i sigurne uvjete rada u skladu s naravi aktivnosti koje obavlja,
- zaštitu privatnosti i osobnih podataka.

Čl. 7.

Udruga Sunce se obvezuje poduzeti potrebne mjere u svrhu zaštite osobne sigurnosti studenta/ice tijekom programa društveno korisnog učenja.

Čl. 8.

Student/ica se obvezuje odgovorno i s pažnjom odnositi prema opremi Udruge Sunce. Također se obvezuje da svojim ponašanjem u lokalnoj zajednici neće nanositi štetu ugledu Udruge Sunce.

Čl. 9.

Student/ica se obvezuje da će pravovremeno obavijestiti Udrugu Sunce o mogućim problemima nastalim tijekom trajanja programa i organizacije javnog događanja te nastojati pronaći njihovo rješenje u otvorenoj komunikaciji s Udrugom Sunce.

Čl. 10.

Udruga Sunce će raskinuti Ugovor o programu društveno korisnog učenja ako student/ica ne izvršava svoje obaveze u skladu s dogовором (odnosno ako student/ica ne dođe na dva od četiri unaprijed dogovorena sastanka između četvrte zajedničke radionice i samog održavanja javnog događanja).

Čl. 11.

Za neposredni nadzor nad obavljanjem poslova odgovorna je suradnica edukatorica Margita Radman. Voditeljica projekta Gabrijela Medunić-Orlić dužna je raspravljati o mogućim problemima ili poteškoćama i nastojati ih riješiti na obostrano zadovoljavajući način.

Čl. 12.

Udruga Sunce zadržava pravo vlasništva nad svim podacima i audiovizualnim materijalima nastalim tijekom provođenja programa.

Udruga Sunce ima pravo korištenja svih rezultata nastalih kroz program društveno korisnog učenja. Student/ica rezultate rada nastale tijekom programa društveno korisnog učenja može koristiti za izradu radova.

Studenti koji na temelju programa izrađuju radove iz gornjeg stavka obavezni su elektronsku verziju rada dostaviti Udruzi Sunce.

Čl. 13.

Ovaj je Ugovor sklopljen u 2 (dva) istovjetna primjerka, od kojih svaka ugovorna strana zadržava po 1 (jedan).

U Splitu, 11. 11. 2016.

STUDENT/ICA:

UDRUGA SUNCE:

Radni materijal 2.1.7.: Program radionice „Održivo gospodarenje otpadom“

PROGRAM RADIONICE 1. Radionica „Održivo gospodarenje otpadom - uvod“ 24. ožujka 2017.

Vrijeme	Sadržaj/Vježba/Aktivnost	Mjesto
08:30 - 09:10	Pozdrav i kratko predstavljanje sudionika Uvod u temu: - Koje probleme u gospodarenju otpadom uočavaš u Dalmaciji? - Koji su uzroci ovih problema? - Koje su posljedice?	Ured Udruge Sunce
09:10 - 09:35	Predstavljanje Udruge Sunce: - Projekti Udruge Sunce na temu gospodarenja otpadom - Postupanje s otpadom u uredu Udruge Sunce Podjela zadataka za terensku nastavu	Ured Udruge Sunce
09:35 - 10:00	Vožnja do odlagališta otpada <i>Karepovac</i> i stanka za osvježenje	
10:00 - 11:00	Obilazak odlagališta <i>Karepovac</i> i reciklažnog dvorišta	Odlagalište <i>Karepovac</i> , Split
11:00 - 11:45	Povratak u Split / stanka za osvježenje u Solinu	
11:45 - 12:45	Obilazak poduzeća za sakupljanje i preradu starog papira <i>Unija papir</i>	Pogon <i>Unija papir</i>
12:45 - 14:00	Obilazak kompostišta <i>OŠ Kamen-Šine</i>	<i>OŠ Kamen-Šine</i> , Split
14:00 - 15:00	Ručak	Ekonomski fakultet Split
15:00 - 15:30	Prezentacija rezultata terenske nastave i diskusija: - Uzroci i posljedice problematike zbrinjavanja otpada. - Kako svatko sam može pridonijeti rješenju?	Ekonomski fakultet Split
15:30 - 16:00	Refleksija i evaluacija	Ekonomski fakultet Split

Radni materijal 2.1.8.: Program radionice „Održivi turizam – uvod“

PROGRAM RADIONICE
2. Radionica „Održivi turizam – uvod“
07. travnja 2017.

Vrijeme	Sadržaj/Vježba/Aktivnost	Mjesto
08:00 - 08:30	Okupljanje, putovanje u Omiš, dolazak	Split – Omiš
08:30 - 08:50	Očekivanja od radionice	Podnožje staze <i>Leopolda Mandića</i> , Zakučac
08:50 - 09:00	Predstavljanje sudionika i upoznavanje sa „Zelenim izletima“ – edukacijskim aktivnostima za učenike u prirodi, o prirodi i njenim ekosustavima	Podnožje staze <i>Leopolda Mandića</i> , Zakučac
09:00 - 10:45	Obilazak poučne staze <i>Leopolda Mandića</i> , identificiranje okolišnih problema	Poučna staza <i>Leopolda Mandića</i>
10:45 - 10:55	Vožnja do plaže u Omišu	Zakučac - Omiš
10:55 - 11:15	Identificiranje okolišnih problema	Omiš
11:15 - 11:30	Stanka za osvježenje	Omiš
11:30 - 11:45	Vožnja do Hotela Split	Omiš – Podstrana
11:45 - 12:45	Ručak	Hotel Split, Podstrana
12:45 - 13:30	Obilazak Hotela Split uz vodstvo - predstavljanje okolišno odgovornih mjera u hotelu	Hotel Split, Podstrana
13:30 - 14:00	Povratak na Ekonomski fakultet	Podstrana – Split
14:00 - 15:00	Predstavljanje prijedloga rješenja u svrhu smanjenja/sprečavanja identificiranih okolišnih problema, diskusija	Ekonomski fakultet, Split
15:00 - 15:30	Predstavljanje održivih aktivnosti i inicijativa Udruge Sunce	Ekonomski fakultet, Split
15:30 - 16:00	Refleksija i evaluacija	Ekonomski fakultet, Split

Izvor: Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce (2017.)

Radni materijal 2.1.9.: Program radionice „Organizacija javnih događanja i rad s medijima“

PROGRAM RADIONICE 3. Radionica „Organizacija javnih događanja i rad s medijima“ 11. travnja 2017.

Vrijeme	Sadržaj/Vježba/Aktivnost
08:30 – 08:45	Uvod, refleksija o drugoj radionici, očekivanja od treće radionice
08:45 – 08:55	Upoznavanje sudionika
08:55 – 09:15	Javna događanja – definicija, smisao, razlike - Vrste i ciljevi javnih događanja - Osobine uspješnih javnih događanja
09:15 – 09:30	Osmišljavanje i evaluacija javnog događaja – logistika i komunikacija
09:30 – 09:45	Osmišljavanje javnog događanja - Strategije poticanja kreativnosti - Metode donošenja odluka
09:45 – 09:55	Planiranje javnog događanja – uvod u 6 važnih pitanja (Tko? Što? Kada? Gdje? Zašto? Kako?)
09:55 – 10:45	Provjeda javnog događaja - Početak i kraj javnog događanja - Interaktivno i atraktivno osmišljavanje javnog događanja - Javni nastup i rad s medijima
10:45 – 11:05	Stanka za osvježenje
11:05 – 11:15	Marketing, PR & Komunikacije - osnove
11:15 – 11:45	Rad s medijima – osnovni alati, savjeti i trikovi
11:45 – 12:10	Komunikacija na društvenim mrežama - uvod
12:10 – 12:30	Refleksija i evaluacija

Radni materijal 2.1.10.: Program radionice „Planiranje aktivnosti i događanja“

PROGRAM RADIONICE 4. Radionica „Planiranje aktivnosti i događanja“ 2. svibnja 2017.

Vrijeme	Sadržaj/Vježba/Aktivnost
09:00 - 09:20	Uvod u zadatke i ciljeve radionice
09:20 - 09:30	Očekivanja od sudionika, upoznavanje novih sudionika
09:30 - 10:00	Refleksija o prethodne tri radionice
10:00 - 10:40	Definiranje problema na koji se želi ukazati javnim događanjem Definiranje ciljeva javnog događanja Planiranje javnog događanja pomoći šest pitanja: - TKO (Tko je ciljana skupina?) - ŠTO (Što je najprikladnije za postizanje cilja?) - KADA I GDJE (Pravo vrijeme / mjesto?) - KAKO (Kako pobuditi interes?) - ZAŠTO (Koji cilj želimo postići?)
10:40 - 10:55	Plenum - prezentacija obrađenih ideja za vlastite aktivnosti/događanja
10:55 - 11:30	Stanka za osvježenje
11:30 - 12:10	Razrada plana javnog događanja (zadatci, vremenski raspored, odgovorne osobe, proračun, itd.)
12:10 - 12:25	Plenum - prezentacija rezultata razrade plana javnog događanja
12:25 - 13:00	Refleksija i evaluacija

Radni materijal 2.1.11.: Potvrda o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja (student)

Split, 16.03.2017.

Klasa (Ekonomski fakultet): .....
Ur. broj (Ekonomski fakultet): .....
Ur. broj (Sunce): .....

Potvrda

.....
(ime i prezime)

o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja u području zaštite prirode i okoliša

....., studentica Ekonomskog fakulteta u Splitu uspješno je sudjelovala u programu društveno korisnog učenja koji se provodio u okviru projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“.

Studentica ..... je u razdoblju od 11. studenoga 2016. do 20. ožujka 2017. sudjelovala u ciklusu radionica:

1. Održivo gospodarenje otpadom - uvod, 11.11.2016.
2. Održivi turizam - uvod, 30.11.2016.
3. Organizacija javnih događanja i rad s medijima, 09.12.2016.
4. Planiranje aktivnosti i događanja, 20.12.2016.
5. Završetak programa društveno korisnog učenja, 20.03.2017.

Osim navedenoga, studentica ..... je u okviru programa društveno korisnog učenja sudjelovala u pripremi i organizaciji javnog događanja na temu „Održivi turizam“. Javno događanje održano je 17.03.2017. na Ekonomskom fakultetu u Splitu u obliku radionice „Održivi turizam – prilika, a ne utopija“.

Cilj javnog događanja bio je omogućiti studentima stjecanje informacija i znanja o ovom tematskom području te sudionicima ukazati na mogućnosti razvoja održivog turizma.

Studentica ..... je na programu društveno korisnog učenja bila angažirana 42 sata.

Za Ekonomski fakultet:

Dekanica

Maja Fredotović,
prof.dr.sc.

Za Udrugu Sunce:

Izvršna direktorica

Gabrijela Medunić-Orlić,
mag.chem., B.Sc. znanosti okoliša

Izvor: Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce (2017.)

Radni materijal 2.1.12.: Potvrda o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja (nastavnik)

Split, 15.11.2017.

Ur. br.: .....

Potvrda

.....
(ime i prezime)

sudjelovala je u akademskoj godini 2016./2017. u programu društveno korisnog učenja u području zaštite prirode i okoliša.

Zahvaljujući njezinom angažmanu, na Kemijsko-tehnološkom fakultetu u Splitu proveden je program društveno korisnog učenja „Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu“.

..... značajno je doprinijela osmišljavanju, pokretanju i organizaciji programa društveno korisnog učenja u suradnji Udruge Sunce i Kemijsko-tehnološkog fakulteta.

U okviru tog projekta sudjelovala je u sljedećim projektnim aktivnostima:

- uvodna radionica na početku projekta društveno korisnog učenja,
- trening „Razvoj vještina i metoda za rad s mladima“,
- studijski posjet njemačkim sveučilištima u Erfurtu, Kasselu i Essenu,
- radionica na temu „Održivo gospodarenje otpadom - uvod“ i
- završna radionica u svrhu refleksije i evaluacije programa društveno korisnog učenja.

Sudjelujući u realizaciji programa društveno korisnog učenja, ... je značajno doprinijela razvoju kompetencija studenata obuhvaćenih nastavnim programom.

Program društveno korisnog učenja realiziran je u okviru projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“ kojeg Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce provodi u partnerstvu s njemačkom institucijom Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung (DGU), a financira ga njemačka zaklada Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU).

Za Udrugu Sunce:

Izvršna direktorica
Gabrijela Medunić-Orlić,
mag.chem., B.Sc. znanosti okoliša

Radni materijal 2.1.13.: Studentski dnevnik učenja - pitanja za refleksiju

U svrhu dokumentiranja procesa učenja i stjecanja vještina, studenti u svom dnevniku učenja odgovaraju na sljedeća pitanja:

A) Prije početka programa društveno korisnog učenja:

- Što očekujem od sebe?
- Što očekujem od uključivanja u program DKU-a?
- Koji je cilj mog učenja?
- Imam li kakva pitanja, trebam li podršku/pomoći oko nečega?

B) Tijekom sudjelovanja u programu društveno korisnog učenja

1. Radionica „Održivo gospodarenje otpadom – uvod“

- Što je bilo novo?
- Što je posebno privuklo moju pažnju?
- Što me motivira?
- Je li nešto nedostajalo?
- Kakav sam napredak u učenju postigao/la?
- Želim li u programu društveno korisnog učenja raditi na ovoj temi? Imam li ideju na kojoj želim nastaviti raditi?
- Na što ću obratiti posebnu pažnju u sljedećoj radionici?
- Trebam li podršku/pomoći?

2. Radionica „Održivi turizam – uvod“

- Što je bilo novo?
- Što je posebno privuklo moju pažnju?
- Što me motivira?
- Je li nešto nedostajalo?
- Kakav sam napredak u učenju postigao/la?
- Želim li u programu društveno korisnog učenja raditi na ovoj temi? Imam li ideju na kojoj želim nastaviti raditi?
- Na što ću obratiti posebnu pažnju u sljedećoj radionici?
- Trebam li podršku/pomoći?

3. Radionica „Organizacija javnih događanja i rad s medijima“

- Što je bilo novo?
- Što je posebno privuklo moju pažnju?
- Što me motivira?
- Je li nešto nedostajalo?
- Kakav sam napredak u učenju postigao/la?
- Imam li neku ideju za interaktivna događanja/aktivnosti u okviru programa društveno korisnog učenja?
- Na što ću obratiti posebnu pažnju u sljedećoj radionici?
- Trebam li podršku/pomoći?

4. Radionica „Planiranje aktivnosti i događanja“

- Što je bilo novo?
- Što je posebno privuklo moju pažnju?
- Što me motivira?
- Je li nešto nedostajalo?
- Kakav sam napredak u učenju postigao/la?
- Imam li neku ideju za interaktivna događanja/aktivnosti u okviru programa društveno korisnog učenja?
- Na što ću obratiti posebnu pažnju u sljedećoj radionici?
- Trebam li podršku/pomoći?

Refleksija o tijeku programa DKU-a

- Što je bilo novo?
- Što je posebno privuklo moju pažnju?
- Što me motivira?
- Je li nešto nedostajalo?
- Kakav sam napredak u učenju postigao/la?
- Jesam li zadovoljan provedbom programa društveno korisnog učenja? Zašto?
- Na što ću obratiti posebnu pažnju u sljedećoj radionicici?
- Trebam li podršku/pomoći?

C) Na kraju programa društveno korisnog učenja

- Što sam naučio o sebi?
- Što sam novo naučio?
- Što je nedostajalo? Što je otežavalo/onemogućavalo uspješno izvršavanje zadataka?
- Što je pomagalo (uvjeti za uspješnu provedbu programa)?
- Čime sam zadovoljan? Čime nisam zadovoljan?

Radni materijal 2.1.14.: Refleksija o tijeku programa društveno korisnog učenja

Pitanja za refleksiju:

1) Kratak prikaz trenutnog stanja rada u grupi tj. priprema javnog događanja:

- Što se dogodilo u tjednima nakon 4. radionice?
- Kakvo je trenutno stanje priprema za javno događanje?

2) Svaka grupa odgovara na sljedeća pitanja (na karticama):

- Što je dosad zaista dobro funkcionalo?
- Koji izazovi su se pojavili?
- Što smo konkretno postigli?
- Što nije bilo naročito dobro?
- Što bismo promijenili u narednim tjednima?
- Gdje nam je potrebna podrška/pomoć?

Prezentiranje rezultata s kratkim objašnjenjem.

3) Sažimanje pozitivnih točaka uz objašnjenje. Slijedi rasprava o problematičnim točkama s ciljem pronalaženja rješenja za vrijeme radionice ili u odvojenim razgovorima s grupama/osobama.

4) Planiranje sljedećih koraka (termini/sastanci/aktivnosti).

5) Dnevnik učenja: podsjećanje na vođenje dnevnika učenja. Rasprava o potencijalnim pitanjima koja se tiču dnevnika učenja.

Radni materijal 2.1.15.: Program radionice „Završetak programa društveno korisnog učenja“

PROGRAM RADIONICE 5. radionica „Završetak programa društveno korisnog učenja“ 22. rujna 2017.

Vrijeme	Sadržaj/Vježba/Aktivnost
9:00 - 9:15	Pozdrav i predstavljanje programa radionice
9:15 - 9:45	Predstavljanje rezultata javnih događanja (studenti)
9:45 - 10:00	Dnevnik učenja – iskustva s alatom za refleksiju (studenti)
10:00 - 10:30	Refleksija o angažmanu u zaštiti prirode i okoliša (studenti) Predstavljanje rezultata i diskusija
10:30 - 11:00	Refleksija o ukupnom programu društveno korisnog učenja (studenti i nastavnici) Plenarna diskusija o rezultatima i zaključci za daljnja događanja
11:00 - 11:15	Evaluacija putem upitnika
11:15 - 11:30	Stanka
11:30 - 12:30	Svečani završetak programa društveno korisnog učenja uz sudjelovanje Udruge Sunce i uključenih nastavnika, podjela potvrda o sudjelovanju u programu društveno korisnog učenja

Izvor: Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce (2017.)

Radni materijal 2.1.16.: Pitanja za refleksiju na završetku programa društveno korisnog učenja

Pitanja za refleksiju tijekom završne radionice:

1) Dnevnik učenja - iskustva s alatima za refleksiju (studenti):

- Kako vam je bilo voditi dnevnik učenja?
- Je li dnevnik učenja koristio vašem procesu učenja? Kako?
- Biste li opet željeli raditi s dnevnikom učenja? Zašto?

2) Refleksija o angažmanu u zaštiti prirode i okoliša (studenti):

- Opišite što ste naučili surađujući s Udrugom Sunce.
- Što ćete od naučenog moći koristiti u studiju ili poslu? (Opišite konkretni primjer.)
- Hoćete li se i u budućnosti angažirati (u zaštiti prirode i okoliša)? Kako?

Predstavljanje rezultata i diskusija.

3) Refleksija o cijelom programu društveno korisnog učenja (studenti i nastavnici):

- Što je bilo zaista dobro?
- Što ste konkretno postigli?
- Što bi sljedeći puta trebalo biti drugačije?
- Što nije funkcionalo naročito dobro?
- Koji izazovi su se pojavili?
- Gdje vam je potrebna pomoć/podrška?

Predstavljanje rezultata i diskusija. Zaključci za daljnja događanja.

Radni materijal 2.2.1.: Povezivanja društveno korisnog učenja s kurikulumom

Naziv kolegija	Radno opterećenje	Specifični ciljevi programa društveno korisnog učenja	Dokazi postignuća	Vrednovanje sudjelovanja u programu DKU-a (ECTS bodovi)
Upravljanje marketingom neprofitnih i javnih organizacija (ljetni semestar)	Ukupno: 30 sati predavanja, 30 sati vježbi, 30 sati pripreme projekta i 60 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti uče kako analizirati tržišnu strukturu, dionike i marketinški miks.	Za kolegij: pismeni ispit, izrada i prezentacija projekta. Za društveno korisno učenje: analiza dionika i marketinškog miska za Park šumu Marjan.	Ukupno kolegij: 5 ECTS Društveno korisno učenje: obveze kolegija u svezi s pripremom projekta primjenjene su na Park šumu Marjan. 1 ECTS.
Marketinška komunikacija (ljetni semestar)	Ukupno: 30 sati predavanja, 30 sati vježbi, 30 sati pripreme projekta i 60 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti uče kako izraditi plan integralne komunikacijske strategije.	Za kolegij: pismeni ispit, izrada i prezentacija plana integralne komunikacijske strategije. Za društveno korisno učenje: izrada i prezentacija plana integralne komunikacijske strategije za Park šumu Marjan.	Ukupno kolegij: 5 ECTS Društveno korisno učenje: obveze kolegija u svezi s pripremom plana integralne komunikacijske strategije primjenjene su na Park šumu Marjan. 1 ECTS.
Ekonomika okoliša (ljetni semestar)	Ukupno: 30 sati predavanja, 30 sati vježbi, 30 sati pripreme projekta i 60 sati priprema za ispit i polaganje ispita.	Studenti uče o institucionalnoj strukturi upravljanja zaštitom prirode u Hrvatskoj.	Za kolegij: pismeni ispit, izrada i prezentacija projekta. Za društveno korisno učenje: pregled mrežnih stranica relevantnih institucija, analiza podataka i prezentacija rezultata drugim studentima i nastavniku.	Ukupno kolegij: 5 ECTS Društveno korisno učenje: pregled mrežnih stranica relevantnih institucija, analiza podataka i prezentacija rezultata. 1 ECTS.
Stručna praksa	Ukupno 176 sati, od toga 30 h za aktivnosti na programu DKU-a (analiza podataka straživanja, sudjelovanje u organizaciji seminara u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“).	Studenti uče i stječu iskustvo u analizi podataka, prezentaciji rezultata i organizaciji seminara.	Za stručnu praksu: radni sati u Udrži Sunce kao prihvatnoj organizaciji za stručnu praksu u skladu s obvezama i programom iz Ugovora između Udruge Sunce i Ekonomskog fakulteta. Za društveno korisno učenje: analiza podataka istraživanja, sudjelovanje u organizaciji seminara u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“.	Ukupno stručna praksa: 6 ECTS Društveno korisno učenje: analiza podataka istraživanja, sudjelovanje u organizaciji seminara u okviru projekta „Odgovorno za prirodu“. 1 ECTS.

Izvor: Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce (2017.).

Literatura i poveznice

Uvod

Bittner, A.; Pyhel, T. (2016). Die Bedeutung von gesellschaftlicher Transformation, sozio-ökologischer Resilienz und Engagement für Nachhaltigkeitslernen. U: Bittner, A.; Pyhel, T.; Bischoff, V. (prir.). Nachhaltigkeit erfahren. Engagement als Schlüssel einer Bildung für nachhaltige Entwicklung. München.

BMBF (Bundesministerium für Bildung und Forschung) (prir.) (2017). Nationaler Aktionsplan Bildung für nachhaltige Entwicklung. Berlin. Dostupno na: http://www.bne-portal.de/sites/default/files/downloads/publikationen/Nationaler_Aktionsplan_Bildung_f%C3%BCr_nachhaltige_Entwicklung-neu.pdf (pristupljeno 08.11.2017.).

de Haan, G. (2008). Gestaltungskompetenz als Kompetenzkonzept der Bildung für nachhaltige Entwicklung. U: Bormann, I.; de Haan, G. (prir.). Kompetenzen der Bildung für nachhaltige Entwicklung. Wiesbaden.

DUK (Deutsche UNESCO-Kommission e.V.) (prir.) (2014). Roadmap zur Umsetzung des Weltaktionsprogramms „Bildung für nachhaltige Entwicklung“. Bonn. Dostupno na: www.bmbf.de/files/2015_Roadmap_deutsch.pdf (pristupljeno 08.11.2017.).

Eastern Michigan University (2001). Academic Service-Learning. Ypsilanti, Sjedinjene Američke Države.

Hoekstra, A.Y.; Mekonnen, M.M. (2012). The water footprint of humanity. U: Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS), Vol. 109 (Nr. 9), str. 3232–3237.

mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018). „Do it! Das Programm für gesellschaftliches Engagement an Hochschulen – Handlungsleitfaden“. Dostupno na: www.agentur-mehrwert.de/do-it-studierendenprojekte/ (pristupljeno 28.03.2018.).

Seifert, A. et al (2012). Praxisbuch Service-Learning. „Lernen durch Engagement“ an Schulen. Weinheim / Basel.

UNESCO (prir.) (2014). Roadmap for implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. Pariz. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002305/230514e.pdf> (pristupljeno 8.11.2017.).

WBGU (Wissenschaftlicher Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen) (2011). Welt im Wandel: Gesellschaftsvertrag für eine Große Transformation. Berlin.

Poglavlje 1: Društveno korisno učenje – povezivanje učenja s društvenim angažmanom

Frank, S. (2005). „Civic Education“ was ist das? Dostupno na: www.blk-demokratie.de, Demokratie-Baustein „Civic education – was ist das?“, BLK-Programm „demokratie lernen & leben“ (pristupljeno 21.08.2017.).

Link, C. (2006). Das pädagogische Konzept Service Learning und dessen Relevanz für die Förderung Bürgerschaftlichen Engagements in der Gesellschaft – Eine theoretische Auseinandersetzung über Chancen und Grenzen. Lüneburg.

Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg – Service-Learning-Vorsprung durch Forschung und Engagement: www.servicelearning.uni-halle.de/index.php?id=22 (pristupljeno 08.01.2018.).

mehrwert – Agentur für Soziales Lernen (2018). „Do it! Das Programm für gesellschaftliches Engagement an Hochschulen – Handlungsleitfaden“. Stuttgart. Dostupno na: www.agentur-mehrwert.de/do-it-studierendenprojekte/ (pristupljeno 28.03.2018.).

Seifert, A.; Zentner, S.; Nagy, F. (2012). Praxisbuch Service-Learning – Lernen durch Engagement an Schulen. Weinheim.

Sliwka, A. (2014). „Service Learning an Hochschulen – Neue Wege zu Kompetenz und Verantwortungsbereitschaft“, Erste baden-württembergische Service Learning-Fachtagung: Service Learning – Wie Hochschulen gesellschaftliche Aufgaben nachhaltig mitgestalten können. Stuttgart, 28. studenog 2014.

Universität Mannheim (s.a.). „Service Learning an Hochschulen“. Dostupno na: http://servicelearning.uni-mannheim.de/config/informationen/lehrende/leitfaden_sl_an_hochschulen/01_leitfaden_sl_an_hochschulen.pdf (pristupljeno 08.01.2018.).

Universität Kassel – Service-Learning UniKasselTransfer. Dostupno na: www.uni-kassel.de/ukt/unseren-angeboten/service-learning-und-gesellschaftliches-engagement/ueber-service-learning.html (pristupljeno 18.01.2018.).

Pröpsting, S.; Medunić-Orlić, G.; Radman, M. (2015.). Sudjeluj u održivom razvoju-shvati-provedi-oblikuj- priručnik za školski i izvanškolski rad s djecom i mladima. Dostupno na: <http://sunce-st.org/wp-content/uploads/2016/10/Priruc%C8Cnik-za-nastavnike-web.pdf> (prisutpljeno 18.01.2018.).

Poglavlje 2: Studenti uče o društvenom angažmanu – praktični primjeri društveno korisnog učenja u zaštiti prirode i okoliša

Poglavlje 2.1.: Društveno korisno učenje – javna događanja o održivom gospodarenju otpadom i održivom turizmu

„Dalmatia Green“ Udruge Sunce. Dostupno na: <http://dalmatia-green.com/> i <http://dalmatia-green.hr/> (pristupljeno 19.03.2018.).

Poglavlje 2.2.: Društveno korisno učenje – sudjelovanje javnosti u odgovornom upravljanju prirodnim resursima

Udruga Sunce (prir.) (2017.). Procjene usluga šumskih ekosustava i općekorisnih funkcija šuma Park šume Marjan u Splitu. Split. Dostupno na: <http://sunce-st.org/wp-content/uploads/2018/02/Procjena-usluga-%C5%A1umskih-ekosustava.pdf> (pristupljeno 19.03.2018.).

UNECE (United Nations Economic Commission for Europe): www.unece.org/env/pp/welcome.html (pristupljeno 19.03.2018.).

Poglavlje 2.3.: Društveno korisno učenje – medijsko prenošenje znanja o održivom razvoju na temu „Voda i konzumerizam“

Christian-Albrechts-Universität zu Kiel. www.einfachgutelehre.uni-kiel.de/allgemein/nachhaltigkeit-vermitteln-lernen (pristupljeno 19.03.2018.).

Christian-Albrechts-Universität zu Kiel (prir.). Unizeit Nr. 91. Nachrichten und Berichte aus der CAU. Kiel. Dostupno na: www.uni-kiel.de/unizeit/index.php?bid=911102 (pristupljeno 11.04.2018.).

Haffer, S.; Kremer, K. (2018). Einen eigenen Podcast erstellen: Kommunikation von Nachhaltigkeit

durch digitale Medien. U: Beutelspacher A.; Kahlen C.; Kremer K.; Sprenger, S. (prir.). Ich sehe Wasser, was du nicht siehst: Bildung für nachhaltige Entwicklung am Beispiel des virtuellen Wassers, str. 56–61. Seelze.

Hoekstra, A. Y.; Mekonnen, M. M. (2012). The water footprint of humanity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109 (9).

Leibniz-Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften und Mathematik der Universität Kiel (IPN). www.ipn.uni-kiel.de (pristupljen 19.03.2018.).

Phänomenta – Science Center Flensburg. www.phaenomena-flensburg.de (pristupljen 19.03.2018.).

Zahvale

Zahvaljujemo svima koji su nas pratili i podržavali tijekom projekta i pri izradi ovog priručnika. Posebno zahvaljujemo sveučilišnim nastavnicima koji su svojim zalaganjem i oduševljenjem omogućili realizaciju projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“ i ovog priručnika.

Napose zahvaljujemo sljedećim nastavnicima i fakultetima Sveučilišta u Splitu koji su iskazali veliku motivaciju, predanost i kreativnost u realizaciji programa društveno korisnog učenja:

- **Ekonomski fakultet:** doc.dr.sc. Slađana Pavlinović Mršić, doc.dr.sc. Zoran Mihanović, doc.dr.sc. Smiljana Pivčević, doc.dr.sc. Ivana Kursan Milaković,
- **Kemijsko-tehnološki fakultet:** prof.dr.sc. Nediljka Vukojević Medvidović, doc.dr.sc. Maša Buljac, doc.dr.sc. Ivana Carev, prof.dr.sc. Ladislav Vrsalović,
- **Filozofski fakultet:** doc.dr.sc. Ivanka Buzov, prof.dr.sc. Vesna Kostović-Vranješ, dr.sc. Mila Bulić,
- **Odjel za studije mora Sveučilišta u Splitu:** doc.dr.sc. Zvjezdana Popović Perković, doc.dr.sc. Željka Trumbić.

Hvala i svim suradnicima edukatorima Udruge Sunce bez čijeg znanja, iskustva, zalaganja i mentorske podrške studentima, programi društveno korisnog učenja ne bi bili uspješno provedeni: **Margiti Radman mag. biol. et oecol i Tei Kuzmičić Rosandić, mag. biol. et oecol.**, obje sa završenim programom pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičkog obrazovanja, zaposlene kao suradnice edukatorice Udruge Sunce te **Mariji Nazlić, mag. educ. biologije i kemije**, bivšoj suradnici edukatorici Udruge Sunce, koja je trenutno zaposlena kao asistentica na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Splitu.

Hvala i svim mladim, aktivnim volonterima Udruge Sunce koji su pomagali u uspješnom provođenju aktivnosti projekta.

Veliko hvala svim studentima koji su sudjelovali u programu društveno korisnog učenja i bez čijeg uključivanja i aktivnog zalaganja njegova provedba ne bi bila moguća. Njihovo učenje omogućilo je i učenje Udruge Sunce.

Zahvaljujemo i institucijama/tvrtkama koje su studenti posjetili u okviru programa DKU-a kao i njihovim djelatnicima koji su sudjelovali u programu:

- Hotel Split, Podstrana, Mladen Tomić, vlasnik i direktor,
- Javna ustanova Park prirode Biokovo, Makarska, Velimir Vidak-Buljan, ravnatelj,
- Komunalno poduzeće Čistoća d.o.o., Split,
- Tvrтka DS Smith Unija papir d.o.o., Zagreb,
- Osnovna škola Kamen-Šine Split.

Za korisne primjere, iskustva i poticaje srdačno zahvaljujemo sljedećim osobama i organizacijama iz Njemačke:

- Universität Erfurt, prof. dr. Alexander Thumfart,
- Naturschutzlehrstätte „Fuchsfarm“, Erfurt, Jens Düring,
- Universität Kassel, UniKasselTrasfer, dr. Imke-Marie Badur,
- Die Kopiloten e.V., Kassel, Holger Klein i Maria Grüning,
- Universität Duisburg-Essen, UNIAKTIV, Essen, Carsten Altenschmidt i Jörg Miller,
- Leibniz-Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften und der Mathematik, der Universität Kiel, prof. dr. Kerstin Kremer,
- Phänomenta e.V., Science-Center Flensburg, Wolfgang Muth.

Stephanie Pröpsting, Društvo za okolišni razvoj (DGU), studirala je pedagogiju na Sveučilištu u Münsteru. Za vrijeme studija i po njegovu završetku radi na raznim projektima u području obrazovanja za održivi razvoj. Od 2005. godine radi kao znanstvena suradnica na Institutu Futur Slobodnog sveučilišta u Berlinu gdje trenutno koordinira projekt „StartGreen@School - Kultura održivog poduzetništva u školama“. Od 2009. godine radi za DGU na projektima suradnje s organizacijama za zaštitu okoliša iz drugih europskih zemalja. Od 2009. do 2011. vodi projekt „Eko-škole – Upravljanje okolišem uz učeničko sudjelovanje“ u suradnji sa slovačkom Udrugom za zaštitu okoliša Živica. Od 2013 do 2015. godine u suradnji s hrvatskom Udrugom Sunce vodi projekt osposobljavanja i uključivanja djece i mladih u Hrvatskoj „Sudjeluj u održivom razvoju“, a od 2015. do 2018. projekt „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj – njemačko-hrvatski projekt za studente“. U okviru rada na projektima osmisnila je različite edukativne materijale za praktičnu primjenu u području obrazovanja za održivi razvoj.

Zahvale

Zahvaljujemo svima koji su nas pratili i podržavali tijekom projekta i pri izradi ovog priručnika. Posebno zahvaljujemo sveučilišnim nastavnicima koji su svojim zalaganjem i oduševljenjem omogućili realizaciju projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“ i ovog priručnika.

Napose zahvaljujemo sljedećim nastavnicima i fakultetima Sveučilišta u Splitu koji su iskazali veliku motivaciju, predanost i kreativnost u realizaciji programa društveno korisnog učenja:

- **Ekonomski fakultet:** doc.dr.sc. Slađana Pavlinović Mršić, doc.dr.sc. Zoran Mihanović, doc.dr.sc. Smiljana Pivčević, doc.dr.sc. Ivana Kursan Milaković,
- **Kemijsko-tehnološki fakultet:** prof.dr.sc. Nediljka Vukojević Medvidović, doc.dr.sc. Maša Buljac, doc.dr.sc. Ivana Carev, prof.dr.sc. Ladislav Vrsalović,
- **Filozofski fakultet:** doc.dr.sc. Ivanka Buzov, prof.dr.sc. Vesna Kostović-Vranješ, doc.dr.sc. Mila Bulić,
- **Odjel za studije mora Sveučilišta u Splitu:** doc.dr.sc. Zvjezdana Popović Perković, doc.dr.sc. Željka Trumbić.

Hvala i svim suradnicima edukatorima Udruge Sunce bez čijeg znanja, iskustva, zalaganja i mentorske podrške studentima, programi društveno korisnog učenja ne bi bili uspješno provedeni: **Margiti Radman mag. biol. et oecol i Tei Kuzmičić Rosandić, mag. biol. et oecol.**, obje sa završenim programom pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičkog obrazovanja, zaposlene kao suradnice edukatorice Udruge Sunce te **Mariji Nazlić, mag. educ. biologije i kemije**, bivšoj suradnici edukatorici Udruge Sunce, koja je trenutno zaposlena kao asistentica na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Splitu.

Hvala i svim mladim, aktivnim volonterima Udruge Sunce koji su pomagali u uspješnom provođenju aktivnosti projekta.

Veliko hvala svim studentima koji su sudjelovali u programu društveno korisnog učenja i bez čijeg uključivanja i aktivnog zalaganja njegova provedba ne bi bila moguća. Njihovo učenje omogućilo je i učenje Udruge Sunce.

Zahvaljujemo i institucijama/tvrtkama koje su studenti posjetili u okviru programa DKU-a kao i njihovim djelatnicima koji su sudjelovali u programu:

- Hotel Split, Podstrana, Mladen Tomić, vlasnik i direktor,
- Javna ustanova Park prirode Biokovo, Makarska, Velimir Vidak-Buljan, ravnatelj,
- Komunalno poduzeće Čistoća d.o.o., Split,
- Tvrтka DS Smith Unija papir d.o.o., Zagreb,
- Osnovna škola Kamen-Šine Split.

Za korisne primjere, iskustva i poticaje srdačno zahvaljujemo sljedećim osobama i organizacijama iz Njemačke:

- Universität Erfurt, prof. dr. Alexander Thumfart,
- Naturschutzlehrstätte „Fuchsfarm“, Erfurt, Jens Düring,
- Universität Kassel, UniKasselTrasfer, dr. Imke-Marie Badur,
- Die Kopiloten e.V., Kassel, Holger Klein i Maria Grüning,
- Universität Duisburg-Essen, UNIAKTIV, Essen, Carsten Altenschmidt i Jörg Miller,
- Leibniz-Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften und der Mathematik, der Universität Kiel, prof. dr. Kerstin Kremer,
- Phänomenta e.V., Science-Center Flensburg, Wolfgang Muth.

Naposljetu, posebno zahvaljujemo njemačkoj zakladi **Deutschen Bundesstiftung Umwelt (DBU)**, Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske te Fondu za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost za finansijsku potporu u provedbi projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“ u okviru kojeg je nastao ovaj priručnik. Također, zahvaljujemo i Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnoga društva koja podupire organizacijski razvoj Udruge Sunce.

Veseli nas što Udruga Sunce nastavlja promicati društveno korisno učenje te stečeno iskustvo i znanje širi izvan granica Sveučilišta u Splitu kroz novi ESF projekt „PAZI! Praktično-Aktivno-Zajedno-Interdisciplinarno! - programi društveno korisnog učenja za okoliš i održivi razvoj“. Stoga zahvaljujemo svima koji su prepoznali važnost društveno korisnog učenja te podržavaju nastavak provedbe ovih programa.

Projektni tim

BILJEŠKE

DEUTSCHE GESELLSCHAFT
FÜR UMWELTERZIEHUNG

Deutsche Gesellschaft für Umwelterziehung
Lindenstraße 6, 19406 Neu-Pastin, Deutschland

- 🌐 www.umwelterziehung.de
- ✉️ sekretariat@umwelterziehung.de
- 📞 0049 (0)3847 2964

UDRUGA ZA PRIRODU, OKOLIŠ I ODRŽIVI RAZVOJ

sunce

Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce
Obala hrvatskog narodnog preporoda 7/III, 21000 Split, Hrvatska

- 🌐 www.sunce-st.org
  - ✉️ info@sunce-st.org
  - 📞 00385 (0)21 360779
  - 📠 00385 (0)91 3607790
  - 📠 00385 (0)21 317254
- Zeleni telefon:** 072 123456

Društveno korisno učenje – uključivanje studenata u zaštitu prirode i okoliša

Sudjeluj u održivom razvoju – shvati- provedi-oblikuj

Praktičan priručnik za visokoškolske ustanove i neprofitne organizacije

Priručnik je nastao u okviru projekta „Društveno korisno učenje i zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj - njemačko-hrvatski projekt za studente“ (2015.-2018.) kojeg je financirala njemačka zaklada Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU). Dio aktivnosti sufinanciralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost.

Republika Hrvatska
Ministarstvo znanosti,
obrazovanja i sporta

FOND ZA ZAŠTITU OKOLIŠA I
ENERGETSKU UČINKOVITOST

Udruga Sunce korisnica je institucionalne podrške Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva.

